

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р*

№ 8(42)

Київ 2021

ББК 67
УДК 34
М-43

Повний бібліографічний опис усіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» подано в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

Спеціальності:

081 Право

262 Правоохоронна діяльність

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2021

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Юридичні науки», 2021

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seria: Ūridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka".
Seria: Ūridičeskie nauki

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НААН України, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Заступник голови редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Секретар редакційної колегії: **Ільченко Олександр Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Члени редакційної колегії

Биркович Тетяна Іванівна — доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри державного управління та права Київського університету культури (Київ, Україна)

Гаруст Юрій Віталійович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Гулак Олена Василівна — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Дем'янчук Юрій Вікторович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності Білоцерківського інституту економіки та управління Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна” (Біла Церква, Україна)

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, начальник ад'юнктури і докторантири Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

Зіха Іржі — PhD in Law, старший викладач факультету менеджменту і економіки Університету Томаша Баті у Зліні (Злін, Чеська Республіка)

Короєд Сергій Олександрович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу ПВНЗ Університет Короля Данила (Івано-Франківськ, Україна)

Куліш Анатолій Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Курило Інна Володимирівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Ладиченко Віктор Валерійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Лоренцмайєр Штефан — доктор юридичних наук, професор, координатор програми «Еразмус» юридичного факультету Аугсбурського університету (Аугсбург, ФРН)

Мельничук Ольга Федорівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (Вінниця, Україна)

Миронець Оксана Миколаївна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Омельчук Василь Андрійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Резнік Олег Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Самохін Анатолій Вікторович — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, завідувач відділенням травматології, керівник міського центру ургентної спеціалізованої ортопедо-травматологічної допомоги Київської міської клінічної лікарні № 12 (Київ, Україна)

Світличний Олександр Петрович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Фунта Растіслав — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та європейського права Університету Данубіус (Сладковічово, Словацька Республіка)

Юринець Юлія Леонідівна — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Яра Олена Сергіївна — кандидат юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Editorial Board

Chief Editor: **Volodymyr Kurylo** — Doctor of Legal Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAAS of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Deputy editor: **Victor Mushenok** — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Administrative, Financial and Information Law, Kyiv National University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

Executive Secretary: **Oleksandr Ilchenko** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of the Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Members of the Editorial Board

Tatyana Berkovich — Doctor of Sciences in Public Administration, Candidate of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Public Administration and Law of the Kyiv University of Culture (Kyiv, Ukraine)

Yurii Demianchuk — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of Civil, Commercial, Administrative Law and Law Enforcement of the Bila Tserkva Institute of Economics and Management of the Open International University of Human Development “Ukraine” (Bila Tserkva, Ukraine)

Alexei Drozd — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of Adjuncture and Doctorate of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

Rastislav Funta — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Law and European Law of the Danubius University (Sladkovichovo, Slovak Republic)

Yuriy Harust — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Olena Hulak — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Sergiy Koroed — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law and the Law of the Higher Education of the King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Anatoliy Kulish — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Director of the Academic and Research Institute of Law of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Inna Kurylo — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Victor Ladychenko — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Stefan Lorenzmeier — Doctor of Legal Sciences, Professor, Coordinator of the Erasmus Program of the Faculty of Law of the Augsburg University (Augsburg, Germany)

Olga Melnichuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Law Department of the Vinnytsa Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics (Vinnytsia, Ukraine)

Oksana Myronets — PhD in Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the Faculty of Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Vasily Omelchuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Law, Kiev Cooperative Institute of Business and Law (Kyiv, Ukraine)

Oleg Reznik — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director for Scientific Work of the Educational and Scientific Law Institute of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Anatoly Samokhin — Doctor of Medical Sciences, Professor, Honored Doctor of Ukraine, Head of the Department of Traumatology, Head of the City Center of Urgent Specialized Orthopedic-Traumatological Care of Kyiv City Clinical Hospital № 12 (Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Svitlychnyi — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Civil and Commercial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Olena Yara — Candidate of Legal Sciences, Professor, Dean of the Law Faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuliya Yurinets — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Jiri Zicha — PhD in Law, Senior Lecturer of the Faculty of Management and Economics of the Tomas Bata University in Zlín (Zlín, Czech Republic)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Головій Людмила Василівна, Длугоборська Іванна Русланівна
 АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ..... 9

Щербак Артем Валерійович
 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
 В ДІЯЛЬНОСТІ АПАРАТУ СУДУ..... 16

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Гулак Олена Василівна, Курило Володимир Іванович, Коваль Роман Миколайович
 ДО ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ СПОРІВ..... 24

Пришляк Галина Ярославівна
 ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ
 Й ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ 30

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Пилипенко Дмитро Олексійович
 ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА 37

Ямельська Христина Юріївна
 ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ
 ТА ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ 43

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Скриньковський Руслан Миколайович, Хмиз Мар'яна Василівна,
 Гудима Віталій Валерійович, Любарський Валентин Олександрович
 НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ЇХ ПРАВОВОГО
 СТАТУСУ 52

Хмиз Мар'яна Василівна
 ВИМОГИ ЩОДО НЕСУМІСНОСТІ ПОСАДИ СУДДІ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ:
 ПОРІВНЯЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 61

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

- Holoviy Lyudmyla, Dluhoborska Ivanna**
THE ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF CIVIL SERVANTS.....9
- Shcherbak Artem**
REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE ACTIVITIES
OF THE COURT STAFF 16

LAND LAW; AGRARIAN LAW; ENVIRONMENT LAW; NATURAL RIGHTS

- Gulac Olena, Kurylo Volodymyr, Koval Roman**
ON THE ISSUE OF JURISDICTION OF ECOLOGICAL DISPUTES..... 24
- Pryshliak Halyna**
PECULIARITIES OF GUARANTEES OF REALIZATION OF ECOLOGICAL RIGHTS AND
FREEDOMS OF HUMAN AND CITIZENS IN UKRAINE: QUESTIONS OF THEORY..... 30

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL LAWS

- Pylypenko Dmytro**
ABOUT QUESTION OF CLASSIFICATION OF PRINCIPLES CRIMINAL AND EXECUTIVE LAW ...37
- Yamelska Khrystyna**
ON THE ISSUE OF CRIMINALIZATION OF INHUMAN TREATMENT OR PUNISHMENT AND
TREATMENT OR PUNISHMENT THAT DEGRADES HUMAN DIGNITY 43

JUDICATURE; PROSECUTION AND ADVOCACY

- Skrynkovskyy Ruslan, Khmyz Mariana, Hudyma Vitaliy, Liubarskyi Valentyn**
INDEPENDENCE OF PROFESSIONAL JUDGES AS A CONSTITUTIONAL BASIS FOR
THEIR LEGAL STATUS 52
- Khmyz Mariana**
REQUIREMENTS FOR INCOMPATIBILITY OF A JUDGE POSITION WITH OTHER TYPES
OF ACTIVITY: COMPARATIVE CONSTITUTIONAL AND LEGAL ASPECT 61

УДК 342.98:347.447.52-057.34

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Головій Людмила Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Головий Людмила Васильевна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Holoviy Lyudmyla

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-5537-0944

Длугоборська Іванна Русланівна

*студентка магістратури юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Длугоборська Иванна Руслановна

*студентка магистратуры юридического факультета
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Dluhoborska Ivanna

*Master's Student of the Faculty of Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7504

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

THE ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF CIVIL SERVANTS

Анотація. На основі аналізу положень чинного законодавства України з'ясовано особливості притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності. Встановлено, що проблема адміністративної відповідальності державних службовців в законодавчому полі України на сьогодні не є вирішеною, в Кодексі України про адміністративні правопорушення не існує окремого розділу, присвяченого зазначеним питанням, а також, у процедурі притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності мають місце певні протиріччя. У статті визначено елементи складу адміністративного правопорушення, вчиненого державним службовцем та з'ясовано, що підставою для притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності є вчинення ним адміністративного правопорушення, яке пов'язане з невиконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків. Вказано, що основним завданням адміністративної відповідальності державних службовців є охорона суспільних відносин, які виникають у процесі їхньої діяльності щодо виконання повноважень державних органів. Встановлено, що державний службовець несе адміністративну відповідальність на загальних підставах за вчинення адміністративного правопорушення, якщо він не є посадовою особою. Обґрунтовано, що суб'єктами посадового адміністративного правопорушення є не всі державні службовці,

а лише посадові особи. У роботі також пояснено відмінність між поняттями «державний службовець» та «посадова особа». Зокрема, посадовими особами є керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій. Запропоновано вдосконалити чинне законодавство України та виокремити питання щодо адміністративної відповідальності державних службовців в окремий розділ КУоАП.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, посадова особа, державний службовець, склад адміністративного правопорушення, посадове адміністративне правопорушення.

Аннотация. На основании анализа положений действующего законодательства Украины выяснены особенности привлечения государственных служащих к административной ответственности. Установлено, что проблема административной ответственности государственных служащих в законодательном поле Украины на сегодня не решена, в Кодексе Украины об административных правонарушениях не существует отдельного раздела, посвященного указанным вопросам, а также в процедуре привлечения государственных служащих к административной ответственности имеют место определенные противоречия. В статье определены элементы состава административного правонарушения, совершенного государственным служащим и выяснено, что основанием для привлечения государственного служащего к административной ответственности является совершение им административного правонарушения, связанного с неисполнением или ненадлежащим исполнением своих должностных обязанностей. Указано, что основной задачей административной ответственности государственных служащих является охрана общественных отношений, возникающих в процессе их деятельности по выполнению полномочий государственных органов. Установлено, что государственный служащий несет административную ответственность на общих основаниях за совершение административного правонарушения, если он не является должностным лицом. Обосновано, что субъектами должностного административного правонарушения являются не все государственные служащие, а только должностные лица. В работе также объяснено различие между понятиями «государственный служащий» и «должностное лицо». В частности, должностными лицами являются руководители и заместители руководителей государственных органов и их аппарата, другие государственные служащие, на которых законами или другими нормативными актами возложено осуществление организационно-распорядительных и консультативно-совещательных функций. Предложено усовершенствовать действующее законодательство Украины и выделить вопрос об административной ответственности государственных служащих в отдельный раздел КУоАП.

Ключевые слова: административная ответственность, должностное лицо, государственный служащий, состав административного правонарушения, должностное административное правонарушение.

Summary. Based on the analysis of the provisions of the current legislation of Ukraine, the peculiarities of bringing civil servants to administrative responsibility have been clarified. It is established that the problem of administrative liability of civil servants in the legislative field of Ukraine is not resolved today, there is no separate section in the Code of Administrative Offenses on these issues, as well as in the procedure of bringing civil servants to administrative responsibility there are some contradictions. The article identifies the elements of an administrative offense committed by a civil servant and clarifies that the basis for bringing a civil servant to administrative responsibility is the commission of an administrative offense related to non-performance or improper performance of their duties. It is indicated that the main task of administrative responsibility of civil servants is the protection of public relations that arise in the course of their activities to exercise the powers of state bodies. It is established that a civil servant bears administrative responsibility on general grounds for committing an administrative offense, if he is not an official. It is substantiated that the subjects of an official administrative offense are not all civil servants, but only officials. The paper also explains the difference between the concepts of «civil servant» and «official». In particular, officials are heads and deputy heads of state bodies and their staff, other civil servants, who by law or other regulations are entrusted with the implementation of organizational and administrative and advisory functions. It is proposed to improve the current legislation of Ukraine and to single out the issue of administrative liability of civil servants in a separate section of the Code of Administrative Offenses.

Key words: administrative responsibility, the official, civil servant, composition of an administrative offense, official administrative offense.

Постановка проблеми. Проблема адміністративної відповідальності державних службовців в законодавчому полі України на сьогодні не є вирішеною, а в Кодексі України про адміністративні

правопорушення не існує окремого розділу, присвяченого зазначеним питанням. Крім того, не існує чіткого розмежування понять «державний службовець», «посадова особа». Тому, мають місце певні

протиріччя та прогалини у процедурі притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо адміністративної відповідальності державних службовців в Україні та сутності державної служби загалом досліджувались низкою вітчизняних авторів. Зокрема: В. Авер'яновим, О. Бандуркою, Ю. Битяком, О. Е. Демським, Є. Додіним, С. Ківаловим, В. Курилом, І. Пахомовою, О. Світличним, А. Селівановим, Ю. Старилловим та ін.

Метою статті є комплексне дослідження нормативно-правової бази щодо питання притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до пункту 2 статті 1 Закону України «Про державну службу» державний службовець — це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі — державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [1].

Специфіка функцій державних службовців обумовлює наявність у них владних повноважень, реалізація яких зачіпає найважливіші сторони соціального життя кожного і спонукає до вчинення певних дій, які іноді можуть мати тяжкі наслідки. Відповідальність за правопорушення, скоєні державними службовцями, має певні особливості [2].

В Законі України «Про державну службу» також визначено, що особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та посадові особи юридичних осіб публічного права повинні: — діяти неупереджено, незважаючи на приватні інтереси, особисте ставлення до будь-яких осіб, на свої політичні погляди, ідеологічні, релігійні або інші особисті погляди чи переконання; — сумлінно, компетентно, вчасно, результативно і відповідально виконувати службові повноваження та професійні обов'язки, рішення та доручення органів і осіб, яким вони підпорядковані, підзвітні або підконтрольні, не допускати зловживань та неефективного використання державної і комунальної власності; — не розголошувати і не використовувати в інший спосіб конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, що стала їм відома у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень і про-

фесійних обов'язків, крім випадків, встановлених законом [3].

У разі порушення передбачених законодавством норм, суб'єктом яких виступають державні службовці настає юридична відповідальність, яка в літературі визначена як врегульовані нормами права відносини між державою, в особі її компетентних органів і посадових осіб, та державними службовцями, що виникають на підставі вчинених ними службових правопорушень і дістають вияв у застосуванні до винних осіб заходів державного примусу, а також характеризуються засудженням правопорушника та протиправного діяння з боку держави та суспільства з метою запобігання та недопущення в майбутньому інших правопорушень [4, ст. 8].

Чинним законодавством України встановлено наступні види юридичної відповідальності: адміністративна, кримінальна, дисциплінарна та цивільно-правова.

Варто зауважити, що статтею 92 Конституції України адміністративну відповідальність визначено як один з основних видів юридичної відповідальності в Україні. Вона є наслідком невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що зумовлює невідворотне реагування держави на адміністративні правопорушення (проступки), та встановлюється виключно законами тощо [5].

У статті 9 КУпАП визначено, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6].

Адміністративна відповідальність реалізується через застосування до винних осіб адміністративних стягнень. Загальною особливістю адміністративних стягнень є їх виховний, каральний та профілактичний характер. Вони застосовуються лише до винних у вчиненні адміністративних проступків осіб. Адміністративні стягнення, як правило, полягають у позбавленні або обмеженні певних прав, благ тощо. Цим досягається мета адміністративного стягнення: адміністративне стягнення є мірою відповідальності й застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником так і іншими особами. Проте покарання не є самоціллю, воно є необхідним засобом виховання

правопорушника і запобігання правопорушенням. За вчинений проступок громадянин або позбавляється певного суб'єктивного права, або обмежується його правосуб'єктність, або на нього покладаються спеціальні «штрафні» обов'язки [7, ст. 401].

Основним завданням адміністративної відповідальності державних службовців є: охорона суспільних відносин, які виникають у процесі їхньої діяльності щодо виконання повноважень державних органів від протиправної поведінки, яка суперечить державним потребам; гарантування прав громадян; виховання державних службовців у дусі дотримання різних адміністративних правил і тим самим недопущення дисциплінарних проступків; досягнення тієї поведінки, яка вимагається законами, наказами, розпорядженнями і вказівками вищих у порядку підлеглості керівниками. За вчинення адміністративних проступків до державних службовців можуть бути накладені такі адміністративні стягнення: попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного проступку; конфіскація; позбавлення спеціального права; виправні роботи; адміністративний арешт [8].

Відповідно до ст. 14 КУпАП посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил, забезпечення виконання яких входить до їхніх службових обов'язків [6]. Зокрема такі посадові адміністративні правопорушення, що можуть бути здійснені державними службовцями, закріплені в таких статтях Особливої частини КУпАП: 163-10, 163-11, 165-3, 165-4, 165-5, 166-24, 172-1-1, 184-1, 184-2, 185-2, 185-5, 185-6, 185-8, 188-1, 188-2, 188-14, 188-15, 188-16 та інших [6].

Отже, для посадового проступку характерно, що протиправне діяння має бути вчинене через дію по службі.

На даному етапі дослідження виникає питання чи тотожними є поняття «державний службовець» та «посадова особа».

Варто зазначити, що посадовими особами відповідно до статті 2 Закону України «Про державну службу» вважаються керівники і заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій [1].

У статті 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» вказано, що

посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій та отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

В КУпАП України міститься найповніше трактування поняття посадової особи. Крім представників влади і публічних посадових осіб, КУпАП України відносить до цієї категорії також керівників і працівників інших організацій (тобто, наприклад, комерційних і некомерційних юридичних осіб, громадських організацій тощо) та індивідуальних підприємців, які вчинили адміністративні правопорушення у зв'язку з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій в цих організаціях, якщо законом не встановлено інше. Велика кількість чинних законодавчих актів часто використовують термін «посадова особа», проте взагалі ніяк її не визначають [9].

О. П. Світличний визначає посадову особу як «фізичну особу, яка постійно або тимчасово виконує обов'язки укладеним в установленому законом порядку, що пов'язані з виконанням обов'язків керівника, заступника керівника в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, а також інші особи, які з огляду на свої посадові (службові) обов'язки відповідають за виконання вимог, встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами, і які входять до виконуваних ними трудових (службових) обов'язків або на підставі спеціально їм наданих повноважень» [10, с. 208].

Як уважає Ю. Старілов, посадові особи є двох видів: публічні, які здійснюють зовнішні владні повноваження та функції публічного характеру, працюють в органах державної влади й управління, в органах місцевого самоврядування, державних органах або муніципальних установах чи перебувають на військовій службі, в інших військових формуваннях, правоохоронних органах; звичайна посадова особа, тобто така, яка виконує управлінські функції на державному або муніципальному підприємстві в комерційній чи некомерційній організації, що не є державним органом, органом місцевого самоврядування, державною або муніципальною установою [11, с. 143–144].

Отже, державний службовець несе адміністративну відповідальність на загальних підставах за вчинення адміністративного правопорушення, якщо він не є посадовою особою. А, відповідно,

підставою для притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності є вчинення ним адміністративного правопорушення, яке пов'язане з невиконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків.

З метою продовження аналізу адміністративної відповідальності державних службовців доречно визначити склад такого правопорушення. Зокрема, суб'єктом адміністративного правопорушення є державний службовець, що має ознаки посадової особи, відповідно до статті 14 КУпАП України. В юридичній літературі даний вид правопорушень носить назву посадових адміністративних правопорушень.

Об'єктом зазначених правопорушень є такі суспільні відносини, яким спричиняється шкода через вчинення державним службовцем посадового адміністративного правопорушення.

На думку А. Надежденко, саме інтереси державної служби є основним об'єктом посягання адміністративних посадових правопорушень, скоєних державними службовцями. Крім загального родового об'єкта, в якості якого виступають інтереси державної служби, адміністративні посадові правопорушення державних службовців часто також завдають моральної і матеріальної шкоди громадянам та організаціям, можуть порушити конституційні та інші права і інтереси громадян. Наприклад, при несвоєчасному внесенні до єдиного державного реєстру записів про юридичну особу страждають інтереси державної служби, пов'язані з точним і неухильним виконанням державними службовцями своїх службових обов'язків з державної реєстрації юридичних осіб, так і інтереси громадян, пов'язані з реалізацією конституційного права на зайняття підприємницькою діяльністю. Таким чином, можна відзначити двоїстий характер об'єкта посягання адміністративні посадових правопорушень державних службовців. З одного боку в якості об'єкта завжди виступають інтереси державної служби, а з іншого, різноманітні суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав і законних інтересів громадян і організацій [9].

Об'єктивною стороною посадових адміністративних правопорушень є невиконання або неналежне виконання службових посадових обов'язків державними службовцями.

Суб'єктивною стороною адміністративних правопорушень, вчинених посадовими особами є вина державного службовця. Зокрема, відповідно до ст. 10 КУпАП України адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його

вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії (бездіяльності), передбачала його шкідливі наслідки і бажала настання таких наслідків або свідомо їх допускала або ставилася до них байдуже. Стаття 11 КУпАП визначає, що адміністративне правопорушення є вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити [6].

Отже, посадові адміністративні правопорушення державних службовців можуть вчинятися як умисно, так і з необережності.

Доцільно зазначити, що питання адміністративної відповідальності державних службовців досить часто пов'язане з проблемою протидії корупції. Зокрема, основні засади запобігання та протидії корупції визначені у Законі України від 7 квітня 2011 р. «Про засади запобігання і протидії корупції» [12].

На основі аналізу статей КУпАП варто відмітити, що найбільш типовою мірою адміністративних покарань державних службовців за посадове адміністративне правопорушення є адміністративний штраф.

Висновки. Державний службовець несе адміністративну відповідальність на загальних підставах за вчинення адміністративного правопорушення, якщо він не є посадовою особою. Притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, регламентовано нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Підставою для притягнення державного службовця до адміністративної відповідальності є вчинення ним адміністративного правопорушення, яке пов'язане з невиконанням або неналежним виконанням своїх посадових обов'язків.

Лише частина державних службовців підпадає під загальне поняття посадової особи, відповідно до ст. 14 КУпАП України. Такими особами є керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Тому, вбачається доцільним вдосконалення чинного законодавства України та виокремлення питання щодо адміністративної відповідальності державних службовців в окремий розділ КУпАП.

Література

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
2. Легка О. В., Негодченко В. О. Особливості притягнення державних службовців до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією. Право і суспільство. № 3. Частина 2. 2019. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/14.pdf
3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ НАДС від 05.08.2016 № 158. URL: <https://mkrada.gov.ua/content/zagalni-pravila-povedinki-derzhavnih-sluzhbovciv.html>
4. Дисциплінарна відповідальність державних службовців: практичний посібник для керівників служб управління персоналом: за заг. ред. К. Ващенко. Київ.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. 2017. 68 с.
5. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 черв. 1996 року із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р. № 2222-IV.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук. 2020. 466 с.
8. Правові аспекти діяльності державного службовця. URL: <http://www.consumer-cv.gov.ua/pravovi-aspekty-diyalnosti-derzhavnogo-sluzhbovtsya/>
9. Надежденко А. О. Сутність адміністративної відповідальності державних службовців. Державне управління: удосконалення і розвиток. 2019. № 11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/35.pdf
10. Світличний О. П. Про розмежування адміністративної відповідальності посадових та службових осіб у сфері земельних правовідносин. Право України. 2010. № 3. С. 204–209.
11. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Особливості розуміння понять «посадова особа», «службова особа», «представник влади» та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4 (97). С. 136–148. URL: <https://bit.ly/3sIEPW1>
12. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

References

1. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10 ghrudnja 2015 roku # 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
2. Leghka O. V., Neghodchenko V. O. Osoblyvosti prytyjahnennja derzhavnykh sluzhbovciv do administratyvnoji vidpovidalnosti za vchynennja pravoporushenj, pov'jazanykh iz korupcijeju. Pravo i suspilstvo. # 3. Chastyna 2. 2019. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/14.pdf
3. Pro zatverdzhennja Zaghalnykh pravyl etychnoji povedinky derzhavnykh sluzhbovciv ta posadovykh osib miscevogo samovrjaduvannja: Nakaz NADS vid 05.08.2016 #158. URL: <https://mkrada.gov.ua/content/zagalni-pravila-povedinki-derzhavnih-sluzhbovciv.html>
4. Dyscyplinarna vidpovidalnistj derzhavnykh sluzhbovciv: praktychnyj posibnyk dlja kerivnykiv sluzhb upravlinnja personalom: za zagh. red. K. Vashhenka. — Kyjiv.: Centr adaptaciji derzhavnoji sluzhby do standartiv Jevropejskogo Sojuzu. 2017. 68 s.
5. Konstytucija Ukrainy: Prynjata Verkhovnoju Radoju Ukrainy 28 cherv. 1996 roku iz zminamy i dopovnennjamy, vnesenymy Zakonom Ukrainy vid 8 ghrud. 2004 r. # 2222-IV.
6. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennja: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyj kurs: pidruchnyk / za red. V. Ghalunjka, O. Pravotorovoji. Vydannja tretje. Kyjiv: Akademija administratyvno-pravovykh nauk. 2020. 466 s.
8. Pravovi aspekty dijalnosti derzhavnogo sluzhbovcja URL: <http://www.consumer-cv.gov.ua/pravovi-aspekty-diyalnosti-derzhavnogo-sluzhbovtsya/>
9. Nadezhdenko A. O. Sutnistj administratyvnoji vidpovidalnosti derzhavnykh sluzhbovciv. Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja i rozvytok. 2019. #11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/35.pdf

10. Svitlychnyj O.P. Pro rozmezhuvannja administratyvnoji vidpovidalnosti posadovykh ta sluzhbovykh osib u sferi zemeljnykh pravovidnosyn. Pravo Ukrainy. 2010. # 3. S. 204–209.

11. Samofalov L.P., Samofalov O.L. Osoblyvosti rozuminnja ponjatj «posadova osoba», «sluzhbova osoba», «predstavnyk vlady» ta jikh zachennja v pravovomu reghuljuvanni penitenciarjnykh pravovidnosyn. Naukovyj visnyk nacionaljnoji akademiji vnutrishnykh sprav. 2015. # 4 (97). S. 136–148. URL: <https://bit.ly/3sIEPW1>

12. Pro zapobighannja korupciji: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnja 2014 r. #49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Щербак Артем Валерійович

аспірант кафедри адміністративного та фінансового права

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Щербак Артем Валериевич

аспірант кафедры административного и финансового права

Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Shcherbak Artem

*PhD Student of the Department of Administrative and Financial Law of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7479

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ АПАРАТУ СУДУ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПУБЛИЧНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АППАРАТА СУДА

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE ACTIVITIES OF THE COURT STAFF

Анотація. Наукова стаття присвячена формуванню системи нормативно-правових актів, що складають нормативно-правове забезпечення публічного адміністрування в діяльності апарату суду. На сьогодні є багато різноманітних нормативно-правових актів, до яких постійно вносяться зміни та доповнення, що зумовлює необхідність проведення системної роботи у плані їх узгодження та приведення у відповідність. Постійний розвиток законодавства у системі публічного адміністрування діяльності апарату суду в Україні відбувається настільки динамічно, що воно потребує нагальної систематизації. Тому, систематизоване та чітко сформоване законодавство є запорукою ефективності, результативності та належності здійснення публічного адміністрування діяльності апарату суду. Встановлено, що основою для функціонування системи публічного адміністрування діяльності апарату суду є Конституція України, а також закони та підзаконні нормативні акти. Визначено, що вся нормативна база, якою керується система публічного адміністрування діяльності апарату суду розподіляється на дві групи: 1) норми міжнародного законодавства; 2) норми національного законодавства. Розглядаючи систему нормативно-правових актів у досліджуваній сфері, відзначено, що забезпечення роботи апарату суду здійснюється за допомогою певних нормативних правил, які, в свою чергу, регулюють адміністративну організацію апарату суду. Сам комплексний аналіз нормативно-правових актів, що відображені в законах та підзаконних актах, визначає місце публічного адміністрування в апараті суду. Доведено, що цей системо-утворюючий ланцюг з нормативно-правових актів, актів відомчого характеру та локальної дії, створює важелі впливу на організацію роботи апарату суду. Варто відзначити, що проведений аналіз нормативно-правових актів у сфері публічного адміністрування діяльності апарату суду демонструє відсутність систематизаційної ознаки законодавчої бази, а саме розпорошеність норм по різних актах законодавства, що значно ускладнює процес належної реалізації діяльності публічного адміністрування діяльності апарату суду.

Ключові слова: публічне адміністрування, суд, судова влада, апарат суду, відправлення правосуддя.

Аннотация. Научная статья посвящена формированию системы нормативно-правовых актов, составляющих нормативно-правовое обеспечение публичного администрирования в деятельности аппарата суда. На сегодня есть много различных нормативно-правовых актов, в которых постоянно вносятся изменения и дополнения, предопределяет необходимость проведения системной работы в плане их согласования и приведения в соответствие. Постоянное развитие законодательства в системе публичного администрирования деятельности аппарата суда в Украине происходит

настільки динамічно, що оно потребує неотложної систематизації. Поєтому, систематизоване і чітко сформоване законодавство є заогом ефективності, результативності і належності здійснення публічного адміністрування діяльності апарату суду. Установлено, що основою для функціонування системи публічного адміністрування діяльності апарату суду є Конституція України, а також закони і подзаконні нормативні акти. Визначено, що вся нормативна база, якою керується система публічного адміністрування діяльності апарату суду ділиться на дві групи: 1) норми міжнародного законодавства; 2) норми національного законодавства. Розглядаючи систему нормативно-правових актів в досліджуваній сфері, відзначено, що забезпечення роботи апарату суду здійснюється з допомогою певних нормативних правил, які, в свою чергу, регулюють адміністративну організацію апарату суду. Сам комплексний аналіз нормативно-правових актів, відображений в законах і подзаконних актах, визначає публічного адміністрування в апараті суду. Доведено, що ця система-образуюча ланка нормативно-правових актів, актів ведомственного характеру і локального дієвства, створює рычаги впливу на організацію роботи апарату суду. Варто відзначити, що проведений аналіз нормативно-правових актів в сфері публічного адміністрування діяльності апарату суду демонструє відсутність систематизації законодавчої бази, а саме розривність норм по різних актах законодавства, що значно ускладнює процес належної реалізації діяльності публічного адміністрування діяльності апарату суду.

Ключеві слова: публічне адміністрування, суд, судові влади, апарат суду, відправлення правосуддя.

Summary. The scientific article is devoted to the formation of a system of normative legal acts that make up the normative and legal support of public administration in the activity of the court staff. Today there are many different regulations, which are constantly amended and supplemented, which necessitates systematic work in terms of their harmonization and alignment. The constant development of legislation in the system of public administration of the court staff in Ukraine is so dynamic that it requires urgent systematization. Therefore, the systematized and clearly formed legislation is a guarantee of efficiency, effectiveness and appropriateness of public administration of the court staff. It is established that the basis for the functioning of the system of public administration of the court staff is the Constitution of Ukraine, as well as laws and regulations. It is determined that the entire regulatory framework, which governs the system of public administration of the court staff is divided into two groups: 1) the rules of international law; 2) norms of national legislation. Considering the system of normative legal acts in the researched sphere, it is noted that ensuring the work of the court staff is carried out with the help of certain normative rules, which, in turn, regulate the administrative organization of the court staff. The complex analysis of normative-legal acts, which are reflected in laws and by-laws, determines the place of public administration in the court staff. It is proved that this system-forming chain of normative-legal acts, acts of departmental character and local action, creates levers of influence on the organization of work of the court staff. It should be noted that the analysis of regulations in the field of public administration of the court staff shows the lack of systematization of the legal framework, namely the dispersion of rules on various pieces of legislation, which greatly complicates the process of proper implementation of public administration.

Key words: public administration, court, judiciary, court apparatus, administration of justice.

Постановка проблеми. Чітко сформоване нормативно-правове забезпечення публічного адміністрування в діяльності апарату суду є запорукою ефективного, якісного, результативного та належного відправлення правосуддя. А відтак, науковий аналіз цього питання є вкрай важливим. По-перше, нормативну основу забезпечення публічного адміністрування в діяльності апарату суду складає значна кількість розгалужених законодавчих актів, які потребують систематизації; а по-друге, дослідження цього питання надасть можливість окреслити проблемні питання, що виникають в процесі адміністрування апарату суду та нададуть поштовх до їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові результати щодо нормативно-правового забезпечення організації судової діяльності по-

бічно висвітлені в працях багатьох вчених сучасності. Однак в контексті формування системи нормативно-правового забезпечення публічного адміністрування в діяльності апарату суду немає жодних наукових праць вчених-адміністративістів.

Проте, варто відмітити, що теоретичну базу даного дослідження становлять праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як С.О. Бондар, А.Л. Борко, О.В. Гулак, Р.І. Кирилук, В.І. Курило, І.В. Курило, В.В. Ладиченко, В.В. Сердюк, В.О. Спасенко, А.А. Стрижак, Л.І. Фесенко, П.Ю. Шпенова.

Зокрема, наукові роботи С.О. Бондаря, В.О. Спасенко та А.Л. Борко були нами використані для проведення аналізу основних нормативно-правових актів, котрі регулюють діяльність судів в Україні. Р.І. Кирилук у своїй

науковій роботі визначав завдання організаційного забезпечення діяльності судів, тому дане наукове дослідження допомогло нам визначити основні завдань апарату суду та надати власну класифікацію. А. А. Стрижак чітко визначив та навів основні недоліки системи правового регулювання діяльності із забезпечення роботи судів, які нами були проаналізовані та використанні при написанні наукової статті. Робота Л. І. Фесенко надала нам можливість узагальнити основні повноваження Голови суду, та окремо проаналізувати повноваження у сфері фінансового забезпечення судової установи. Що стосується наукової роботи П. Ю. Шпенової, то її монографічне дослідження нам знадобилося для визначення правового регулювання структури та чисельності апарату суду. Дослідити функції апарату суду та їх компетенцію, детальний порядок призначення на посаду керівника апарату суду та особливості його правового статусу, керівників структурних підрозділів, інших працівників апарату суду.

Метою статті є аналіз нормативно-правових актів, у сфері забезпечення публічного адміністрування в діяльності апарату суду.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення роботи апарату суду здійснюється за допомогою певних нормативних правил, які, в свою чергу, регулюють адміністративну організацію апарату суду задля здійснення правосуддя, що входить до компетенції працівників апарату суду.

Комплексний аналіз нормативних документів, що відображені в законах та підзаконних нормативно-правових актах, визначає місце публічного адміністрування в апараті суду. Такий системо-утворюючий ланцюг з нормативно-правових актів, актів відомчого характеру та локальної дії, створює важелі впливу на організацію роботи апарату суду. Ці норми визначають побудову відносин в судовому адмініструванні.

Правовою основою діяльності судів є сукупність правових актів, які регулюють суспільні відносини, що виникають, розвиваються та припиняються, серед них треба виділити: Конституцію та закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, інші акти законодавства України [1, с. 17; 2, с. 154].

А. Л. Борко зазначає, що вагома соціальна роль і своєрідне місце у державному механізмі судової системи України зумовлюють формування цілісної нормативно-правової бази організації та функціонування, закладення необхідних механізмів реалізації судової влади й правових гарантій відправлення судами правосуддя в Україні [3, с. 59].

А. А. Стрижак визначає, що в системі правового регулювання діяльності із забезпечення роботи судів існує чимало прогалин і недоліків, які заважають ефективному здійсненню функцій з організації функціонування органів правосуддя в Україні, зокрема: 1) недостатньо визначеним і чітким у відповідному законодавстві є правовий статус суб'єктів управлінської діяльності в судах загальної юрисдикції; 2) фактично поза межами законодавчого регулювання залишаються питання фінансового й матеріально-технічного забезпечення судів; 3) майже відсутнє будь-яке визначення процедур і правил здійснення організаційної роботи у сфері забезпечення функціонування судочинства; 4) актуальною є проблема систематизації та впорядкування відповідного законодавства, піднесення його на новий, більш якісний рівень; 5) одним із важливих напрямків є удосконалення правового регулювання діяльності щодо організаційного керівництва в судах, уточнення й деталізація прав та обов'язків керівників органів правосуддя [4, с. 18].

Власне, під визначенням категорії «публічне адміністрування судової влади» Гулак О. В, Ладиченко В. В. та Головки Л. В. розуміють комплексну систему адміністративних інституцій із ієрархічною побудовою, яка має цілеспрямовану діяльність, формує цілі, здійснює роботу на всіх елементах судової системи та приймає управлінські рішення [5, с. 14]. Важливим на сучасному етапі у розрізі публічного адміністрування судової влади є забезпечення умов для дотримання доброчесності та уникнення суддівським корпусом конфлікту інтересів й відповідне нормативне забезпечення. Зокрема, окремі питання неузгодженості законодавства щодо можливої наявності конфлікту інтересів в діяльності суддів були аналізовані в колективному доробку В. Курила, І. Курило, О. Машевської, О. Гулак та Ю. Ярмолекно [6].

Отже, аналізуючи нормативно-правову основу, яка забезпечує публічне адміністрування діяльності апарату суду загальної, апеляційної та касаційної інстанції в Україні, треба виділити такі нормативні документи, як: Конституція України, Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу», «Про Конституційний Суд України», міжнародні нормативно-правові документи, які ратифіковані державою та положення про апарати відповідних судів, рішення зборів суддів, а також накази і розпорядження голови суду, накази керівника апарату суду та ін.

Вважаємо, що в залежності від масштабу діяльності такі норми слід поділити на дві групи:

1) норми міжнародного законодавства; 2) норми національного законодавства.

Першу групу складають міжнародні акти. До їх числа відносимо Загальну декларацію прав людини 1948 р. (ст. 8 «Кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами в разі порушення основних прав, наданих їй Конституцією або законами»); Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. (ст. 6 «Кожна людина має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом»); Рекомендації міністрів Ради Європи тощо [7; 8].

Отже, передумовою якісного та оперативного вирішення справ судами є створення належних умов для виконання ними своїх обов'язків. У основних принципах незалежності судових органів, схвалених резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 13 грудня та 29 листопада 1985 р., визначається обов'язок держави щодо створення відповідних засобів, що давали б змогу органам судової влади належним чином реалізовувати свої функції [9, с. 121–126].

Також, варто зазначити рекомендації СМ/Рес (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» від 17 листопада 2010 року зазначається, що у всіх судах має бути достатня кількість суддів і кваліфікований допоміжний персонал. З метою попередження виникнення й зменшення в судах надмірного робочого навантаження має бути вжито необхідних заходів з метою забезпечення незалежності судової влади, для передачі іншим особам з відповідною кваліфікацією вирішення несудових питань [10, с. 37].

Україна послідовно запроваджує всі міжнародні та європейські стандарти функціонування судових органів, але не всі вони є імplementованими, що створює певні труднощі в їхньому застосуванні. Окрім того, повсякчас з'являються нові резолюції та рекомендації уповноважених на те міжнародних інституцій щодо удосконалень діяльності конкретно вітчизняної судової системи, які мають бути враховані при прийнятті відповідних нормативних змін.

Щодо національних норм, не дивлячись на незалежність судової влади, їх система надто розгалужена, адже загальні, спеціальні та спеціалізовані норми щодо публічного адміністрування діяльності апарату суду в Україні має свій об'єктивний вияв у актах Верховної Ради України, в рішеннях Вищої ради правосуддя, Державної судової адміністрації України та Ради суддів України.

Тому, на наш погляд, варто систематизувати нормативно-правові акти щодо забезпечення публічного адміністрування в діяльності апарату суду відповідно до наступних критеріїв: 1) за юридичною силою; 2) за зовнішньою формою вираження та ступенем загальності правових норм.

Отже, види нормативно-правових актів за юридичною силою: Закони України (кодифіковані та не кодифіковані); Конституція України; Кодекс адміністративного судочинства; Цивільний процесуальний Кодекс України; Кримінальний процесуальний Кодекс України; Бюджетний Кодекс України; Закони України «Про судоустрій і статус суддів»; «Про державну службу»; «Про державний бюджет України»; «Про Вищу раду правосуддя»; «Про Конституційний Суд України»; «Про Вищий антикорупційний суд», «Про Національний архівний фонд і архівні установи»; «Про оплату праці»; «Про джерела фінансування органів державної влади»; «Про вищу освіту».

Кодифіковані нормативно-правові акти встановлюють загальні засади діяльності суду при здійсненні правосуддя. Проте, розуміючи, що дану функцію не можливо реалізувати без відповідних структурних підрозділів апарату суду, тому вважаємо, що дані норми цілком і повністю відносяться до публічного адміністрування апарату суду. На підтвердження цього варто відмітити думку науковця П. Ю. Шпенової щодо того, що якісне здійснення правосуддя на всіх рівнях судової системи є обов'язковою умовою розбудови демократичної, правової держави, а забезпечення цього процесу є основним завданням апаратів відповідних судів. Воно може успішно вирішуватися завдяки ефективній діяльності високопрофесійних і кваліфікованих працівників суду [11, с. 6].

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом, дане твердження визначено у ст. 55 Конституції України [12]. Для того щоб дана норма працювала та суди надавали послуги у цій сфері, потрібно створити відповідні умови для судової влади, де відповідні структури забезпечували б безперебійну роботу суду та сприяли суддям у здійсненні їх головної функції — відправлення правосуддя, здійснюючи діяльність, яка безпосередньо не стосується відправлення правосуддя [11, с. 38].

Наступними важливими нормативно-правовими актами у сфері публічного адміністрування діяльності апарату суду є Закони України: «Про судоустрій і статус суддів» та «Про державну службу». Ці два документи формують головні завдання діяльності апаратів судів загальної юрисдикції в Україні. Слушною є думка Р. І. Кирилюка, що

завдання організаційного забезпечення діяльності судів є загальнодержавним, його вирішення — це складова політики держави у сфері судоустрою [13, с. 42].

Також, В. В. Сердюк, досліджуючи важливі питання щодо діяльності апаратів вищих спеціалізованих судів, визначив основним завданням апарату вищого спеціалізованого суду інформаційне та організаційно-методичне забезпечення діяльності такого судового органу [14, с. 32].

В контексті означеного, публічне адміністрування діяльності апарату суду можна поділити на два види: загальне та спеціальне. Загальне адміністрування — це організаційне забезпечення роботи суду, а спеціальне адміністрування — це покладення на апарат суду зобов'язання щодо забезпечення належних умов для справедливого відправлення правосуддя та винесення суддями своєчасних та обґрунтованих рішень по справах.

Наступними видами нормативно-правових актів є акти зі зовнішньою формою вираження та ступенем загальності, а саме: 2) Постанови Кабінету Міністрів України, зокрема: «Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби»; «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи»; «Про порядок стажування у державних органах»; «Про систему підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування»; «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів»; Типові положення про апарат суду, рішення зборів суддів, а також накази і розпорядження голови суду, накази керівника апарату суду та ін.

Водночас, для більш детального аналізу вище перерахованих нормативно-правових актів, які стосуються питання публічного адміністрування апарату суду, зацентруємо увагу саме на аналізі нормативно-правових актів, які регулюють оплату праці працівників апарату суду. Так на сьогодні належна робота апарату суду неможлива без матеріальних джерел та відповідно ефективного адміністрування ними. В Україні забезпечення ефективного публічного адміністрування діяльності апарату суду передбачає: законодавче гарантування належного та своєчасного фінансування судів; визначення в Державному бюджеті України видатків на фінансування судів; гарантування достатнього рівня соціального забезпечення судів.

Згідно ст. 22 Бюджетного Кодексу України, головним розпорядником коштів за бюджетними

призначеннями, передбаченими Законом України «Про Державний бюджет України», можуть бути виключно органи, уповноважені відповідно Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України, Президентом України, а також міністерствами в особі їх керівників, іншими центральними органами державної влади, судами загальної юрисдикції, Конституційним Судом України, Державною судовою адміністрацією України, установами і організаціями, які визначені Конституцією України [15].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» від 9 березня 2006 року № 268, надається право керівнику державного органу в межах визначеного фонду оплати праці встановлювати державним службовцям доплати, надбавки, здійснювати преміювання, надавати матеріальну допомогу для вирішення соціальних питань та допомогу на оздоровлення [16]. З цього нормативно-правового акту, стає зрозумілим, що питання оплати праці державних службовців у суді, має право вирішувати голова суду, проте прямо він не наділений такими повноваженнями відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Звертаючись до Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 року № 59, бухгалтерська служба підпорядковується безпосередньо керівнику бюджетної установи, а до компетенції головного бухгалтера належить погодження документів, пов'язаних із витрачанням фонду заробітної плати, встановленням посадових окладів та надбавок працівникам.

Звертаючись до наукової роботи Л. І. Фесенко, то він слушно зауважив, що відповідні норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не містить будь-яких посилань на повноваження голови суду щодо вирішення питань фінансового забезпечення судової установи, обмежуючись обтічним посиланням на здійснення ним інших повноважень, визначених законом, при цьому не уточнюючи, яких саме [17, с. 178].

Усвідомлюючи, що Законом України «Про судоустрій і статус судів» передбачено, що апарат суду здійснює організаційне забезпечення суду, то стає зрозумілим, що керівник апарату суду, очолюючи апарат суду дбає про організаційне забезпечення роботи суду, включаючи здійснення заходів фінансового характеру, тобто здійснює операції з бюджетними коштами.

Разом з тим, цілком слушною є думка Гулак О. В., яка зазначає, що певні зрушення щодо оптимізації публічного управління як держави у цілому, так і побудови дієвих та ефективних державних інституцій вбачається можливим насамперед через реалізацію певних складових, серед яких авторка називає і «забезпечення організаційно-правової спроможності суспільства контролювати процеси прийняття нормативних правил та, основне, їх реалізацію» [18, с. 14].

Далі спробуємо розібратися з локальними (відомчими) нормативно-правовими актами у сфері публічного адміністрування діяльності апарату суду. Так, відповідно до п. 12 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Державна судова адміністрація розробляє та затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя Типове положення про апарат суду. Положення про апарат кожного окремого суду розробляється на підставі Типового положення про апарат суду та затверджується зборами суддів відповідного суду (ч. 2 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [19].

Структуру та штатну чисельність апарату суду визначає Закон України «Про судоустрій та статус суддів», проте детальніше структуру визначає Типове положення про апарат суду. Так, у розділі 1 Типового положення йдеться про те, що апарат місцевого та апеляційного судів здійснює організаційне забезпечення роботи суду. Правовий статус працівників апарату суду, окрім названих вище нормативно-правових актів, визначається також положеннями та посадовими інструкціями.

Зокрема, діяльність помічників суддів регламентується Положенням про помічника судді суду,

затвердженим рішенням Ради суддів України. Працівники апарату суду зобов'язані дотримуватися посадових інструкцій, правил внутрішнього службового розпорядку, інструкцій з діловодства, Правил поведінки працівника суду, а також вимог інших документів, які регламентують роботу суду. Посадові інструкції судових розпорядників розробляються на підставі Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України та погодженого рішенням Вищої ради правосуддя.

Висновки. Проводячи аналіз нормативно-правових актів у сфері публічного адміністрування діяльності апарату суду, можемо констатувати, що нами яскраво проведена систематизація нормативно-правових актів визначена їх класифікація та види. Також варто відмітити, що дане дослідження надало нам можливість з'ясувати та визначити основні проблеми та прогалини діючого законодавства у сфері публічного адміністрування діяльності апарату суду. Розпорошеність норм по різних актах законодавства значно ускладнює процес належної реалізації діяльності публічного адміністрування діяльності апарату суду. Відсутність загальних положень, основних функцій апарату суду в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» або в окремому Законі України значною мірою впливає на загальний стан результативності такої діяльності. Тому є сенс стверджувати, що нормативно-правове забезпечення публічного адміністрування діяльності апарату суду є недостатнім та вимагає від суб'єктів законодавчої ініціативи та судової влади втручання та подальшого нормативного реформування.

Література

1. Бондар С. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
2. Спасенко В. О. Деякі питання адміністративно-правового регулювання діяльності державної реєстраційної служби України. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 153–157.
3. Борко А. Л. Адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи України: дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.07. Харків, 2014. 400 с.
4. Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 21 с.
5. Гулак О. В., Ладиченко В. В., Головій Л. В. Публічне адміністрування судової влади як одна із форм забезпечення рівного доступу до правосуддя. Інтернаука. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 5 (39). Т. 1. С. 11–17. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/5/7316>
6. Kurylo V., Kurylo I., Mashevska O., Gulac O., Iarmolenko I. The Conflict of Interests and Teaching Activity of a Judge. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. Volume 24. Special Issue 1. 2021. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-conflict-of-interests-and-teaching-activity-of-a-judge-11188.html>

7. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 12.05.2021)
8. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.06.2021)
9. Основні принципи незалежності судових органів: схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Ген. Асамблеї ООН від 29 листоп. та 13 груд. 1985 р. Статус суддів: навч. — практ. посіб. Харків, 2006. С. 121–126.
10. Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язок: ухвал. Комітетом Міністрів Ради Європи 17.11.2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів. Верховна Рада України: URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38/conv. (дата звернення: 12.07.2021).
11. Апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності: монографія. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2019. 180 с.
12. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2021).
13. Кирилюк Р. І. Про сутність категорії «організаційне забезпечення» щодо діяльності судів. Публічне право. 2012. № 2. С. 42–48.
14. Сердюк В. В. Актуальні питання діяльності апаратів вищих спеціалізованих судів у контексті судової реформи. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2011. № 1. С. 27–37.
15. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-IV. Верховна Рада України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
16. Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 2006 р. № 268. Верховна Рада України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.07.2021).
17. Фесенко Л. І. Правовий статус Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у системі судового устрою: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 242 с.
18. Гулак О. В. Шляхи побудови ефективних державних інституцій: виклики сьогодення. Науковий вісник публічного та приватного права № 2. 2015. С. 11–14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2/4.pdf>
19. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 29.07.2021).

References

1. Bondar S. O. Administratyvno-pravove zabezpechennia diialnosti administratyvnykh sudiv v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Zaporizhzhia, 2010. 20 s.
2. Spasenko V. O. Deiaki pytannia administratyvno-pravovoho rehuliuвання diialnosti derzhavnoi reiestratsiinoi sluzhby Ukrainy. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2013. № 1. S. 153–157.
3. Borko A. L. Adiminstratyvno-pravove zabezpechennia funktsionuvannia sudovoi systemy Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. Nauk: 12.00.07. Kharkiv, 2014. 400 s.
4. Stryzhak A. A. Derzhavne upravlinnia zabezpechenniam diialnosti sudiv zahalnoi yurysdyksii: avtoref. ...kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Kyiv, 2005. 21 s.
5. Gulac O. V., Lady'chenko V. V., Golovij L. V. Publichne administruvannya sudovoyi vlady' yak odna iz form zabezpechennya rivnogo dostupu do pravosuddya. Internauka. Seriya: «Yurydychni nauky». 2021. # 5 (39). T. 1. S. 11–17. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/5/7316>
6. Kurylo V., Kurylo I., Mashevska O., Gulac O., Iarmolenko I. The Conflict of Interests and Teaching Activity of a Judge. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. Volume 24. Special Issue 1. 2021. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-conflict-of-interests-and-teaching-activity-of-a-judge-11188.html>
7. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata i proholoshennia Rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei vid 10 hrudnia 1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 12.05.2021)
8. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod vid 04.11. 1950 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 20.06.2021)
9. Osnovni pryntsypy nezalezhnosti sudovykh orhaniv: skhvaleni rezoliutsiiami 40/32 ta 40/146 Hen. Asamblei OON vid 29 lystop. ta 13 hrud. 1985 r. Status suddiv: navch. — prakt. posib. Kharkiv, 2006. S. 121–126.
10. Rekomendatsiia SM/Res (2010) 12 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo suddiv: nezalezhnist, efektyvnist ta oboviazok: ukhval. Komitetom Ministriv Rady Yevropy 17.11.2010 r. na 1098 zasidanni

zastupnykiv ministriv. Verkhovna Rada Ukrainy: URL: [http:// zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/ 994_a38/conv](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38/conv). (data zvernennia: 12.07.2021)

11. Aparat sudu v systemi orhanizatsiinoho zabezpechennia sudovoi diialnosti: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2019. 180 s.

12. Konstytutsiia Ukrainy pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 12.06.2021)

13. Kyryliuk R.I. Pro sutnist katehorii «orhanizatsiine zabezpechennia» shchodo diialnosti sudiv. Publichne pravo. 2012. № 2. S. 42–48.

14. Serdiuk V.V. Aktualni pytannia diialnosti aparativ vyshchych spetsializovanykh sudiv u konteksti sudovoi reformy. Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva. 2011. № 1. S. 27–37.

15. Biudzhetni Kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-IV. Verkhovna Rada Ukrainy: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (data zvernennia: 03.07.2021)

16. Pro uporiadkuvannia struktury ta umov oplaty pratsi pratsivnykiv aparatu orhaniv vykonavchoi vlady, orhaniv prokuratury, sudiv ta inshykh orhaniv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 bereznia 2006 r. № 268. Verkhovna Rada Ukrainy: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2006-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 29.07.2021)

17. Fesenko L.I. Pravovy status Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav u systemi sudovoho ustroi: dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa, 2011. 242 s.

18. Gulac O.V. Shlyaxy pobudovy efektyvnyx derzhavnyx instytucij: vyklyky s'ogodennya. Naukovy'j visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava # 2. 2015. S. 11–14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2/4.pdf>

19. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 r. № 402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennia: 29.07.2021)

УДК 347.99:349.6(477)

Гулак Олена Василівна

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Гулак Елена Васильевна

*доктор юридических наук, доцент,
доцент кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Gulac Olena

*Doctor of Law, Docent,
Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0001-9004-0185*

Курило Володимир Іванович

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії аграрних наук України,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Курило Владимир Иванович

*доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент Национальной академии аграрных наук Украины,
заведующий кафедрой кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Kurylo Volodymyr

*Doctor of Law, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
Head of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0003-1268-801X*

Коваль Роман Миколайович

*студент юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Коваль Роман Николаевич

*студент юридического факультета
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Koval Roman

*Student of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7505

**ДО ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ СПОРІВ
К ВОПРОСУ ПОДСУДНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СПОРОВ
ON THE ISSUE OF JURISDICTION OF ECOLOGICAL DISPUTES**

Анотація. Наукова стаття присвячена проблематиці розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ у сфері екології на основі матеріалів судової практики та позицій науковців з одночасним висвітленням різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання. Доведено, що категорія юрисдикції є значно розвиненою в доктрині права та чітко закріпленою в кожному законодавчому акті, що регулює окремий вид процесуального права. Водночас, виходячи з поширення екологічних правопорушень, встановлених нормами кримінального та адміністративного права, а саме, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, деякими іншими нормативними актами, все ще актуальною лишається проблематика відсутності уніфікованого поняття підсудності розгляду справ щодо правопорушень у сфері екології. Акцентуючи увагу на проблемних аспектах, відзначено особливість реалізації конституційного права на безпечне довкілля, зокрема шляхом захисту порушеного такого права через представників громадськості, положення щодо якого передбачене Орхуською Конвенцією 1998 року. Наведено відповідні приклади у сфері правосуддя. Встановлено критичну значущість судової практики щодо встановлення юрисдикції розгляду справ у сфері екології та висвітлено різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання. У підсумку зауважено, що при розгляді спорів з приводу порушень щодо екології у цілому, вирішальним показником віднесення таких справ до тієї чи іншої юрисдикції виступає саме характер спору, і лише після цього – суб'єктний склад та власне сам предмет спору.

Ключові слова: юрисдикція судів, розмежування юрисдикції судів, сфера екології, розгляд та вирішення справ у сфері екології, проблематика розмежування юрисдикції судів.

Аннотация. Научная статья посвящена проблематике разграничения юрисдикции судов при рассмотрении и решении дел в сфере экологии на основе материалов судебной практики и позиций ученых с одновременным освещением многообразия возможных проблемных аспектов, с которыми сталкиваются как стороны спора, так и суды по данному вопросу. Доказано, что категория юрисдикции значительно развита в доктрине права и четко закреплена в каждом законодательном акте, регулирующем отдельный вид процессуального права. В то же время, исходя из распространения экологических правонарушений, установленных нормами уголовного и административного права, а именно, Кодексом Украины об административных правонарушениях, Уголовным кодексом Украины, некоторыми другими нормативными актами, все еще актуальной остается проблематика отсутствия унифицированного понятия подсудности рассмотрения дел о правонарушениях в сфере экологии. Акцентируя внимание на проблемных аспектах, отмечено особенность реализации конституционного права на безопасную окружающую среду, в частности, путем защиты нарушенного такого права через представителей общественности, положения по которому предусмотрено Орхусской Конвенцией 1998 года. Приведены соответствующие примеры в сфере правосудия. Установлено критическую значимость судебной практики по установлению юрисдикции рассмотрения дел в сфере экологии и освещено многообразие возможных проблемных аспектов, с которыми сталкиваются как стороны спора, так и суды по данному вопросу. В итоге отмечено, что при рассмотрении споров по поводу нарушений в сфере экологии в целом, решающим показателем отнесения таких дел к той или иной юрисдикции выступает именно характер спора, и только после этого – субъектный состав и собственно сам предмет спора.

Ключевые слова: юрисдикция судов, разграничение юрисдикции судов, сфера экологии, рассмотрение и разрешение дел в сфере экологии, проблематика разграничения юрисдикции судов.

Summary. The scientific article is devoted to the delimitation of jurisdiction of courts in considering and resolving cases in the field of ecology on the basis of case law and positions of scientists while highlighting the variety of possible problematic aspects faced by both parties and courts on this issue. It is proved that the category of jurisdiction is significantly developed in the doctrine of law and is clearly enshrined in each piece of legislation governing a particular type of procedural law. At the same time, based on the spread of environmental offenses established by criminal and administrative law, namely, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine, some other regulations, the issue of lack of a unified notion of jurisdiction over environmental offenses remains relevant. Emphasizing the problematic aspects, the peculiarity of the implementation of the constitutional right to a safe environment was noted, in particular by protecting the violated right through members of the public, the provisions of which are provided by the 1998 Aarhus Convention. Relevant examples in the field of justice are given. The critical importance of the case law on establishing the jurisdiction of environmental cases has been established and the variety of possible problematic aspects faced by both the parties to the dispute and the courts on this issue has been highlighted. As a result, it is noted that when considering disputes over environmental violations in general, the decisive indicator of the assignment of such cases to a particular jurisdiction is the nature of the dispute, and only then – the subject composition and the actual subject of the dispute.

Key words: jurisdiction of courts, delimitation of jurisdiction of courts, sphere of ecology, consideration and resolution of cases in the field of ecology, problems of delimitation of jurisdiction of courts.

Постановка проблеми. З огляду на сучасні виклики, що носять не суто державний, а переважно глобальний та міжнаціональний характер, їй стосуються насамперед порушень, конфліктів та спорів «екологічного характеру», дослідження проблематики розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ у сфері екології вбачається надзвичайно актуальним.

Наразі навіть питання розмежування судової юрисдикції внутрішньо національного характеру постають актуальними та, зачасти, проблемними. Додаткової ваги проблематиці дослідження додає сфера суспільних відносин, що з кожним роком набуває особливої гостроти та обговорення, насамперед, з боку суспільства, яке намагається впливати й контролювати повний спектр механізму регулювання цієї сфери зі сторони держави, включаючи і правове регулювання, й безпосередньо, ефективне та справедливе застосування цих самих норм усіма гілками влади, в межах їх компетенції, включаючи і судову. Власне, взяття Україною на себе зобов'язань згідно з міжнародними договорами зумовлює необхідність встановлення чітких нормативних правил стосовно визначення юрисдикції спорів, предметами яких виступають, зокрема, об'єкти екологічного права.

Власне, довіра до держави, її інституцій та рішень ґрунтується переважно на діяльності судової гілки влади, як незалежного арбітра у вирішенні суспільно-значимих спорів. А питання екології, екологічної безпеки, вільного доступу до належного рівня природних ресурсів — це безперечно питання суспільно-значимого рівня, що стосуються кожного, без винятку, жителя нашої держави. Недаремно, сучасною поширеною тенденцією у більш свідомих та розвинених державах світу постає обрання до владних інституцій суб'єктів, що транслюють насамперед «екологічні» пріоритети у власних програмах вектору розвитку та формування дорожньої карти шляху країни, як на коротку, так і довгострокову перспективу.

Зокрема, певні зрушення щодо оптимізації публічного управління як держави у цілому, так і побудови дієвих та ефективних державних інституцій вбачається можливим насамперед через реалізацію певних складових, зокрема і забезпечення організаційно-правової спроможності суспільства контролювати процеси прийняття нормативних правил та, основне, їх реалізацію [1, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним напрацюванням категорії «юрисдикція» приділяли значну увагу такі українські дослідники як: С. Н. Братусь, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк,

В. В. Галуцько, В. В. Копейчиков, О. В. Кузьменко, О. І. Миколенко, П. М. Рабінович, Ю. М. Тодика, Ю. С. Шемшученко. Окремо аспект судового розгляду спорів у сфері екології опрацьовували у своїх працях В. І. Андрейцев, М. В. Краснова, Р. С. Кірін, Ю. А. Краснова, В. Л. Мунтян та А. П. Гетьман.

Метою статті є комплексне дослідження проблематики розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ у сфері екології на основі матеріалів судової практики та позицій науковців з одночасним висвітленням різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення ефективних механізмів захисту порушених прав є важливим фундаментом правової системи й суспільного добробуту. Зокрема, це стосується і судового захисту порушених прав у сфері екології. Враховуючи загальну актуальність природоохоронної й природовідтворювальної діяльності загалом, напрацювання великої кількості актів матеріального та процесуального права, взяття Україною на себе зобов'язань за міжнародними договорами, виникає необхідність встановлення чітких законодавчих вказівок на порядок визначення юрисдикції спорів, предметами яких виступають об'єкти екологічного права [2, с. 56].

Категорія юрисдикції є значно розвинутою в доктрині права та чітко закріпленою в кожному законодавчому акті, що регулює окремий вид процесуального права. Водночас, виходячи з поширення екологічних правопорушень, встановлених нормами кримінального та адміністративного права, а саме, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, деякими іншими нормативними актами, все ще актуальною лишається проблематика відсутності уніфікованого поняття підсудності розгляду справ щодо правопорушень у сфері екології. Відтак, власне це і призводить до напрацювання численної судової практики, що здійснює трактування підсудності, яке виникає при розгляді таких правопорушень та й власне особливостей їх розмежування [3].

Проблематика розмежування юрисдикції судів при розгляді та вирішенні справ напряму корелюється із «публічним адмініструванням судової влади», під яким ми розуміємо комплексну систему адміністративних інституцій із ієрархічною побудовою, яка має цілеспрямовану діяльність, формує цілі, здійснює роботу на всіх елементах судової системи та приймає управлінські рішення [4, с. 10; 5].

Акцентуючи увагу на проблемних аспектах, варто відзначити особливість реалізації консти-

туційного права на безпечне довкілля, зокрема шляхом захисту порушеного такого права через представників громадськості. Положення щодо такого захисту передбачене Орхуською Конвенцією 1998 року (конвенцією Європейської Економічної Комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля), яка стала частиною національного законодавства шляхом її ратифікації Верховною Радою України в 1996 році [6]. Одним з прикладів можна навести постанову Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186гс18) за позовом міжнародної благодійної організації щодо заборони діяльності дельфінарію, обумовлюючи це порушеннями умов утримання тварин [7]. Зокрема, було встановлено, що суди першої та другої інстанції господарських судів хибно прийняли справу до розгляду, оскільки, попри суб'єктний склад спору, зміст спору стосується порушення норм екологічного та конституційного права, що встановлюють гарантії виключного права Українського народу на природні ресурси, а також похідним від нього правом кожного на здійснення загального та спеціального використання природних ресурсів (пункт г частини першої статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Відповідні положення закріплені в низці нормативно-правових актів: законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про Червону книгу України» тощо. Враховуючи такі особливості, суд визначив публічно-правовий характер спору, і пов'язуючи вимогу про заборону чи припинення діяльності дельфінарію, зазначив про необхідність розгляду цієї справи судами адміністративної юрисдикції.

Важливим елементом є також питання встановлення характеру правовідносин, зокрема в спрах, що виникають між фізичними чи юридичними особами та суб'єктом владних повноважень [8]. В даному випадку доречним уявляється за приклад наведення рішення, прийнятого постановою Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 910/5640/18 (провадження № 12-220гс18) за позовом ТОВ Агрофірма «Злагода» до ТОВ «Оратівагроінвест» та Держрибагентства України щодо скасування незаконного режиму користування водним об'єктом [9]. Зокрема, з фабули справи виходить, що два суб'єкти господарювання володіли єдиним водним об'єктом на двох різних підставах, а саме: на підставі договору, відповідно до Закону України «Про аквакультуру», та на під-

ставі оспорюваного режиму рибогосподарської експлуатації, виданого відповідно до норм Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство й охорону водних біоресурсів» та встановленого власне самим Держрибагентством України. Першою та апеляційною ланкою господарських судів, до яких була спрямована позовна заява, було відмовлено у відкритті провадження з причини необхідності віднесення такого спору до розгляду в порядку саме адміністративного судочинства. Втім, Велика Палата Верховного Суду встановила, що хибним є віднесення всіх спорів, стороною яких є суб'єкт владних повноважень, до розгляду судів адміністративної юрисдикції, *а важливим чинником є характер відносин, що виник в ході спору*. Зокрема, була обґрунтована позиція, що предметом такого спору виступає порушення прав позивача, що на законній підставі (саме договору оренди) їх реалізує, шляхом перешкоджання з боку іншої особи, яка має засвідчені оспорювані права на такий об'єкт. Враховуючи такий аргумент, спір набуває приватноправового характеру і не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а може бути розглянутий виключно в порядку господарської юрисдикції.

Важливою виступає також і практика щодо розгляду спорів про визнання незаконними рішення органу місцевого самоврядування про передачу земельних ділянок у власність чи оренду. Щодо встановлення судової юрисдикції, до яких відноситься розгляд таких спорів, то Верховний Суд в своїх висновках дійшов до наступного: «оспорювання законності набуття особою земельної ділянки, щодо режиму якої існують питання, а також правомірності надання інакшій особі дозвільного документа на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки має вирішуватися в порядку цивільної або господарської юрисдикції, оскільки в даному випадку має місце спір про цивільне право, та щодо його судового захисту» [10]. Ключовим в таких спрах є те, що дії місцевої ради формалізуються у видачі індивідуального, а не нормативного акту, що одразу виключає можливість розгляду спору щодо правомірності такого акту в порядку адміністративного судочинства. Власне така позиція висвітлена в Постанові Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду від 13 червня 2018 р. у справі № 554/4857/16-а [10] та підтверджена в подальших постановках Великої Палати Верховного Суду (у справі від 21 листопада 2018 р. № 409/5363/12 та від 10 квітня 2019 р. у справі № 161/13749/15-ц).

Загалом, враховуючи наявність суттєвих недоліків в правозастосовчій діяльності, різноманітності

нормативних актів, що регулюють ту чи іншу частину законодавства, що стосується довкілля та природних ресурсів та гостру потребу в судовій практиці, яка б ефективно компенсувала недоліки процесуального права, актуальними видаються численні пропозиції науковців у контексті напрацювання ідей щодо запровадження ланки спеціалізованих екологічних судів [11, с. 21].

Висновки. Отже, в даному дослідженні встановлено критичну значущість судової практики щодо

встановлення юрисдикції розгляду справ у сфері екології та висвітлено різноманіття можливих проблемних аспектів, з якими стикаються як сторони спору, так і суди щодо даного питання. У підсумку, можна дійти висновку, що при розгляді спорів з приводу порушень щодо екології у цілому, вирішальним показником віднесення таких справ до тієї чи іншої юрисдикції виступає саме характер спору, і лише після цього — суб'єктний склад та власне предмет спору.

Література

1. Гулак О.В. Шляхи побудови ефективних державних інституцій: виклики сьогодення. Науковий вісник публічного та приватного права № 2. 2015. С. 11–14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip2>
2. Краснова Ю.А. Проблеми забезпечення права на екологічну безпеку в національних судах України та шляхи їх вирішення. Судовий захист природного довкілля та екологічних прав: збірник матеріалів (м. Київ, 7 листопа. 2019 р.). Київ, 2019. С. 55–61.
3. Забуранна А.О. Деякі правові аспекти у разі визначення підсудності земельних спорів. Право і суспільство. 2019. № 4. С. 179–184.
4. Гулак О.В., Ладиченко В.В., Головій Л.В. Публічне адміністрування судової влади як одна із форм забезпечення рівного доступу до правосуддя. Інтернаука. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 5 (39). Т. 1. С. 11–17. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/5/7316>
5. Гулак О.В., Ладиченко В.В., Головка Л.О. Проблеми і перспективи запровадження та діяльності інституту присяжних у системі судочинства України. Інтернаука. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 7 (41). С. 86–92. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7457>
6. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України. Відомості Верховної Ради України. № 34. 1999. С. 296.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186гс18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479>
8. Дайджест судової практики Верховного Суду у спорах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Daidjest_Ekologia.pdf
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 910/5640/18 (провадження № 12-220гс18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78215430>
10. Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 554/4857/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74747639>
11. Ермоленко В.М. Питання екологічного судочинства в Україні. Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 29 листопа. 2019 р.). Київ, 2019. С. 20–23.

References

1. Ghulak O.V. Shljakhy pobudovy efektyvnykh derzhavnykh instytucij: vyklyky sjoghodennja. Naukovyj visnyk publichnogho ta pryvatnogho prava # 2. 2015. S. 11–14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip2>
2. Krasnova Ju.A. Problemy zabezpechennja prava na ekologhichnu bezpeku v nacionaljnykh sudakh Ukrajinjy ta shljakhy jikh vyrishennja. Sudovyj zakhyst pryrodnogho dovkillja ta ekologhichnykh prav: zbirnyk materialiv (m. Kyjiv, 7 lystop. 2019 r.). Kyjiv, 2019. S. 55–61.
3. Zaburanna A.O. Dejaki pravovi aspekty u razi vyznachennja pidsudnosti zemeljnykh sporiv. Pravo i suspiljstvo. 2019. # 4. S. 179–184.
4. Ghulak O.V., Ladychenko V.V., Gholovij L.V. Publichne administruvannja sudovoji vlady jak odna iz form zabezpechennja rivnogho dostupu do pravosuddja. Internauka. Serija: «Jurydychni nauky». 2021. # 5 (39). T. 1. S. 11–17. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/5/7316>

5. Ghulak O. V., Ladychenko V. V., Gholovko L. O. Problemy i perspektyvy zaprovadzhennja ta dijajnosti instytutu prysjazhnykh u systemi sudochynstva Ukrainy. Internauka. Serija: «Jurydychni nauky». 2021. # 7 (41). S. 86–92. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-7-7457>

6. Pro ratyfikaciju Konvenciji pro dostup do informaciji, uchastj ghromadsjkosti v procesi pryjnattja rishenj ta dostup do pravosuddja z pytanj, shho stosujutsja dokillja: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. # 34. 1999. S. 296.

7. Postanova Velykoji Palaty Verkhovnogho Sudu vid 11 ghrudnja 2018 roku u spravi # 910/8122/17 (provadzhenja # 12–186ghs18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479>

8. Dajdzhest sudovoi praktyky Verkhovnogho Sudu u sporakh, shho vynykajutj u sferi zakhystu dokillja ta ekologichnykh prav 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Daidjest_Ekologia.pdf

9. Postanova Velykoji Palaty Verkhovnogho Sudu vid 27 lystopada 2018 roku u spravi #910/5640/18 (provadzhenja #12-220ghs18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78215430>

10. Postanova Sudovoi palaty v administratyvnykh spravakh Verkhovnogho Sudu vid 13 Chervn 2018 roku u spravi #554/4857/16-a. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74747639>

11. Jermolenko V. M. Pytannja ekologichnogho sudochynstva v Ukraini. Ob'jekty ekologichnogho i sumizhnykh ghaluzej prava: teoretychni ta praktychni aspekty v umovakh stalogho rozvytku: materialy Vseukrajinsjkoji naukovo-praktyčnoji konferenciji (m. Kyjiv, 29 lystop. 2019 r.). Kyjiv, 2019. S. 20–23.

Пришляк Галина Ярославівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Пришляк Галина Ярославовна
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры права
Львовский институт ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Pryshliak Halyna
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Law
Lviv Institute of PJSC MAUP University

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7486

ОСОБЛИВОСТІ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

ОСОБЕННОСТИ ГАРАНТИЙ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В УКРАИНЕ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ

PECULIARITIES OF GUARANTEES OF REALIZATION OF ECOLOGICAL RIGHTS AND FREEDOMS OF HUMAN AND CITIZENS IN UKRAINE: QUESTIONS OF THEORY

Анотація. Численні ідеологічні догмати та «пропагандистська боротьба» навколо прав людини, що мали місце десятиліттями, не давали можливості реалістично осмислювати та вирішувати проблеми прав особистості у радянському суспільстві в повному обсязі, відповідно до певного рівня досягнутого прогресу, скажімо в країнах Європейського Союзу. До таких догм слід віднести твердження, що лише соціалізм здатний у повному обсязі гарантувати права людини, що головними для людини та її свободи є соціально-економічні права. Тим самим вільно чи ні недооцінювалися політичні й особисті, духовні права і свободи людини, а тим паче, екологічні. На жаль, такий погляд відображав дійсну практику в колишньому СРСР та інших колишніх соціалістичних країнах. У галузі політичних, духовних і особистих прав і свобод було досить багато заборонених тем, а екологічні взагалі не виокремлювалися. Водночас компетентні вчені-правознавці як у роки застою, так і під час так званої перебудови послідовно розробляли і обстоювали ідею прав людини і громадянина. У статті розглядається проблема реалізації прав та свобод людини й громадянина та гарантії дотримання міжнародних стандартів екологічних прав людини в національному законодавстві. Наголошено на втіленні міжнародних норм у сфері прав і свобод людини в практику національного законодавства. Запропоновано доповнити чинне законодавство правом громадян та їх об'єднань на контроль над органами державної влади і місцевого самоврядування в екологічній сфері. Зроблено висновки про те, що проблеми з реалізацією екологічних прав та свобод в Україні, на жаль, існують. Рівень їх реалізації є низьким, тому, можна констатувати, і рівень дієвості також невисокий. Крім того, слід зазначити, що усвідомлення громадянами усього спектру своїх екологічних прав та свобод, які зазначені в Конституції України, та постійне їх застосування, призведе до їх реалізації на належному демократичному та правовому рівні.

Ключові слова: права людини, права громадянина, екологічні права, свобода людини і громадянина, міжнародне законодавство.

Аннотация. Многочисленные идеологические догматы и «пропагандистская борьба» вокруг прав человека, имевших место десятилетиями, не давали возможности реалистично осмысливать и решать проблемы прав личности в советском обществе в полном объеме, в соответствии с определенным уровнем достигнутого прогресса, скажем в странах Европейского Союза. К таким догмам следует отнести утверждение, что только социализм способен в полном объеме гарантировать права человека, главными для человека и его свободы являются социально-экономические права. Тем самым волею или ни недооценивались политические и личные, духовные права и свободы человека, а тем более, экологические. К сожалению, такой взгляд отражал действительную практику в СССР и других бывших социалистических странах. В области политических, духовных и личных прав и свобод было довольно много запретных тем, а экологические вообще не выделялись. В то же время компетентные ученые-правоведы как в годы застоя, так и во время так называемой перестройки последовательно разрабатывали и отстаивали идею прав человека и гражданина. В статье рассматривается проблема реализации прав и свобод человека и гражданина и гарантии соблюдения международных стандартов экологических прав человека в национальном законодательстве. Отмечено воплощение международных норм в области прав и свобод человека в практику национального законодательства. Предложено дополнить действующее законодательство правом граждан и их объединений на контроль над органами государственной власти и местного самоуправления в экологической сфере. Сделаны выводы о том, что проблемы по реализации экологических прав и свобод в Украине, к сожалению, существуют. Уровень их реализации является низким, поэтому, можно констатировать, и уровень действенности также невысок. Кроме того, следует отметить, что осознание гражданами всего спектра своих экологических прав и свобод, установленных в Конституции Украины, и постоянное их применение приведет к их реализации на должном демократическом и правовом уровне.

Ключевые слова: права человека, права гражданина, экологические права, свобода человека и гражданина, международное законодательство.

Summary. Numerous ideological dogmas and «propaganda struggles» over human rights, which took place for decades, did not make it possible to realistically comprehend and solve the problems of individual rights in Soviet society in full, according to a certain level of progress, say in the European Union. Such dogmas include the assertion that only socialism is able to fully guarantee human rights, that the main socio-economic rights for man and his freedom. Thus, freely or not, political and personal, spiritual and human rights, and even more so, environmental ones were underestimated. Unfortunately, this view reflected the actual practice in the former USSR and other former socialist countries. In the field of political, spiritual and personal rights and freedoms, there were quite a few forbidden topics, and environmental ones were not singled out at all. At the same time, competent jurists, both during the years of stagnation and during the so-called perestroika, consistently developed and defended the idea of human and civil rights. The article considers the problem of realization of human and civil rights and freedoms and guarantees of observance of international standards of ecological human rights in the national legislation. Emphasis is placed on the implementation of international norms in the field of human rights and freedoms in the practice of national legislation. It is proposed to supplement the current legislation with the right of citizens and their associations to control the bodies of state power and local self-government in the environmental sphere. It is concluded that problems with the realization of environmental rights and freedoms in Ukraine, unfortunately, exist. The level of their implementation is low, therefore, it can be stated that the level of efficiency is also low. In addition, it should be noted that citizens' awareness of the full range of their environmental rights and freedoms, which are enshrined in the Constitution of Ukraine, and their continued application, will lead to their implementation at the appropriate democratic and legal level.

Key words: human rights, civil rights, environmental rights, human and civil freedom, international law.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни на початку 90-х рр. ХХ ст. в суспільно-політичному житті людей як нашої країни, так і тих, які були у складі Радянського Союзу, обумовили актуалізацію проблем прав та свобод громадян, висунули їх реалізацію на перший план реформування національних правових систем. У новостворених незалежних державах стали проводитися відносно вільні демократичні вибори, було скасовано політичну цензуру, майже було припинено переслідування інакодумців. Також звільнилися

від формалізму та «одержавлення» громадські об'єднання, згодом стали звичними мітинги, збори, демонстрації та інші форми активної участі громадян у суспільному житті. Але все це стало можливим завдяки тому, що були внесені відповідні зміни та доповнення у правові норми про права та свободи громадян, прийняті нормативно-правові акти, що сформували належний механізм реалізації цих норм.

Не випадковою є одна з основоположних передумов прийняття Генеральною Асамблеєю ООН

Всезагальної декларації прав людини у 1948 р. Так, в Преамбулі зазначено, що є нагальна необхідність охорони прав людини владою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена звертатись як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення [1]. У цьому контексті слушний такий вислів А. де Токвіля: «Саме поняття про права дало можливість людям визначити, що таке всездозволеність і свавілля, а що нормальні відносини і порядок. Воно допомагає їм бути незалежними без погорди й коритися, не зневажаючись...» [2, с. 199]. Тому, певну систему прав та свобод громадян слід вважати важливою передумовою гарантій реалізації екологічних прав та свобод людини й громадянина в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми прав та свобод громадян та гарантій дотримання міжнародних стандартів прав людини в національному законодавстві досліджували такі видатні українські вчені, як В. Погорілко [3], В. Селіванов [4], О. Тодика [5], В. Шаповал [6] та інші. Проте, на наше глибоке переконання, не було здійснено комплексного дослідження гарантій реалізації екологічних прав та свобод людини й громадянина, як важливої умови для їх здійснення в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення гарантій реалізації екологічних прав та свобод людини й громадянина, аналізуючи як національне, так і міжнародне законодавство.

Виклад основних положень. Слід відзначити, що тема прав та свобод громадян у радянські часи була непопулярною. Це й не дивно, адже фасадно-декоративна демократія вимагала й адекватного їй висвітлення. В цей період наводився стереотипний набір цифр, що нібито підтверджували реальність та широту використання прав і свобод радянськими громадянами (кількість депутатів у радах всіх рівнів, дружинників тощо) [7, с. 159]. Про права і свободи людини в цей час писав О. П. Таранов, котрий наголошував на тому, що в радянській державі права існують тільки для трудящих мас і «не існує свободи для тих, хто прагне використовувати цю свободу на шкоду суспільству або іншим членам соціалістичного суспільства, вказує на соціалістичний зміст цих прав і свобод та розглядається радянськими людьми не як утиск або обмеження демократії, не як перепона для здійснення свободи особистості, а, навпаки, як охорона справжньої соціалістичної демократії — демократії для народу» [8, с. 50–51].

Лише з розпадом СРСР, розпочалися зміни у даній сфері: були внесені відповідні зміни та доповнен-

ня у правові норми про права та свободи громадян, прийнято низку законодавчих актів, що розпочали формування механізму реалізації цих норм.

Так, в Основному Законі, статті 3 зазначено: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [9].

Цілий II Розділ Конституції України закріплює групу прав і свобод, та слід зазначити, що даний перелік в конституційному законодавстві України може і повинен бути доповнений правом громадян та їх об'єднань на гарантіями над органами державної влади і місцевого самоврядування в питаннях екології. Активне, зацікавлене використання громадянами усього спектра своїх прав та свобод є необхідною умовою здійснення дієвих їх гарантій здійснення в державі, розвитку самоврядувальних начал, котрі формуються не ззовні, а всередині нашої державності, все глибше проникаючи у всі сфери державного і громадського життя.

Специфіка екологічних прав та свобод полягає у тому, що вони дають можливість кожному зробити свій внесок у справу державного будівництва, здійснювати контроль і активно сприяти реалізації державної влади і функцій державного управління у сфері екології, проявляючи свою активність у межах конституційного ладу України.

Слід зазначити, що усі права та свободи громадян тісно пов'язані, тому логічним є розгляд прав та свобод в цілісності. Адже лише у своїй єдності (системі) вони повинні забезпечувати реальні можливості громадян брати участь в державному і соціальному управлінні, домагаючись належних гарантій їх реалізації. Стаття 21 Загальної декларації прав людини вказує на те, що: «1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. 2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні. 3. Воля народу повинна бути основою влади уряду: ця воля має виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитися при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» [1].

Дані положення отримали своє розгорнуте закріплення в Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права, прийнятому 16 грудня 1966 р. та ратифікованому Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 р. [10] і Факультативному протоколі до нього,

набувши чинності 23 березня 1976 р., а в Україні — 25 жовтня 1991 р., відповідно до постанови Верховної Ради УРСР № 582-ХІІ від 25 грудня 1990 р. [11]. Країни, ратифікувавши цей Пакт, взяли на себе обов'язок визнавати та забезпечувати право своїх громадян на свободу думки, совісті і релігії, на свободу переконань і вільне їх вираження, право на мирні зібрання та еміграцію, право на свободу асоціацій (ст. 19–22, 25 та ін.) [10].

Таким чином, з цих та інших найважливіших міжнародно-правових документів для громадян всіх держав впливає право чи ж можливість вимагати від своєї та інших держав дотримання загальноновизнаних прав людини як загальнолюдських. Таке ставлення до прав людини має стати нормою життя та спілкування цілого цивілізованого світу, всієї світової спільноти.

Безумовно, важливого значення набуває створення нових міжнародних стандартів з прав людини. Це обумовлене в числі інших причин міцною залежністю забезпечення прав і свобод людини не тільки від внутрішніх умов, стану економіки, демократії, політичної культури, цілей і змісту соціальних програм держави, а й від зовнішньоекономічних факторів і, насамперед, від збереження миру і безпеки народів. Як справедливо зазначає Н. Вітрук, необхідний поспішний пошук спільних зусиль для поліпшення становища особистості в усіх країнах сучасного світу, в умовах будь-якої суспільної системи [7, с. 179].

Тут видається необхідним аналітичне осмислення політико-правової практики низки розвинених європейських держав, що демонструє переконливу недостатність і та навіть досить низьку ефективність заходів, що вживаються їх органами державного управління у сфері забезпечення гарантій та реалізацій прав та свобод громадян. Усвідомлення вищими державними чиновниками необхідності виправлення такого становища спричинило потребу значного посилення парламентського контролю за дотриманням прав людини аж до створення спеціально уповноважених органів контролю й охорони прав та свобод особистості, насамперед конституційних (основних) прав та свобод. Так, у низці країн з'явився та закріпився інститут омбудсмена (або омбудсмана), що став своєрідною формою здійснення парламентського контролю над діяльністю уряду і підпорядкованої йому адміністрації насамперед у сфері дотримання гарантій прав і свобод громадян. Цей інститут впроваджений і в Україні. Відповідно до п. 17 ст. 85 Конституції України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини призначається на посаду

та звільняється з посади Верховною Радою України, щорічно доповідає їй про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні [9], а повноваження та правовий статус закріплено у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [12].

Важливою ланкою в механізмі захисту прав та свобод людини й громадянина є Конституційний Суд України, який здійснює судовий конституційний контроль та захист основних прав і свобод людини й громадянина на території України [13, с. 200].

Як відомо, у межах спеціального обговорення проблем правового становища особистості у суспільстві під гарантіями реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина розуміють умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, захист і охорону зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [14, с. 21].

Проблеми гарантій прав людини — предмет постійної уваги спеціалістів як у сфері юридичної науки, так і практики. Здебільшого це пояснюється тим, що справжньою суспільною цінністю права людини й громадянина стають лише за умови, коли вони отримують повноцінне та безперешкодне втілення у реальних суспільних відносинах. На думку Л. Д. Воеводіна, гарантії слугують тим надійним сполучником, який забезпечує необхідний у сфері правового статусу особистості перехід від загального до часткового, від задекларованої у законі можливості до дійсності. Звідси й впливає нагальна потреба вивчення всієї сукупності чинників, що забезпечують необхідне переведення прав людини й громадянина зі сфери належного до сфери суцього [15, с. 241].

Цілком слушно В. Я. Тацій зазначає: «Будь-яка політика, програма, модель ринкової трансформації економіки або законодавчий акт втрачають свій сенс, якщо їм бракує людського виміру, орієнтованого на обов'язкове врахування приватних інтересів людини, на їх координацію з публічними інтересами суспільства, на гарантії і захист прав і свобод людини» [16, с. 18].

У зв'язку з цим В. Селіванов наголошував на тому, що серцевиною концепції сучасної конституційної реформи в Україні має бути поглиблене розуміння суті демократичного виміру владно-політичних і юридичних заходів щодо трансформації сучасного українського державно

упорядкованого суспільства, його правової системи, де людина має зайняти реальне місце, гідне статусу найвищої соціальної цінності. А це означає передусім усвідомлення багатоаспектної ролі людини, взятої у всьому багатстві та її унікальності і різнобічності матеріальних і духовних суспільних взаємозв'язків, розуміння сутності сталої динаміки людського розвитку, критеріїв його вимірювання [17, с. 19].

Утвердження механізмів, здатних гарантувати неухильне дотримання визначених Конституцією й законами України прав та свобод громадян, істотне посилення контролю інститутами громадянського суспільства за діяльністю уряду, міністерств та інших органів виконавчої влади є одним із ключових завдань адміністративної реформи в Україні.

Права людини мають стати не чимось похідним чи другорядним серед завдань органів державної влади, а їх найголовнішою метою і мають принципово змінити історичну парадигму стосунків між державою та людиною. На зміну ідеології «панування» держави над людиною повинна прийти ідеологія «служіння» держави інтересам людини. Такий перехід можливий лише за умови реального запровадження передбаченого Конституцією України принципу верховенства права (ст. 8), за яким діяльність державних інститутів повинна підпорядковуватися потребам реалізації та захисту прав людини, забезпечення їхнього пріоритету серед усіх інших цінностей демократичного суспільства [18, с. 3].

Адже інтереси людини, її права і свободи, як вважає А. Мацюк, є пріоритетними у сфері суспільних державних інтересів. Йдеться не про протиставлення цих інтересів, а про їх субординацію і підпорядкованість, первинність і вторинність [19, с. 26]. Пріоритет прав людини повинен бути визначальним фактором у функціонуванні усієї правової системи України. В енциклопедії Івана

Павла II «Centesimus annus» особливо наголошено на тому, що права людини становлять спільне благо сучасного світу [20, с. 17].

Виходячи саме із такого загального розуміння, В. Ю. Барков зазначає, що дотримання громадянських прав людини є не лише головною умовою стабільності політичного режиму, а й засобом його удосконалювання задля досягнення рівня, на якому його можна розглядати як правовий механізм, формування, підтримання і функціонування якого утворює настільки активне політичне середовище, що в ньому через реалізацію громадянських прав і свобод людина виховується як безумовний прихильник цього режиму [21, с. 377].

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що проблеми з реалізації екологічних прав та свобод в Україні, на жаль, існують. Рівень їх реалізації є низьким, тому, можемо констатувати, що і рівень дієвості їх гарантій теж не є невисоким. Є надія на те, що громадяни усвідомлять увесь спектр своїх прав та свобод, які зазначені в Конституції України, та постійне їх застосування, призведе до їх реалізації на належному демократичному та правовому рівні. Крім того, з міжнародно-правових документів для громадян всіх держав впливає право (можливість) вимагати від своєї та інших держав дотримання загальновизнаних прав людини як загальнолюдських. Таке відношення до прав людини повинне стати нормою життя і спілкування цивілізованого світу, всієї світової спільноти.

На сьогоднішній день важливим є найбільш повне втілення міжнародних норм у сфері прав та свобод людини в практику національного законодавства, тобто так звана імплементація, і їх реалізація. Останнє, як видається, відкриває резерви та можливості для генерації нових гуманістичних, демократичних положень відносно екологічних та інших прав і свобод людини та громадянина в українській державі.

Література

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 89.
2. Токвіль А. де. Про демократію в Америці. К.: Всесвіт, 1999. 590 с.
3. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В.Ф. Погорілко. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. 652 с.
4. Селіванов В. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2002. 724 с.
5. Тодыка О.Ю. Народовластие в условиях глобализации: монография / под ред. А.В. Петришина. Х., 2005. 336 с.
6. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: монографія К.: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
7. Витрук Н.В. Права человека: стан и перспективы развития. Право и власть. М.: Прогресс. 1990. С. 154–179.

8. Таранов А. П. Конституционные права и обязанности советских граждан. К.: Наукова думка, 1985. 250 с.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 31. Ст. 141.
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 17.08.2021)
11. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. Ст. 225.
12. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.
13. Проблеми реалізації прав і свобод людини й громадянина в Україні: монографія / за ред. Н. М. Онщенко, О. В. Зайчука. К.: ТОВ Юридична думка, 2007. 424 с.
14. Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини та громадян в Україні. Право України. 1998. № 11. С. 29–31.
15. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России: учеб. Пособие. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1997. 298, [1] с.
16. Тацій В. Я. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини — головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави. Вісник Академії правових наук України. 2000. № 4 (23). С. 3–18.
17. Селіванов В. М. Демократичний вимір конституційної реформи в Україні: сучасне розуміння. Право України. 2003. № 9. С. 15–23.
18. Авер'янов В. Б. Проблеми демократизації державного управління в контексті адміністративної реформи в Україні. Часопис Київського університету права. 2002. № 2. С. 3–8.
19. Мацюк А. Громадянське суспільство — соціальна основа держави, влади, демократії. Право України. 1995. № 1. С. 24–34.
20. Екологічне вчення Церкви: Іван Павло II на тему створіння / пер. з нім., доп. та упор. укр. видання Володимира Шеремети. Івано-Франківськ: ІФТА, 2006. 100 с.
21. Крисаченко В. С. Степико М. Т., Власюк О. С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / за ред. В. С. Крисаченка. К.: НІСД, 2004. 656 с.

References

1. Zagaljna deklaracija prav ljudyny vid 10 ghrudnja 1948 r. Oficijnyj visnyk Ukrajinny. 2008. # 93. St. 89.
2. Tokvilj A. de. Pro demokratiju v Ameryci. K.: Vsesvit, 1999. 590 s.
3. Problemy realizaciji Konstytuciji Ukrajinny: teorija i praktyka: monoghrafija / vidp. red. V. F. Poghorilko. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koreckogho NAN Ukrajinny: A.S.K., 2003. 652 s.
4. Selivanov V. Pravo i vlada suverennoji Ukrajinny: metodologichni aspekty. K.: Vydavnychyj Dim In Jure, 2002. 724 s.
5. Todyka O. Ju. Narodovlastye v uslovyjakh globalyzacyy: monoghrafija / pod red. A. V. Petryshyna. Kh., 2005. 336 s.
6. Shapoval V. M. Suchasnyj konstytucionalizm: monoghrafija K.: Jurinkom Inter, 2005. 560 s.
7. Vytruk N. V. Prava cheloveka: stan y perspektyvy razvytyja. Pravo y vlastj. M.: Proghress. 1990. S. 154–179.
8. Taranov A. P. Konstytucyonnye prava y objazanosty sovetskykh ghrazhdan. K.: Naukova dumka, 1985. 250 s.
9. Konstytucija Ukrajinny vid 28 chervnja 1996 r. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinny. 1996. # 31. St. 141.
10. Mizhнародnyj pakt pro ghromadjanski i politychni prava vid 16 ghrudnja 1966 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (data zvernennja 17.08.2021)
11. Fakuljtatyvnyj protokol do Mizhнародnogho paktu pro ghromadjanski ta politychni prava vid 16 ghrudnja 1966 r. Zibrannja chynnykh mizhнародnykh doghovoriv Ukrajinny. 1990. # 1. St. 225.
12. Pro Uповnovazhenogho Verkhovnoji Rady Ukrajinny z prav ljudyny: Zakon Ukrajinny vid 23.12.1997 # 776/97-VR. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinny. 1998. # 20. St. 99.
13. Problemy realizaciji prav i svobod ljudyny j ghromadjanyna v Ukrajinny: monoghrafija / za red. N. M. Onishhenka, O. V. Zajchuka. K.: TOV Jurydychna dumka, 2007. 424 s.
14. Knjazev V. Konstytucijni gharantiji prav, svobod ta obov'jazkiv ljudyny ta ghromadjan v Ukrajinny. Pravo Ukrajinny. 1998. # 11. S. 29–31.
15. Voevodyn L. D. Jurydycheskyj status lychnosty v Rossyy: ucheb. Posobye. M.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1997. 298, [1] s.
16. Tacij V. Ja. Utverdzhennja i zabezpechennja prav ta svobod ljudyny — gholovnyj konstytucijnyj obov'jazok demokratychnoji, pravovoji, socialjnoji derzhavy. Visnyk Akademiji pravovykh nauk Ukrajinny. 2000. # 4 (23). S. 3–18.

17. Selivanov V.M. Demokratychnyj vymir konstytucijnoji reformy v Ukrajinі: suchasne rozuminnja. Pravo Ukrajinjy. 2003. # 9. S. 15–23.

18. Aver'janov V.B. Problemy demokratyzaciji derzhavnogho upravlinnja v konteksti administratyvnoji reformy v Ukrajinі. Chasopys Kyjivsjkogho universytetu prava. 2002. # 2. S. 3–8.

19. Macjuk A. Ghromadjansjke suspiljstvo — socialjna osnova derzhavy, vlady, demokratiji. Pravo Ukrajinjy. 1995. # 1. S. 24–34.

20. Ekologhichne vchennja Cerkvy: Ivan Pavlo II na temu stvorinnja / per. z nim., dop. ta upor. ukr. vydannja Volodymyra Sheremety. Ivano-Frankivsjk: IFTA, 2006. 100 s.

21. Krysachenko V.S. Stepyko M. T., Vlasjuk O.S. ta in. Ukrajinjsjka politychna nacija: geneza, stan, perspektyvy / za red. V.S. Krysachenka. K.: NISD, 2004. 656 s.

УДК 343.8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Пилипенко Дмитро Олексійович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ

Пилипенко Дмитрий Алексеевич
кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин
Криворожский учебно-научный институт
Донецкого государственного университета внутренних дел

Rylypenko Dmytro
Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Criminal Law
Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of
Donetsk State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0003-1299-6178

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7461

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

К ВОПРОСУ О КЛАССИФИКАЦИИ ПРИНЦИПОВ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРАВА

ABOUT QUESTION OF CLASSIFICATION OF PRINCIPLES CRIMINAL AND EXECUTIVE LAW

Анотація. Статтю присвячено визначенню класифікації принципів кримінально-виконавчого права. В статті наведено погляди та позиції провідних вітчизняних науковців щодо цього питання. Проаналізовано наукові концепції щодо сприйняття фактору систематики принципів кримінально-виконавчого права як одного з ключових елементів чинної галузі кримінально-виконавчого права. При цьому зосереджено увагу на ключових елементах системи принципів кримінально-виконавчого права та наявних теоретичних концепцій з цього питання. Наведені наукові позиції щодо кількісної та якісної складової системи принципів кримінально-виконавчого права. В статті звернуто увагу, що кількісний критерій принципів є одним з дискусійних питань серед науковців, більшість з яких схиляється до «тріади» принципів кримінально-виконавчого права, яка складається із загальноправових, міжгалузевих та галузевих принципів. В статті висловлено авторський погляд щодо обов'язкового врахування категорії загальноправових принципів в системі засад кримінально-виконавчого права як однієї з ключових. Доведено, що провідна роль цих принципів визначена їх сутнісною характеристикою, яка відображає природно-правовий характер загальноправових засад. Ця обставина у свою чергу має визначальний вплив на всю правову систему держави. В статті висловлено авторський погляд щодо синонімічного значення категорій «принципи права» та «правові принципи». Підтримано наукову позицію щодо наявності в межах кримінально-виконавчого права як інститутів так й субінститутів. В межах статті висловлено авторську точку зору щодо кількісного та якісного складу системи принципів кримінально-виконавчого права. Доведено, що система цих принципів має нараховувати п'ять ключових елементів. До яких належать такі принципи: загальноправові, міжгалузеві, галузеві, інституційні, субінституційні.

Ключові слова: систематика принципів, правові принципи, природноправова концепція, субінститути кримінально-виконавчого права.

Аннотация. Стаття посвящена определению классификации принципов уголовно-исполнительного права. В статье приведены взгляды и позиции ведущих отечественных ученых по этому вопросу. Проанализированы научные концепции по восприятию фактора систематики принципов уголовно-исполнительного права как одного из ключевых элементов сферы уголовно-исполнительного права. При этом сосредоточено внимание на ключевых элементах системы принципов уголовно-исполнительного права и имеющихся теоретических концепций по этому вопросу. Приведены научные позиции по количественной и качественной составляющей системы принципов уголовно-исполнительного права. В статье обращено внимание, что количественный критерий принципов является одним из дискуссионных вопросов среди ученых, большинство из которых склоняется к «триаде» принципов уголовно-исполнительного права, которая состоит из общеправовых, межотраслевых и отраслевых принципов. В статье высказано авторский взгляд относительно обязательного учета категории общеправовых принципов в системе принципов уголовно-исполнительного права как одной из ключевых. Доказано, что ведущая роль этих принципов определена их сущностной характеристикой, отражающей природно-правовой характер общеправовых принципов. Это обстоятельство в свою очередь имеет определяющее влияние на всю правовую систему государства. В статье высказано авторский взгляд относительно синонимического значения категорий «принципы права» и «правовые принципы». Поддержано научную позицию о наличии в рамках уголовно-исполнительного права как институтов, так и субинститутов. В рамках статьи высказано авторскую точку зрения относительно количественного и качественного состава системы принципов уголовно-исполнительного права. Доказано, что система этих принципов должна насчитывать пять ключевых элементов. К которым относятся следующие принципы: общеправовые, межотраслевые, отраслевые, институциональные, субинституциональные.

Ключевые слова: систематика принципов, правовые принципы, природноправовая концепция, субинституты уголовно-исполнительного права.

Summary. The article is devoted to the definition of the classification of principles of criminal executive law. The article presents the views and positions of leading domestic scientists on this issue. Scientific concepts on the perception of the factor of systematics of the principles of criminal executive law as one of the key elements of the current branch of criminal executive law are analyzed. The focus is on the key elements of the system of principles of criminal executive law and existing theoretical concepts on this issue. Scientific positions on the quantitative and qualitative component of the system of principles of criminal executive law are given. The article draws attention to the fact that the quantitative criterion of principles is one of the debatable issues among scholars, most of whom tend to the «triad» of principles of criminal executive law, which consists of common law, intersectoral and sectoral principles. The article expresses the author's view on the mandatory consideration of the category of common law principles in the system of principles of criminal executive law as one of the key ones. It is proved that the leading role of these principles is determined by their essential characteristics, which reflect the natural and legal nature of common law principles. This circumstance, in turn, has a decisive influence on the entire legal system of the state. The author's opinion on the synonymous meaning of the categories «principles of law» and «legal principles» is expressed in the article. The scientific position on the existence of both institutions and sub-institutions within the framework of criminal executive law is supported. The author's point of view on the quantitative and qualitative composition of the system of principles of criminal executive law is expressed within the article. It has been proven that the system of these principles should have five key elements. Which include the following principles: common law, intersectoral, sectoral, institutional, subinstitutional.

Key words: systematics of principles, legal principles, natural law concept, subinstitutions of criminal executive law.

Постановка проблеми. Процедура реформування внутрішньодержавної сфери виконання й відбування кримінальних покарань обумовлює оптимізацію відповідної галузі права. Одним з аспектів цього процесу є вироблення сталої теоретичної позиції щодо фундаментальних аспектів галузі кримінально-виконавчого права. Ключовим фактором цього є визначення класифікації принципів кримінально-виконавчого права. Враховуючи сучасні теоретичні надбання у цій сфері, серед науковців немає єдності щодо визначення систематики засад кримінально-виконавчого права. Зазначене обумовлене наявністю багатовекторних

концепцій щодо визначення окремих елементів кримінально-виконавчого права, які формують собою відповідну галузь права. Відсутність єдності теоретичних позицій породжує перманентні дискусії щодо багатьох питань у тому числі стосовно якості та кількісної складової кримінально-виконавчих засад. Враховуючи це потребує відповідного теоретичного дослідження питання системи принципів кримінально-виконавчого права з метою вироблення єдиного концептуального сприйняття цього явища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з визначенням класифікації принципів кримінально-виконавчого права

досліджувалися в роботах таких науковців як, Є. Ю. Бараш [15], О. М. Джужа [14], К. Б. Марисюк [12], А. А. Музика [16], Є. С. Назимко [17], В. М. Трубников [13], В. П. Філонов [13], О. І. Фролов [13] та ін.

Класифікаційна система принципів кримінально-виконавчого права розглядається науковцями здебільшого з позиції тріади принципів, яка здебільшого базується на теоретичних надбаннях науковців в загальній теорії права. Враховуючи це окреслене питання потребує окремого розгляду з урахуванням теоретичних здобутків та сучасних реалій сфери кримінально-виконавчого права.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначення класифікації принципів кримінально-виконавчого права з урахуванням наявних теоретичних концепцій з цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання визначення класифікації принципів кримінально-виконавчого права є вельми дискусійним в науковому середовищі. Цей аспект пов'язаний із багатьма факторами, які стосуються змістовної складової самих принципів кримінально-виконавчого права. Так, Л. С. Явіч визначав потрібну диференціацію принципів права: по-перше, основні принципи права, що носять загальний характер, відбиваються в принципах кожної галузі правової системи; по-друге, вони отримують своєрідну модифікацію в сферах правотворення (принципи правотворчості) і правореалізації (наприклад, принципи правосуддя); і, по-третє, їх можна класифікувати на загальносоціальні, що виражають економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, моральні основи права, і спеціально-юридичні [1, с. 149]. Погоджуючись із автором слід зазначити, що дійсно визначені два ключові критерії класифікації принципів в цілому відображають їх сутність, адже визначені автором загально соціальні принципи є відображенням природно-правової концепції сучасного права, а визначені науковцем спеціально-юридичні принципи, у свою чергу, відображають позитивістську концепцію права. У цьому аспекті доцільною є згадка про класичну класифікацію таких спеціально-юридичних принципів на міжгалузеві та галузеві принципи кримінально-виконавчого права. Проте такого підходу до класифікації принципів виступає Т. І. Фулей, яка зазначає, що диференціація принципів права на загальносоціальні і спеціально-юридичні викликає заперечення, оскільки в даній класифікації мова йде не про принципи права, а про більш широке поняття — правові принципи [2, с. 45]. Також вона стверджує, що загальносоціальні принципи,

як і принципи правосвідомості, не є принципами права у власному розумінні, а є лише правовими принципами, оскільки, поза особливим юридичним вираженням економічні, соціально-політичні та інші загальносоціальні основи не можуть набути значення принципів. З огляду на це, загально соціальні принципи не слід включати до класифікацій принципів права, оскільки їм не властиві усі ознаки цього явища [2, с. 47]. С. С. Алексеев дотримуючись аналогічної позиції зазначає, що поза юридичного вираження економічні, соціально-політичні та інші загальносоціальні основи не можуть набути значення принципів. [3, с. 262]. В. М. Семенов також повністю відкидає положення про можливість вважати принципи економіки, політики, моралі, науки принципами права [4, с. 30].

Слід зазначити, що ми не погоджуємось з подібною авторською інтерпретацією загальносоціальних принципів. Аргументуючи особисту позицію Н. О. Левицька висловлює тезу про те, що загальносоціальні принципи не є принципами права, оскільки вони позбавлені особливого юридичного вираження [5, с. 25]. Вважаємо, що така аргументація є вельми суперечливою. Так, відповідно до позиції Конституційного Суду України (далі — КСУ): загальносоціальні принципи значною мірою дістали відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його отождолення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи [6]. КСУ чітко зазначив, що загальносоціальні принципи «значною мірою» відображаються в Конституції. Тобто в більшості випадків, але не тотально. Ці відбувається з підстав того, що будь-який нормативно-правовий акт та Конституція зокрема є сталим правовим документом за своєю сутністю та внесення відповідних змін та доповнень в які потребує вельми складної та багатоаспектної правотворчої процедури, отже за змістовим наповненням норми законодавства не завжди «встигають» за «зміними настроїв» в суспільстві. Тому КСУ справедливо про це наголошує. Наприклад в сучасних умовах в суспільстві відбуваються суттєві зрушення соціальної думки в напрямі відстоювання та охорони прав жінок, дітей, релігійних, національних меншин тощо. В умовах цього в суспільстві по-іншому сприймається такий начебто сталий принцип «рівності», оскільки за таких умов він все частіше використовується з приставкою «гендерна». Всі ці аспекти безумовно впливають на сприйняття суспільством певних сталих явищ вже під іншим кутом зору. Це у свою чергу не може не відобразитися на правовідносинах

в межах галузевого законодавства навіть попри те, що текстуально наявні в Конституції та законах принципи фактично не змінилися. Такий аспект доводить, що загальносоціальні принципи виступають основою для правового регулювання, навіть попри їх неповне та невчасне відображення в нормах законодавства. За цих умов слід цілком погодитися з вищенаведеною позицією КСУ.

По-друге, ствердження Н. О. Левицької про те, що загальносоціальні принципи позбавлені юридичного відображення є дещо некоректним, адже як вже було вказано вони здебільшого зафіксовані в Конституції. Враховуючи це вказана категорія принципів знаходить відповідне відображення й у нормах чинного, галузевого законодавства, тому розглядати цю категорію принципів поза загальною системою правових принципів не доцільно. Тому вважаємо, що для визначення сутності та класифікації принципів кримінально-виконавчого права немає суттєвої різниці між формулюваннями «принципи права» та «правові принципи», оскільки враховуючи позиції науковців, вони наділяють їх позитивістськими та природно-правовими критеріями відповідно.

Правильність вибору критеріїв класифікації принципів залежить від ступеня врахування всіх найбільш характерних ознак, якостей і властивостей досліджуваних елементів, визначає її пізнавальну значимість і науково-практичну цінність [7, с. 229]. З цього приводу Т. І. Фулей виділяє загальноправові (зустрічаються також терміни «загальні» та «основні») принципи, міжгалузеві, галузеві та принципи інститутів права [2, с. 47]. Аналогічної позиції дотримується А. М. Колодій [8, с. 348], В. М. Семенов [4, с. 30], М. Козюбра [9, с. 153].

При цьому в сучасній науці присутній плюралізм думок щодо кількісного складу системи принципів. Так А. І. Денисов запропонував диференціювати всі принципи на три групи: 1) принципи, що властиві тій чи іншій частині (галузі права); 2) принципи, що характерні для двох і більше, але не для всіх галузей права; 3) принципи, спільні для всіх без винятку галузей права [10, с. 95]. Ідею щодо «тріади» також підтримують Ю. П. Аленін [11, с. 38], К. Б. Марисюк [12, с. 15], В. М. Трубніков, В. П. Філонов, О. І. Фролов [13, с. 26], О. М. Джужа [14, с. 23]. Слід зазначити, що аналогічної позиції дотримується переважна більшість науковців, які досліджують це питання.

Множинність наукових позицій щодо системи галузевих принципів права свідчить про наявну дискусійність цього питання та, відповідно,

відсутності одностайно сформованої теоретичної моделі щодо цього. Подібне є характерним й для сфери кримінально-виконавчого права. Сучасні кримінально-виконавчі відносини в межах відповідної галузі права є достатньо багатоаспектними та з еволюцією суспільних, політичних, юридичних уявлень, положень, концепцій зазначена багатоаспектність стає ще більш «насиченою». Це потребує удосконалення вже існуючих або утворення й використання нових концептуальних положень щодо подальшого належного врегулювання правовідносин в межах сучасного кримінально-виконавчого права. Одним з факторів реакції держави на відповідні зміни є додаткове унормування чинних правових актів з подальшим утворенням інститутів права. У цьому сенсі актуальною є позиція В. Д. Філімонова та О. В. Філімонова, які підкреслювали, що інститут кримінально-виконавчого права — це така сукупність правових норм, яка в цілях виправлення засуджених, їх соціальної адаптації, а також попередження вчинення нових злочинів, здійснює комплексне регулювання тотожних, однорідних, похідних від них та іншим чином пов'язаних між собою суспільних відносин у сфері виконання покарань або заходів кримінально-правового характеру [15]. Вважаємо, що такі інститути галузевого права потребують окремої уваги з боку науковців з метою відповідного виокремлення принципів, які будуть покладено в основу функціонування та подальшого удосконалення відповідного правового інституту. Втім специфіка сучасного кримінально-виконавчого права та наявні суспільні й державні тенденції до розвитку правової думки створюють передумови для відокремлення додаткових структурних елементів галузі права, які також потребують засадничого врегулювання. Такими додатковими елементами цілком можуть бути субінститути кримінально-виконавчого права. Досліджуючи окреслену проблематику в межах кримінально-виконавчого права Є. Бараш та О. Кревсун стверджують наступне: субінститут кримінально-виконавчого права — це впорядкована сукупність правових норм, яка регулює конкретний вид суспільних відносин, що виникають під час відбування призначеного судом покарання та належать до конкретного правового інституту відповідної галузі права. До субінституту кримінально-виконавчого права слід віднести переведення засудженого в межах однієї виправної колонії та переведення засудженого з однієї виправної колонії до іншої. Автори вважають, що зазначені субінститути є структурними одиницями галузевого інституту виконання покарання у виді

позбавлення волі, який закріплено КВК України [15]. Стосовно наявності згаданих інституційних елементів в чинній галузі кримінального права А. А. Музика слушно зазначає, що питання про кримінально-правовий субінститут пов'язане з необхідністю логічного впорядкування відповідних норм, тобто маємо вихід на їх систематизацію — наукову і законодавчу. Відповідно, йдеться про науково обґрунтований відбір критеріїв, за якими буде виконана така робота. Все це спрямовано на усунення прогалин і суперечностей у законодавстві, на досягнення правової визначеності закону [16]. Є. С. Назимко також з цього приводу справедливо наголошує, що на даний час в науці кримінального права немає встановленого кола ознак, за якими необхідно характеризувати кримінально-правові інститути [17, с. 116]. На наше переконання вирішення питання щодо належного визначення сутності інститутів та субінститутів є в рівній мірі актуальним й для галузі кримінально-виконавчого права. Відповідно одним з кроків щодо вирішення цього питання є встановлення базових принципів, які є характерними для кожного з елементів галузі

кримінально-виконавчого права, будь-то інститут та/або субінститут зазначеної галузі. Таким чином на наше переконання сучасна система принципів кримінально-виконавчого права має включати такі категорії принципів: 1) загальні (загальнонаукові або загальнотеоретичні); 2) галузеві; 3) міжгалузеві; 4) інституційні; 5) субінституційні.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Вирішення питання класифікації принципів кримінально-виконавчого права полягає у виробленні сталої теоретичної позиції стосовно кількісної та якісної складової ключових засад кримінально-виконавчого права. З врахуванням умов сьогодення класифікаційна система принципів кримінально-виконавчого права має враховувати п'ять визначених ключових елементів. Саме така система принципів у повній мірі відображає сучасний стан будови та функціонування системи кримінально-виконавчого права. У подальшому актуальним питанням є вироблення дієвого механізму забезпечення та реалізації цих принципів як основоположних елементів кримінально-виконавчого права.

Література

1. Явич Л. С. Право развитого социалистического общества: сущность и принципы. М.: Юрид. лит., 1978. С. 148–150.
2. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2003. 253 с.
3. Алексеев С. С. Общая теория права. М.: Юрид. лит., 1981. 360 с.
4. Семенов В. М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. М.: Юрид. лит., 1982. 150 с.
5. Левицька Н. О. Принципи нормативно-правового інституту: деякі загальнотеоретичні питання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск № 33, 2015. с. 25
6. Верховенство права. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>
7. Василенко В. А. Основы теории международного права. К.: Высшая школа. Главное изд-во, 1988. 422 с. С. 229.
8. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.02. Київ, 1998. 382 с.
9. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Право України, 2017. № 11. С. 142–164
10. Денисов А. И. XXIV съезд и вопросы государства и права. М.: Юрид. лит., 1972. 160 с.
11. Аленін Ю. П. Кримінально-процесуальне право України: підручник. Х.: Одиссей, 2009. 816 с.
12. Марисюк К. Б. Кримінально-виконавче право України в схемах і таблицях: навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 422 с.
13. Трубников В. М., Філонов В. П., Фролов О. І. Уголовно-исполнительное право Украины. Учебник. Донецк, 1999. 640 с.
14. Джужа О. М. Кримінально-виконавче право України. К.: Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
15. Бараш Є., Кревсун О. Правовий інститут кримінально-виконавчого права: поняття та зміст. Юридичний вісник України. URL: <https://yvu.com.ua/pravovuj-institut-kryminalno-vykonavchogo-prava-ponyattya-ta-zmist/>

16. Музика А. А. Відгук офіційного опонента на дисертацію Муратової Світлани Олександрівни «Судимість в системі інститутів Загальної частини кримінального права України». URL: http://ivpz.org/images/pdf/vid_of_опон_muzika_.pdf

17. Назимко Є. С. Кримінально-правовий інститут: загальнотеоретичний підхід до характеристики та аналіз базових ознак. Європейські перспективи, 2016. № 1. С. 115–127.

References

1. Yavich L.S. (1978). Pravo razvitogo socialisticheskogo obshchestva: sushchnost' i principy [The law of a developed socialist society: essence and principles]. M.: Yurid. lit., S.148–150. [in Russian].

2. Fulei T.I. (2003). Suchasni zahalnoliudski pryntsypy prava ta problemy yikh vprovadzhennia v Ukraini [Modern universal principles of law and problems of their implementation in Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Lviv. [in Ukrainian].

3. Alekseev S.S. (1981). Obshchaya teoriya prava [General theory of law]. Moscow. [in Russian].

4. Semenov V.M. (1982). Konstitucionnye principy grazhdanskogo sudoproizvodstva [Constitutional principles of civil proceedings]. Moscow. [in Russian].

5. Levytska N.O. (2015). Pryntsypy normatyvno-pravovoho instytutu: deiaki zahalnoteoretychni pytannia [Principles of normative-legal institute: some general theoretical questions]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO — Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. RIGHT series, 33, 25. [in Ukrainian].

6. Verkhovenstvo prava. Konstytutsiinyi Sud Ukrainy [Rule of Law. Constitutional Court of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> [in Ukrainian].

7. Vasilenko V.A. (1988). Osnovy teorii mezhdunarodnogo prava [Foundations of the theory of international law]. Kyiv. Vysshaya shkola. [in Russian].

8. Kolodii A.M. (1998). Konstytutsiia i rozvytok pryntsypiv prava Ukrainy (metodolohichni pytannia) [Constitution and development of principles of law of Ukraine (methodological issues)]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Koziubra M. (2017). Pryntsypy prava: metodolohichni pidkhody do rozuminnia pryrody ta klasyfikatsii v umovakh suchasnykh hlobalizatsiinykh transformatsii [Principles of law: methodological approaches to understanding the nature and classification in the context of modern globalization transformations]. Pravo Ukrainy — Law of Ukraine, 11. 142–164. [in Ukrainian].

10. Denisov A.I. (1972). XXIV s'ezd i voprosy gosudarstva i prava [XXIV Congress and issues of state and law]. Moscow. [in Russian].

11. Alenin Yu.P. (2009). Kryminalno-protsesualne pravo Ukrainy [Criminal procedural law of Ukraine]. Kharkiv, Odissei. [in Ukrainian].

12. Marysiuk K.B. (2010). Kryminalno-vykonavche pravo Ukrainy v skhemakh i tablytsiakh: navchalnyi posibnyk [Criminal executive law of Ukraine in schemes and tables: a textbook]. Lviv, LNU im. Ivana Franka. [in Ukrainian].

13. Trubnikov V.M., Filonov V.P. & Frolov O.I. (1999). Ugolovno-ispolnitel'noe pravo Ukrainy. Uchebnik [Criminal executive law of Ukraine. Textbook]. Doneck. [in Russian].

14. Dzhuzha O.M. (2002). Kryminalno-vykonavche pravo Ukrainy [Criminal executive law of Ukraine]. Kyiv. Yurinkom Inter. [in Ukrainian].

15. Barash Ye., O. Krevsun. (2016). Pravovyi instytut kryminalno-vykonavchoho prava: poniattia ta zmist [Legal institute of criminal executive law: concept and content]. Yurydychnyi visnyk Ukrainy — Legal Bulletin of Ukraine. Retrieved from: <https://yvu.com.ua/pravovyj-instytut-kryminalno-vykonavchoho-prava-ponyattya-ta-zmist/> [in Ukrainian].

16. Muzyka A.A. (2015). Vidhuk ofitsiinoho oponenta na dysertatsiiu Muratovoi Svitlany Oleksandrivny «Sudymist v systemi instytutiv Zahalnoi chastyny kryminalnogo prava Ukrainy» [Response of the official opponent to the dissertation of Muratova Svitlana Oleksandrivna «Criminal record in the system of institutions of the General part of criminal law of Ukraine»]. Retrieved from: http://ivpz.org/images/pdf/vid_of_опон_muzika_.pdf

17. Nazymko Ye.S. (2016). Kryminalno-pravovyi instytut: zahalnoteoretychnyi pidkhid do kharakterystyky ta analiz bazovykh oznak [Criminal Law Institute: general theoretical approach to the characteristics and analysis of basic features]. Yevropeiski perspektyvy — European perspectives, 1. 115–127.

Ямельська Христина Юріївна
*аспірант кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Ямельская Кристина Юрьевна
*аспірант кафедры международного права
Института международных отношений
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко*

Yamelska Khrystyna
*Postgraduate of the Department of International Law of the
Institute of International Relations of
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7478

**ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕЛЮДСЬКОГО ПОВОДЖЕННЯ
ЧИ ПОКАРАННЯ ТА ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ,
ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ**

**К ВОПРОСУ КРИМИНАЛИЗАЦИИ БЕСЧЕЛОВЕЧНОГО ОБРАЩЕНИЯ
ИЛИ НАКАЗАНИЯ И ОБРАЩЕНИЯ ИЛИ НАКАЗАНИЯ,
УНИЖАЮЩЕГО ДОСТОИНСТВО ЧЕЛОВЕКА**

**ON THE ISSUE OF CRIMINALIZATION OF INHUMAN TREATMENT
OR PUNISHMENT AND TREATMENT OR PUNISHMENT
THAT DEGRADES HUMAN DIGNITY**

Анотація. У статті визначено теоретичні та праксеологічні детермінанти криміналізації вигів неналежного поводження. Проаналізовано статті 1, 3, 21 та 28 Конституції України у їх системному взаємозв'язку. Дано визначення про відповідність статей Конституції України міжнародним нормам – Конвенції ООН проти катувань та практиці Європейського суду з прав людини.

Висвітлено потребу у вдосконаленні статті 127 Кримінального кодексу України, орієнтуючись на практику Європейського суду з прав людини, Конвенцію ООН проти катувань 1984 р., акти м'якого права квазісудових інституцій (органів Ради Європи, органів ООН) норми особливих частин кримінальних кодексів країн континентальної Європи, де наявне певне розмежування та катування, нелюдського поводження та поводження, що принижує гідність людини.

Автором проведено розмежування понять «катування», «нелюдське поводження або покарання», «поводження або покарання, що принижує людську гідність» через призму рішень Європейського суду з прав людини у справах про порушення статті 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

На підставі аналізу статті 127 Кримінального кодексу України автор вирізняє такі недоліки:

- об'єктивна сторона не містить «бездіяльність» або «свідому бездіяльність»;
- відсутність спеціального суб'єкта вчинення злочину – службової особи;
- недолік суб'єктивної сторони – відсутність непрямого умислу та спеціальної мети, що характеризує нелюдське чи жорстоке поводження.

У зв'язку із цим висловлюється пропозиція про доповнення особливої частини Кримінального кодексу України спеціальною нормою статті 127 за жорстоке поводження, що не має ознак катування – спеціальної мети чи прямого умислу, однак завдає серйозних фізичних чи психічних страждань людині.

Ключові слова: гідність людини, запобігання катуванням, нелюдське поведіння чи покарання, поведіння чи покарання, що принижує гідність людини, криміналізація, людиноцентризм, права людини.

Аннотация. В статье определены теоретические и праксеологические детерминанты криминализации видов жестокого обращения. Проанализированы статьи 1, 3, 21 и 28 Конституции Украины в их системной взаимосвязи. Дано определение о соответствии статей Конституции Украины международным нормам – Конвенции ООН против пыток и практике Европейского суда с прав человека.

Освещена потребность в совершенствовании статьи 127 Уголовного кодекса Украины, ориентируясь на практику Европейского суда с прав человека, Конвенцию ООН против пыток 1984, акты мягкого права квазисудебных институтов (органов Совета Европы, органов ООН), нормы особенных частей уголовных кодексов стран континентальной Европы, где имеется определенное разграничение пытки, бесчеловечного обращения и обращения, унижающего достоинство человека.

Автором проведено разграничение понятий «пытка», «бесчеловечное обращение или наказание», «обращение или наказание, унижающее человеческое достоинство» через призму решений Европейского суда с прав человека по делам о нарушении статьи 3 Конвенции о защите прав и основных свобод.

На основании анализа статьи 127 Уголовного кодекса Украины автор выделяет следующие недостатки:

- объективная сторона не содержит «бездеятельность» или «сознательную бездеятельность»;
- отсутствие специального субъекта совершения преступления – должностного лица;
- недостаток субъективной стороны – отсутствие непрямого умысла и специальной цели, характеризующий бесчеловечное или жестокое обращение.

В связи с этим предлагается дополнить Особенную часть Уголовного кодекса Украины специальной нормой статьи 127 за жестокое обращение, которое не имеет признаков пыток – специальной цели или прямого умысла, однако наносит серьезные физические или психические страдания человеку.

Ключевые слова: достоинство человека, предотвращение пыток, бесчеловечное обращение или наказание, обращение или наказание, унижающее достоинство человека, криминализация, человекоцентризм, права человека.

Summary. The article identifies theoretical and practical determinants of criminalization of types of ill treatment. Articles 1,3,21 and 28 of the Constitution of Ukraine in their system interrelation are analyzed. These articles of the Constitution of Ukraine comply with international norms – the United Nation Convention against Torture and the practice of the European Court of Human Rights.

The author notes about the need to improve Article 127 of the Criminal Code of Ukraine. The article propose the focus on the case law of the European Court of Human Rights, the UN Convention against Torture 1984, soft law acts of quasi-judicial institutions (Council of Europe, UN bodies), norms of special parts of the criminal codes of continental Europe, where there is a certain distinction and torture, inhuman and degrading treatment.

The author distinguished between the concepts of «torture», «inhuman treatment or punishment», «treatment or punishment that degrades human dignity» through the prism of the decisions of the European Court of Human Rights in cases of violation of Article 3 of the Convention for the Protection of Fundamental Freedoms.

Based on the analysis of Article 127 of the Criminal Code of Ukraine, the author identifies the following shortcomings:

- the objective side does not contain «inaction» or «conscious inaction»,
- the absence of a special subject of the crime – an official,
- the disadvantage of the subjective side – the lack of indirect intent and a special purpose that characterizes inhuman or degrading treatment.

In this regard, the author to supplement a special part of the Criminal Code of Ukraine with a special provision of Article 127 for ill-treatment that has no signs of torture – a special purpose or direct intent, but causes serious physical or mental suffering to a person.

Key words: human dignity, prevention of torture, inhuman treatment or punishment, treatment, degrading treatment or punishment, criminalization, anthropocentrism, human rights.

Постановка проблеми. З огляду на повторюваність випадків катувань та неналежного поведіння у різних державах, абсолютність заборони такої практики міжнародним правом та практичною необхідністю заборони катувань

в світлі виконання державами своїх зобов'язань, проблематика катувань та їх запобігання зумовлює необхідність комплексного її вивчення на межі міжнародного права та національного конституційного та кримінального права. Не зважаючи на те, що

катування є предметом наукових досліджень багатьох науковців, в українській правовій науці досі не має комплексного дослідження питання криміналізації нелюдського поводження чи покарання та поводження чи покарання, що принижує гідність людини. Не зважаючи на те, що статті, закріплені в Конституції України, щодо заборони катування, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання повною мірою відповідають міжнародним зобов'язанням України за міжнародними договорами та практиці Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ або Суд), стаття 127 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за лише вчинення катування, оминаючи увагою інші види неналежного поводження.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика катувань та нелюдського поводження виступає предметом наукових досліджень, які присвячені питанням: розмежування понять «катування» і «нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження» (дослідження В. Г. Буткевича, [1] М. М., Крістіана М. Де Воса, [2] Т. І. Фулея, [3] Ю. Б. Хім'яка, [4] С. В. Шевчука, [5]), аналіз позицій ЄСПЛ щодо статті 3 Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) (праці А. П. Буценка) [6], відмінності катування, передбаченого Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р., (далі — Конвенція ООН проти катувань), від катування, як воно визначене у ст. 127 КК України (праці М. І. Хавронюка) [7], недоліків статті 127 КК України у світлі практики ЄСПЛ (дослідження О. О. Сороки) [8] тощо.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного дослідження правових детермінант криміналізації нелюдського поводження чи покарання та поводження чи покарання, що принижує гідність людини в Україні.

Виклад основного матеріалу. Стаття 28 Конституції України закріплює заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання [9]. Така конституційна конструкція є повною мірою відповідною міжнародним зобов'язанням України за міжнародними договорами та практиці ЄСПЛ. Окремо варто наголосити і на відповідності конституційної норми підходам, з якими можемо перетнутися в актах м'якого права квазісудових європейських інституцій. Однак, такий прогресивний підхід не знаходить повністю належного відтворення в нормах Особливої частини Кримі-

нального кодексу України. Це знижує реальну ефективність національного механізму захисту прав людини в Україні.

Так, Особлива частина Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність тільки за вчинення катування без будь-якої згадки про кримінальну відповідальність за вчинення інших видів неналежного поводження. Однозначно, такий підхід законодавця не можна назвати виправданим з точки зору захисту права людини на гідність і з точки зору дотримання міжнародних зобов'язань України. Це зумовлює необхідність в науковому осмисленні теоретичних та праксеологічних детермінант криміналізації інших видів неналежного поводження. Розділимо відповідні детермінанти на два блоки — теоретичні та праксеологічні.

Теоретичні детермінанти своїми витокami мають цивілізаційні аксіологічні маркери європейської культури від часів античності, проходячи через призму ідей Просвітництва та досягаючи наших часів. Філософські політико-правові вчення представників класичного лібералізму Дж. Локка, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо про національний суверенітет, природні права людини, значення людської гідності, стримування (обмеження) публічної влади суттєво вплинули на становлення європейської людиноцентричної правової ідеології.

Одним з ключових таких маркерів апіорі виступає людська гідність. Ідея людської гідності завжди була складовою європейської ідентичності і знайшла своє відтворення в концепті школи природного права, або ж класичної ліберальної правової доктрини. Іншою теоретичною детермінантою є ідеал обмеженої, в інтересах захисту фундаментальних прав індивіда, публічної влади. Саме значення людської гідності для європейської правової культури та обмеження свавілля публічної влади виступають філософською правовою основою заборони катувань та нелюдського поводження в демократичному світі. Ідеї поваги до людської гідності, як основної цінності сучасного суспільства пройшли крізь політико-правове втілення у Декларації незалежності США 1776 р., Французькій декларації прав людини і громадянина 1789 р., Загальній декларації прав людини 1948 р., Конвенції 1950 року, що доводить праксеологічне значення ідей лібералізму у сучасному праві прав людини.

Саме тому ми бачимо заборону катувань в статті 1 Конвенції, що проголошує: «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції, зокрема гарантують

заборону катування — нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [10].

Вбачається доцільним статтю 3 Конвенції розглядати у системному взаємозв'язку зі статтею 15 Конвенції, де йдеться про те, що ні по одному з положень статті 3 не може бути зроблено відступ від зобов'язань. Тобто встановлена Конвенцією заборона має абсолютний характер, що у свою чергу відображається у статті 28 Конституції України. Це положення Конвенції є відтворення концепту людиноцентристської правової ідеології та закріплює ключовий для демократичного світу принцип недопущення катувань, що є обов'язковим для відтворення в національних правових систем Високих Договірних Сторін.

Особливе аксіологічне значення варто надавати конституційному закріпленню значення людської гідності. Системний аналіз статті 3 Конституції України дає підстави розглядати гідність людини поруч з її природним правом на життя у якості ключової конституційної цінності. Західна філософська правова думка від античності до сьогодення визначає гідність універсальною та засадничою цінністю. Власне, саме ця фундаментальна категорія мала вплив на конституційне закріплення прав і свобод людини та на подальшу еволюцію міжнародного та національного механізмів захисту прав людини.

Отже, конституційна заборона катування або нелюдського поводження є спрямованою на формування ефективної протидії вказаним діянням через національний механізм захисту прав людини. Варто відзначити, що через статті 1, 3, 8, 21 та 28 Конституції України законодавець заклав основу людиноцентристської правової ідеології в Україні та створив аксіологічні основи для формування національного механізму захисту прав людини.

Праксеологічні детермінанти криміналізації таких видів неналежного поводження. Полягають у наступному.

Особлива частина Кримінального кодексу України містить статтю 127 [11], яка встановлює кримінальну відповідальність тільки за вчинення катування. Постає праксеологічне за своє суттю запитання про орієнтир при формуванні та доповненні відповідних норм кримінального закону. З огляду на потребу в виконанні міжнародних зобов'язань України у сфері захисту фундаментальних прав людини такими орієнтирами варто застосувати:

- Практику ЄСПЛ;
- Конвенцію проти катувань 1984 р.;

- Акти м'якого права квазісудових інституцій (органів Ради Європи, органів Організації Об'єднаних Націй);
- Норми особливих частин кримінальних кодексів країн континентальної Європи, де наявне певне розмежування та катування, нелюдського поводження та поводження, що принижує гідність людини.

Зосередимо увагу на перших двох орієнтирах у даному дослідженні.

Відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Конвенція є частиною національного законодавства. Крім того, Законом України від 23.02.2006 року № 4377-VI «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [12] було встановлено обов'язковість рішень ЄСПЛ, а його практика визначена джерелом права, яке застосовується українськими судами.

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — стаття 3 Конвенції) не надає характеристик, що визначають поняття «катування», «нелюдське поводження або покарання», «поводження або покарання, що принижує людську гідність». Навпаки, вона є досить лаконічною у порівнянні, до прикладу, зі статтею 8 Конвенції. Це зумовлено прецедентним характером практики ЄСПЛ та тенденцією до тлумачення ним норм Конвенції.

Відповідно до практики ЄСПЛ далеко не кожне діяння неналежного поводження підлягає регулюванню статті 3 Конвенції. У кожному конкретному випадку ЄСПЛ опирається на наявність «*мінімального ступеню жорстокості*» у цих правопорушеннях, що має відносний характер. При визначенні «*мінімального ступеню жорстокості*» враховується тривалість такого поводження, фізичні та психічні наслідки такого поводження, стать, вік і стан здоров'я потерпілої особи та інших факторів.

Однак, не дивлячись на всеохоплюючу юрисдикцію Конвенції та її вплив на різноманітні соціальні групи, на сьогоднішній день спостерігається тенденція до уніфікації певних критеріїв визначення «*мінімального ступеню жорстокості*», розробки стандартів поводження у пенітенціарній сфері, розширення дії статті 3 Конвенції.

ЄСПЛ при визначенні поняття катування, посилається на статтю 1 Резолюції 3452, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1975 року, в якій йдеться: «катування являє собою посилений та умисний вид жорсткого, нелюдського чи принижуючого гідність поводження і покарання» [13].

ЄСПЛ ніколи самостійно не надавав визначення поняття катування, натомість при прийнятті рішень часто звертався до визначення, що міститься у Конвенції ООН проти катувань, яка вступила в силу 26 червня 1987 року [14].

Так, при визначенні катування у розумінні Конвенції ООН проти катувань можна визначити наступні характерні елементи катування: умисність вчинюваного діяння; спричинення сильного болю або страждання фізичного чи морального характеру, мета вчинюваного діяння, отримання відомостей, покарання, залякування, інтенсивність страждань.

Деякі вчені вважають, що застосування останнього критерію не є виправданим. Крістіан М. Де Вос стверджує, що у справі, порушеній Данією та іншими державами проти грецького військового уряду (1969), Європейська комісія з прав людини підкреслила, що саме мета відіграє першочергове значення у розмежуванні катування від інших видів поводження. В обох випадках має місце спричинення страждань, але такі страждання в деяких випадках можуть бути виправдані (наприклад, у випадку пострілу в ногу підозрюваного, якщо це був єдиний спосіб затримати його), на протипагу від катування, яке ніколи не може бути виправданим [2].

Крістіан М. Де Вос дійшов висновку, що у справах «Кінан проти Сполученого Королівства» та «Селмуні проти Франції» прослідковується тенденція, що інтенсивність поводження та ступінь страждань є менш важливими чинниками, оскільки поводження, яке раніше визнавалось як нелюдське, згодом може бути розцінено як катування [2].

Жорстоке поводження, яке не визнається катуванням Європейською комісією з прав людини чи ЄСПЛ по причині недостатнього рівня жорстокості, інтенсивності або цільової спрямованості, класифікується як **нелюдське чи принижуюче гідність поводження**. Оцінка мінімального рівня завжди має відносний характер у кожній конкретній справі і залежить від врахування її фактичних обставин і іноді особливостей національного законодавства. У справі Греції [15] не тільки було розмежовано поняття катування від інших форм жорстокого поводження, але і визнано за необхідне провести розмежування між нелюдським і принижуючим гідність видами поводження на підставі ступеню жорстокості.

Щодо формулювання «покарання», то практика Суду щодо покарань незначна, так як в більшості справ, переданих до Суду, мова йде про поводження з особами, що позбавлені свободи.

На відміну від нелюдського поводження, визначення поняття «**поводження, що принижуює гідність**» є базовим при кваліфікації правопорушення за статтею 3 Конвенції. Тобто, при визначенні чи було порушено статтю 3 Конвенції принцип поваги до людської гідності є ключовим фактором. Отримавши свідчення того, що цей принцип був порушений Суд може постановити порушення статті 3 Конвенції навіть якщо порушником не було скоєно насильних дій. Тут слід погодитись із С. В. Шевчуком стосовно того, що межа між нелюдським та таким, що принижуює гідність, поводженням не є досить чіткою [5, с. 146].

Доволі часто Суд у своїх рішеннях робить висновок, про те що потерпіла особа піддавалася як нелюдському, так і такому, що принижуює гідність поводженню, до прикладу у справах «*Томасі проти Франції*» (1992) [16], «*Hulki Gunes v Turkey*» (2003) [17], «*Pivas проти Франції*» (2004) [18]. Однак, в практиці Суду проводиться розмежування між цими двома видами неналежного поводження. Зустрічаються рішення, в котрих зазначається лише про посягання на людську гідність людини без жорстокого поводження, чи катування.

Одним з найбільш яскравих прикладів вищевказаного судового підходу є справа «*Тайрера проти Великої Британії*» (1978) [19]. У справі було висунуто звинувачення в тому, що згідно з судовим рішенням, п'ятнадцятирічного хлопця, обвинуваченого в незаконному нападі, повинні були сікти різками.

Крім того, дана справа є однією із тих випадків застосування Судом терміну «покарання, що принижуює гідність». Після того, як було визначено, що ступінь жорстокості покарання не відповідає ступеню жорстокості катування або нелюдського поводження, Суд перейшов до розгляду питання, чи є таке покарання таким поводженням, що принижуює гідність.

В судовому рішенні зазначалося: «До статті 3 відноситься те, що він безперечно був ображений не тільки винесеним вироком, а й застосованим до нього покаранням. З тим, щоб покарання було кваліфіковано, як «Принижуює гідність» і суперечило статті 3, образу або приниження має досягти певного рівня» [19].

Більш того, Суд визначив деякі критерії для визначення ступеня нанесеної образи або приниження. Суд постановив, що визначення «є відносним: воно залежить від усіх обставин щодо даної справи і, особливо, від характеру і змісту самого покарання, а також від манери і способу його виконання».

Отже, засуджена особа може стверджувати, що поведження принижує його гідність, тільки коли рівень приниження перевищує притаманний будь-якому покаранню. Згідно зі Статтею 3, що принижує гідність, поведження і покарання має виражатися не стільки в винесеному вирокі, скільки в тому, як цей вирок приводиться у виконання. При цьому досить того, що жертва відчуває себе приниженою в власних очах. Узагальнюючи, під таким що принижує гідність поведженням мається на увазі поведінка яка викликає у потерпілої особи почуття страху, тривоги, неповноцінності, що спричиняє приниження чи залякування, а також зниження психологічного чи фізичного опору такої особи. Також важливо зазначити, що такі факти як стать чи вік мають важливе значення для оцінки діяння як такого, що принижує гідність.

Вважаємо, що визначення підходів ЄСПЛ до розуміння катування та відмежування від інших видів неналежного поведження має велике значення для можливого розширення статті 127 Кримінального кодексу України відповідною спеціальною нормою. Крім того, розмежування вказаних понять дає можливість глибше зрозуміти їх зміст та суть, що дасть змогу обирати ефективні засоби боротьби з порушенням прав людини.

З'ясування питання, чи піддавалась особа саме катуванню або ж нелюдському і такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню, має відобразитись у вироках судів при призначенні покарання і впливати на вид та розмір призначеного покарання. Наприклад, санкція ч. 1 статті 127 КК є відносно-визначеною, оскільки має один вид покарання і вказує його нижчу та вищу межі. Тому міра кримінальної відповідальності буде визначатись в межах санкції та з урахуванням змісту дій, мети, інтенсивності поведження та ступеню страждань [8, ст. 127].

Так, у абзаці 1 п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 зазначено: при визначенні ступеню тяжкості вчиненого особою злочину суди повинні виходити із особливостей конкретного злочину і обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного із співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) [20].

Пропозиція щодо криміналізації нелюдського поведження. Аналізуючи численні рішення ЄСПЛ у справах по порушення статті 3 Конвенції проти України, можна виділити головні ситуації, коли

вчиняються такі порушення: неналежне поведження щодо осіб, позбавлених свободи, неефективне розслідування правоохоронними органами кримінальних проваджень за скаргами осіб, що постраждали від неналежного поведження з боку представників держави, за фактами смерті та зникнення людей.

Статтею 127 КК України передбачається відповідальність за катування, формулювання визначення якого було здійснено з урахуванням положень Конвенції ООН проти катувань від 10 грудня 1984 р., ратифікованої Україною 26 січня 1987 р. [14]. Однак реалізація положень Конвенції проти катувань у ст. 127 КК була здійснена з недоліками.

Одним із недоліків статті 127 КК України є його об'єктивна сторона, а саме визначення поняття «дія» (у Конвенції проти катувань вживається термін застосований «act») не передбачає «бездіяльність» або «свідому бездіяльність».

Крім того, стаття 127 КК України містить лише прямий умисел як суб'єктивну сторону інкримінованого діяння. Однак, з огляду на практику ЄСПЛ та положення Конвенції проти катувань при інкримінуванні жорстокого поведження мова може йти і про непрямий умисел та відсутність спеціальної мети, що характеризує нелюдське чи жорстоке поведження.

Крім того, законодавець ігнорує проблему застосування неналежного поведження саме службовими особами. Велика кількість рішень ЄСПЛ проти України та щорічні звіти Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню свідчать про гостру проблему вчинення неналежного поведження саме службовими особами.

Так, суб'єкт катування за ст. 127 КК загальний. Вченими наголошується, що у частині визначення суб'єкта цього злочину ст. 127 не узгоджена з ч. 1 ст. 1 Конвенції проти катувань, згідно з якою суб'єктом катування можуть бути тільки державні посадові особи чи інші особи, які виступають як офіційні [7, с. 66–67]. Тобто, відсутня вказівка на «спеціального суб'єкта» (службової особи).

Крім того, вважаємо доцільним виокремити у спеціальну норму відповідальність за жорстоке поведження, що не має ознак катування — спеціальної мети чи прямого умислу, однак завдає серйозних фізичних чи психічних страждань людині. З огляду на те, що українському законодавству, яке за своєю природою складає романо-германську систему права, традиційно притаманно чітке нормативне регулювання із закріплення відповідних норм у законах та кодексах. Тому виглядає логічним розширення статті 127 Кримінального кодек-

су України спеціальною нормою, що відповідає позиціям ЄСПЛ, застосовуючи відповідні критерії розмежування катування від інших видів неналежного поводження. Однак запровадження таких новел має бути обережним, з врахуванням інших положень КК України та дотриманням принципу правової визначеності.

Висновки. Формування комплексної за своєю природою людиноцентристської правової ідеології в Україні потребує неухильного дотримання нашою державою своїх міжнародних зобов'язань у сфері фундаментальних прав людини та реалізації на рівні галузевого законодавства прогресивних положень закладених в зміст норм та принципів Конституції України. Ключову роль у цьому процесі відіграє підвищення реальної ефективності національного механізму захисту фундаментальних прав людини у контексті захисту ключової для європейської цивілізації цінності — людської гідності. Привертає увагу невідповідність структури

Особливої частини Кримінального кодексу України вимогам міжнародного права щодо заборони катувань та інших видів неналежного поводження. Прикметно, що попри значний вплив практики ЄСПЛ та актів м'якого права квазісудових європейських органів на модернізацію українського кримінального законодавства ст. 127 Кримінального кодексу України містить ряд суттєвих недоліків та невідповідностей міжнародному законодавству. Тому з акцентом на практиці ЄСПЛ вважаємо доцільним виокремити у спеціальну норму відповідальність за жорстоке поводження, що не має ознак катування — спеціальної мети чи прямого умислу, однак завдає серйозних фізичних чи психічних страждань людині, що може стати вагомим кроком до підвищення реальної ефективності національного механізму захисту прав людини. Однак запровадження таких новел має бути обережним, з врахуванням інших положень КК України та дотриманням принципу правової визначеності.

Література

1. Буткевич В. Г. Європейський суд з прав людини. Судова практика. Стаття 3 ЄКПЛ заборона катувань / ред. В. Г. Буткевича. Київ: Право України, 2011. 560 с.
2. Christian M. De Vos. Mind the Gap: Purpose, Pain, and the Difference between Torture and Inhuman Treatment. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1206&context=hrbrief> (дата звернення 09.08.21).
3. Фулей Т. І. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: національна практика застосування в кримінальному судочинстві: навч.-метод. посіб. для суддів / Т. І. Фулей. Київ: ТОВ «Гешталд Консалтінг Груп» ДП «Зовнішторгвидав», 2008. 84 с.
4. Хім'як Ю. Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2011. 21 с.
5. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2007. 848 с.
6. Буценко А. П. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини. Друге доповнене та виправлене видання / Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2009 р. 412 с.
7. Хавронюк М. І., Гацелюк В. О. Законодавство України проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: науково-практичний коментар. Київ: ВАПТЕ, 2014. 320 с.
8. Сорока О. О. Реалізація практики Європейського Суду з прав людини у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київс. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 253 с.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.09.2020).
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.09.2020).
11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.09.2020).
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року № 4377-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o130> (дата звернення: 03.09.2020).

13. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Резолюція ООН від 09.12.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text (дата звернення 03.09.2020).

14. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення 03.09.2020).

15. Council of Europe, European Commission of Human Rights. The Greek case (Application No. 3321/67 — Denmark v. Greece, Application No. 3322/67 — Norway v. Greece, Application No. 3323/67 — Sweden v. Greece, Application No. 3344/67 — Netherlands v. Greece), Report of the sub-commission. Strasbourg. 1969. p.177.

16. Tomasi v France (Application No. 12850/87): Judgment European Court of Human Rights, 27 August 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%7D> (дата звернення 03.09.2020).

17. Hulki Gunes v Turkey (Application No. 28490/95): Judgment European Court of Human Rights, 19 June 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hulki%20Gunes%20v%20Turkey%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-61169%22%7D> (дата звернення 03.09.2020).

18. Affaire Rivas C. France (Requete no 59584/00) Arrkt La Cour europйenne des Droits de l'Homme, 1er Avril 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66247%22%7D> (дата звернення 03.09.2020).

19. Case of Tyrer v. The United Kingdom (Application no. 5856/72): Judgment European Court of Human Rights, 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%7D> (дата звернення 03.09.2020).

20. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення 09.08.2021).

References

1. Butkevych V.G. European Court of Human Rights. Judicial practice. Article 3 of the ECHR prohibition of torture / ed. V.G. Butkevych. Kyiv: Pravo Ukrainy, 2011. 560 p.

2. Christian M. De Vos. Mind the Gap: Purpose, Pain, and the Difference between Torture and Inhuman Treatment. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1206&context=hrbrief> (Last accessed: 09.08.21).

3. Fulei T.I. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: National Practice in Criminal Procedure: teaching method. manual. for judges / Fulei T.I. Kyiv: Gestald Consulting Group LLC, SE «Foreign Trade Publishing House», 2008. 84 p.

4. Chemist Yu.B. Harmonization of criminal law of Ukraine with the practice of the European Court of Human Rights: author's ref. dis. ... cand. jurid. science: 12.00.08 / Nat. acad. sciences of Ukraine, Institute of state and law V.M. Koretsky. Kyiv, 2011. 21 p.

5. Shevchuk S.V. Judicial protection of human rights: the case law of the European Court of Human Rights in the context of the Western legal tradition. Kyiv: Referat, 2007. 848 p.

6. Bushchenko A.P. Article 3 of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. Systematized digest of decisions of the European Court of Human Rights. Other supplemented and corrected editions / Kharkiv Human Rights Group. Kharkiv: Human Rights, 2009. 412 p.

7. Khavroniuk M.I., Gatseliuk V.O. Legislation of Ukraine against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment: A Scientific and Practical Commentary. Kyiv: VAITE, 2014. 320 p.

8. Soroka O.O. Implementation of the practice of the European Court of Human Rights in the criminal law of Ukraine: dis. ... cand. jurid. Sciences: 12.00.08 / Kyiv. nat. Univ. Taras Shevchenko. Kyiv, 2015. 253 p.

9. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Last accessed: 03.09.2020).

10. Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms of November 4, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Last accessed:03.09.2020).

11. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Last accessed: 03.09.2020).

12. On the execution of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine of 23.02.2006 № 4377-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o130> (Last accessed: 03.09.2020).

13. Declaration on the protection of all persons from torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. UN Resolution of 09.12.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text (Last accessed: 03.09.2020).

14. Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment of December 10, 1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (Last accessed: 03.09.2020).

15. Council of Europe, European Commission of Human Rights. Greek case (application № 3321/67 — Denmark v. Greece, application № 3322/67 — Norway v. Greece, application № 3323/67 — Sweden v. Greece, application № 3344/67 — Netherlands v. Greece), Report of the Subcommittee. Strasbourg. 1969. P. 177.

16. Thomas v. France (application № 12850/87): Judgment of the European Court of Human Rights, 27 August 1992. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-57796%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-57796%22]) (Last accessed: 03.09.2020).

17. Hulki Gunes v. Turkey (application № 28490/95): Judgment of the European Court of Human Rights, 19 June 2003. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22fulltext%22:\[%22Hulki%20Gunes%20v%20Turkey%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-61169%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22fulltext%22:[%22Hulki%20Gunes%20v%20Turkey%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-61169%22]) (Last accessed: 03.09.2020).

18. Affaire Rivas C. France (Requirement № 59584/00) Arrkt La Cour europeenne des Droits de l'Homme, 1er Avril 2004. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-66247%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-66247%22]) (Last accessed: 03.09.2020).

19. Tyrer v. The United Kingdom (application № 5856/72): Judgment of the European Court of Human Rights, 25 April 1978. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-57587%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-57587%22]) (Last accessed: 03.09.2020).

20. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine «On the Practice of Criminal Punishment by Courts» of October 24, 2003 № 7. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (Last accessed: 09.08.2021).

Скриньковський Руслан Миколайович

*кандидат економічних наук, професор, професор кафедри
Львівський університет бізнесу та права*

Скрынковский Руслан Николаевич

*кандидат экономических наук, профессор, профессор кафедры
Львовский университет бизнеса и права*

Skrynkovskyy Ruslan

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department
Lviv University of Business and Law*

ORCID: 0000-0002-2180-8055

Хмиз Мар'яна Василівна

*доктор філософії в галузі права, викладач кафедри
Львівський університет бізнесу та права*

Хмыз Марьяна Васильевна

*доктор философии в области права, преподаватель кафедры
Львовский университет бизнеса и права*

Khmyz Mariana

*PhD in Law, Lecturer of the Department
Lviv University of Business and Law*

ORCID: 0000-0003-3553-8022

Гудима Віталій Валерійович

*викладач кафедри
Львівський університет бізнесу та права*

Гудыма Виталий Валерьевич

*преподаватель кафедры
Львовский университет бизнеса и права*

Hudyma Vitaliy

*Lecturer of the Department
Lviv University of Business and Law*

ORCID: 0000-0001-6708-3910

Любарський Валентин Олександрович

*викладач кафедри
Львівський університет бізнесу та права*

Любарский Валентин Александрович

*преподаватель кафедры
Львовский университет бизнеса и права*

Liubarskyi Valentyn

*Lecturer of the Department
Lviv University of Business and Law*

ORCID: 0000-0002-5640-4675

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7459

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

НЕЗАВИСИМОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СУДЕЙ КАК КОНСТИТУЦИОННАЯ ОСНОВА ИХ ПРАВОВОГО СТАТУСА

INDEPENDENCE OF PROFESSIONAL JUDGES AS A CONSTITUTIONAL BASIS FOR THEIR LEGAL STATUS

Анотація. У статті розкрито основні аспекти незалежності професійних суддів як конституційної засади їх правового статусу. Встановлено, що основні аспекти незалежності суддів як конституційної засади їх правового статусу в Україні регламентуються положеннями Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», Закону України «Про очищення влади». Визначено, що незалежність органів судової гілки влади гарантується державою та виступає конституційно-правовою засадою функціонування та діяльності органів судової гілки влади. З'ясовано, що незалежність суддів являє собою ключовий елемент професійного статусу суддів. Визначено, що суддя, здійснюючи правосуддя, має бути незалежним від впливу, тиску чи втручання з боку незаконних джерел. Зазначено, що поважати незалежність суддів, а також не посягати на неї, зобов'язані органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їхні посадові і службові особи, фізичні та юридичні особи. Встановлено, що суддя у контексті здійснення правосуддя є незалежним, тому вжиття заходів стосовно забезпечення незалежності суддів виступає одним із основних обов'язків Вищої ради правосуддя. З'ясовано, що з кожним роком збільшується кількість посягань з боку правопорушників на незалежність суддів у контексті здійснення ними правосуддя. Визначено, що найчастіше посягання на незалежність суддів в Україні трапляються зі сторони правоохоронних органів, народних депутатів, депутатів місцевих рад, інших представників органів державної влади і органів місцевого самоврядування, адвокатів, а також у випадках порушення правопорядку у судовому засіданні, зриві судових засідань, блокуванні судів, висловлюванні різних погроз суддям, вчинення фізичного тиску на суддів чи членів їхніх сімей, пошкодження їхнього майна, а також майна судів, поширення недостовірної інформації стосовно суддів. З'ясовано, що низький рівень гарантій незалежності суддів чинить опосередкований вплив на зниження можливостей реалізації права на здійснення судового захисту. Зазначено, що перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження правових засад порядку здійснення добору та призначення професійних суддів в контексті конституційно-правових вимог до кандидатів.

Ключові слова: суд, суддя, судова влада, принцип незалежності, незалежність професійних суддів, судочинство, правосуддя.

Аннотация. В статье раскрыты основные аспекты независимости профессиональных судей как конституционной основы их правового статуса. Установлено, что основные аспекты независимости судей как конституционной основы их правового статуса в Украине регламентируются положениями Конституции Украины, Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей», Закона Украины «О Высшем совете правосудия», Закона Украины «Об обеспечении права на справедливый суд», Закона Украины «О восстановлении доверия к судебной власти в Украине», Закона Украины «О очистки власти». Определено, что независимость органов судебной ветви власти гарантируется государством и выступает конституционно-правовой основой функционирования и деятельности органов судебной ветви власти. Выяснено, что независимость судей представляет собой ключевой элемент профессионального статуса судей. Определено, что судья, осуществляя правосудие, должен быть независимым от влияния, давления или вмешательства со стороны незаконных источников. Отмечено, что уважать независимость судей, а также не посягать на нее, обязаны органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также их должностные и служебные лица, физические и юридические лица. Установлено, что судья в контексте осуществления правосудия является независимым, поэтому принятие мер по обеспечению независимости судей выступает одной из основных обязанностей Высшего совета правосудия. Установлено, что с каждым годом увеличивается количество посягательств со стороны правонарушителей на независимость судей в контексте осуществления ими правосудия. Определено, что чаще всего посягательство на независимость судей в Украине случаются со стороны правоохранительных органов, народных депутатов, депутатов местных советов, других представителей органов государственной власти и органов местного самоуправления, адвокатов, а также в случаях нарушения правопорядка в судебном заседании, срыве судебных заседаний, блокировании судов, высказывании различных угроз судьям, совершение физического давления на судей или членов их семей, повреждение их имущества, а также имущества судов, распространение недостоверной информации в отношении судей. Выяснено, что низкий уровень гарантий независимости судей оказывает

опосредованное влияние на снижение возможностей реализации права на осуществление судебной защиты. Отмечено, что перспективами дальнейших исследований в этом направлении является исследование правовых основ порядка осуществления отбора и назначения профессиональных судей в контексте конституционно-правовых требований к кандидатам.

Ключевые слова: суд, судья, судебная власть, принцип независимости, независимость профессиональных судей, судопроизводство, правосудие.

Summary. The article reveals the main aspects of the independence of professional judges as a constitutional basis of their legal status. It is established that the main aspects of the independence of judges as the constitutional basis of their legal status in Ukraine are regulated by the provisions of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges», the Law of Ukraine «On the High Council of Justice», the Law of Ukraine «On Ensuring the Right to a Fair Court», the Law of Ukraine «On Restoring Confidence in the Judiciary in Ukraine», the Law of Ukraine «On Purification of Power». It is determined that the independence of the judiciary is guaranteed by the state and acts as a constitutional and legal basis for the functioning and activity of the judiciary. It was found that the independence of judges is a key element of the professional status of judges. It has been determined that a judge, in administering justice, must be independent of influence, pressure or interference from unlawful sources. It was noted that state authorities and local self-government bodies, as well as their officials and officials, individuals and legal entities, are obliged to respect the independence of judges, as well as not to encroach on it. It has been established that a judge in the context of administering justice is independent, therefore, taking measures to ensure the independence of judges is one of the main responsibilities of the High Council of Justice. It has been established that every year the number of violations by offenders on the independence of judges in the context of their administration of justice is increasing. It was determined that most often encroachment on the independence of judges in Ukraine occurs on the part of law enforcement agencies, people's deputies, deputies of local councils, other representatives of state authorities and local self-government bodies, lawyers, as well as in cases of violation of law and order in a court session, disruption of court hearings, blocking courts, making various threats to judges, committing physical pressure on judges or members of their families, damaging their property, as well as the property of courts, disseminating inaccurate information in relation to judges. It was found that the low level of guarantees for the independence of judges has an indirect effect on reducing the possibilities of exercising the right to exercise judicial protection. It is noted that the prospects for further research in this direction are the study of the legal foundations of the procedure for the selection and appointment of professional judges in the context of constitutional and legal requirements for candidates.

Key words: court, judge, judiciary, principle of independence, independence of professional judges, legal proceedings, justice.

Постановка проблеми. Юридична практика доводить, що функціонування цілісної системи судуострою, за якої передбачено не тільки здійснення судочинства, але і справедливого та неупередженого правосуддя, можливе тільки у правовій та водночас демократичній державі.

Враховуючи важливість таких засад, слід відмітити, що особливу роль у такому процесі посідає принцип незалежності суддів та судової системи загалом. Незалежність суддів та суду, як правова ознака, регламентується не тільки національним (українським) законодавством, але і міжнародними стандартами. Завдяки приписам у законодавстві формується урівноважене розуміння того, якими є гарантії незалежності суддів. Окрім того, важливість таких приписів полягає і у тому, що вони дозволяють об'єктивно оцінити і узагальнити норми міжнародного і вітчизняного (українського) законодавства, якими регламентуються правові засади забезпечення незалежності суддів.

Таким чином, акцентуючи увагу на вищезазначеному, актуальність тематики цього дослідження

буде націлена на розкриття правових засад забезпечення незалежності суддів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблематикою дослідження правових засад забезпечення незалежності суддів працювати, а також здійснюють дослідження у цьому напрямі такі науковці та правники-практики, як Д. Кулешов [1], М. Кухта [2], А. Огілько [3], О. Потильчак [4], А. Рачинський [3], Н. Шульгач [5] та інші.

Зокрема, М. Кухта [2] зазначає, що незалежність суддів виступає міжгалузевим принципом здійснення правосуддя суддею. Окрім того, незалежність суддів — це гарантія здійснення справедливого правосуддя. Неодмінно треба зауважити, що порушення принципу незалежності суддів прямо порушує авторитет судової влади. Порушення принципу незалежності суддів породжує прояви суддівського свавілля, а також створює ситуації, за яких судді зловживають посадовим становищем.

Науковець Д. Кулешов [1] зауважує, що принцип незалежності суддів є одним із основних елементів системи інституційного забезпечення

діяльності суддів. Забезпечення принципу незалежності суддів належить до компетенції спеціальних органів, основним завданням яких виступає підвищення рівня ефективності функціонування та діяльності органів судової гілки влади. На думку науковця, одним із таких спеціальних органів виступає Вища рада правосуддя.

Своєю чергою, Н. Шульгач [5], розглядаючи поняття та змістовні характеристики принципу незалежності суддів, пропонує під поняттям «незалежність суддів» розуміти визначену положеннями чинного законодавства фундаментальну засаду, згідно якої передбачається здійснення процесуальної діяльності судьями без незаконного впливу, втручання чи тиску на процес здійснення такої діяльності судьями. Науковець також відзначає ключові ознаки, якими характеризується принцип незалежності суддів.

Так, принцип незалежності суддів є легітимним тільки тоді, коли судді здійснюють процесуальну діяльність. В основі принципу незалежності суддів лежить такий важливий структурний елемент як особистісна незалежність суддів, яка визначається як наявність у суддів певних моральних і психологічних якостей, завдяки яким судді мають можливість самостійно ухвалювати судові рішення за відповідними судовими справами [5].

Окрім того, Н. Шульгач [5] також наголошує на тому, що принцип незалежності суддів забезпечує, насамперед, незалежність від впливу зовнішніх (які перебувають поза рамками діяльності органів судової гілки влади) та внутрішніх (які чинять безпосередній вплив у середині системи органів судової гілки влади) факторів.

Науковці А. Рачинський і А. Огілько [3] стверджують, що незалежність суддів та судової гілки влади загалом слід забезпечувати, опираючись на досвід провідних демократичних держав, зокрема на досвід більшості держав Європи. Окрім того, науковці наголошують, що принцип незалежності суддів виступає однією із ключових передумов функціонування цілісної, авторитетної та водночас самостійної судової влади, яка здатна забезпечити здійснення безстороннього та об'єктивного правосуддя.

Водночас О. Потильчак [4] наголошує на тому, що принцип незалежності закріплений у законодавстві багатьох держав світу, проте у кожній з них він реалізується по-різному. Якщо кандидат, що претендує на посаду судді, відповідає установленим законодавством вимогам, то така засада сприяє його самостійності і незалежності у контексті здійснення правосуддя. Суддя О. Потильчак також

зауважує, що незалежність суддів виступає важливою засадою розбудови України як демократичної та водночас правової держави. Тому, враховуючи це, на конституційному рівні слід закріпити ефективні гарантії забезпечення незалежності суддів, які, перш за все, повинні відповідати міжнародним стандартам.

Аналізування наукових праць науковців та правників-практиків [1–5] дає підстави відмітити, що не розкритими до кінця залишаються питання незалежності професійних суддів як конституційної засади їх правового статусу.

Мета статті. Метою статті є розкрити і дослідити основні аспекти незалежності професійних суддів як конституційної засади їх правового статусу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження дозволяють відмітити, що незалежність судової гілки влади виступає одним із фундаментальних принципів, а також є спільним для всіх країн Європи, оскільки це передбачено статтею 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав і основоположних свобод [6].

Згідно статті 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав і основоположних свобод [6], кожному законом передбачено право на публічний та водночас справедливий розгляд його судової справи, при чому у розумні терміни (строки) безстороннім та незалежним судом.

Що стосується регламентації права на справедливий суд у інших країнах світу, то, до прикладу, у Сполучених Штатах Америки право на справедливий суд передбачено відповідно до статті 8 Американської конвенції з прав людини (American Convention on Human Rights, «Pact of San Jose», Costa Rica) [7]. Згідно цієї статті кожній особі надано право на забезпечення їй судових слухань стосовно її справи у розумні терміни у незалежному, неупередженому, а також компетентному суді, що утворений згідно закону.

Своєю чергою, відповідно до статті 7 Африканської хартії прав людини і народів [8] кожній людині надано право:

- звертатись до відповідних національних органів стосовно припинення дій, що прямо порушують її головні права, які визначені міжнародними конвенціями, законами, і гарантуються ними;
- бути визнаною як невинна то того часу, коли її вину не буде доведено професійним трибуналом чи професійним судом;
- забезпечення їй захисту, зокрема на вибір захисника;
- на розгляд судової справи у розумні терміни неупередженим судом.

Відповідно до принципу 9 Рекомендацій R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи [9], органи судової влади зобов'язуються мати у особистому розпорядженні сучасні інформаційно-комунікаційні засоби з метою забезпечення високого рівня ефективності здійснення правосуддя.

Згідно положень Основних принципів незалежності судових органів [10] незалежність органів судової гілки влади гарантується державою, при чому гарантії незалежності закріплені у Конституції України та інших законодавчих документах. Обов'язком як державних, так і інших установ, виступає шанування незалежності органів судової гілки влади.

Своєю чергою, відповідно до положень Рекомендацій щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів [11], держава повинна не тільки приймати, але і забезпечувати дотримання положень Основних принципів незалежності судових органів у відповідності до їх внутрішнього правозастосування.

У Основних принципах незалежності судових органів [10] зазначено, що незалежність виступає конституційно-правовою засадою функціонування та діяльності органів судової гілки влади. Гарантія незалежності регламентується положеннями Основного Закону, а також іншими законодавчими документами, дотримання яких забезпечується гарантіями держави. Органи державної влади, а також неурядові установи, зобов'язані додержуватись такого принципу. Варто відзначити, що не повинно існувати жодних зовнішніх проявів впливу на діяльність органів судової гілки влади. Рішення повинні ухвалювати безсторонній і незалежний суд.

У положеннях Основних принципів незалежності судових органів [10] вказано також і те, що незалежність як одна із конституційних засад судової гілки влади, не повинна виступати перешкодою для здійснення об'єктивного правосуддя, керуючись приписами закону. Завдяки принципу незалежності судової гілки влади забезпечується ухвалення суддею справедливого судового рішення, при цьому увага зосереджується на додержанні прав усіх учасників судового процесу.

Положеннями Рекомендації № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» [12], ухваленої Кабінетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1991 року, зазначено, що у ході виконання посадових обов'язків, судді зобов'язані бути незалежними та ухвалювати

справедливі і обгрунтовані судові рішення, не керуючись жодними вказівками, рекомендаціями і/чи тиском зі сторони інших осіб. Законодавством має бути передбачена регламентація відповідальності, за ухвалення суддями судових рішень, керуючись вказівками, рекомендаціями і/чи тиском. Що стосується професіоналізму суддів, то у контексті розгляду судової справи вони повинні бути неупередженими та ухвалювати судові рішення, базуючись на особисті переконання та керуючись тільки законом.

Незалежність суддів являє собою ключовий елемент професійного статусу суддів. Незалежність суддів виступає ключовим конституційним принципом організування професійної діяльності і функціонування судів. Цим принципом забезпечуються гарантії того, що правосуддя суддями здійснюватиметься із дотриманням норм та вимог закону [13].

Акцентуючи увагу на вітчизняному законодавстві, яким регламентується незалежність суддів, то, до прикладу, згідно статті 6 «Незалежність судів» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [14] суди є повністю незалежними від впливу незаконних джерел. Судами здійснюється правосуддя у відповідності до положень Конституції України та інших законодавчих документів. Суди здійснюють правосуддя, керуючись принципом верховенства права.

За прояви чи явні втручання у процес здійснення правосуддя, вплив на результати ухвалених судових рішень суддями, а також на суддів безпосередньо різними способами, зокрема прояви неповаги до суду та/або суддів, збирання, збереження, використання та поширення даних у усній, письмовій чи іншій формах з ціллю дискримінації суду чи впливу на безсторонність судді та суду, заклики щодо невиконання судових рішень, передбачено притягнення правопорушників до відповідальності [14].

Необхідно також відзначити, що положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [14] та Конституції України [15] регламентується також правова засада незалежності суддів.

З огляду на те, відповідно до статті 48 «Незалежність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [14], суддя, здійснюючи правосуддя, має бути незалежним від впливу, тиску чи втручання з боку незаконних джерел. Суддя зобов'язується здійснювати правосуддя, базуючись на положеннях Конституції України, а також на положеннях інших законів України, при цьому, має керуватись принципом верховенства права. За-

бороняється втручатися у діяльність судді, зокрема ту, яка безпосередньо пов'язана із здійсненням правосуддя, оскільки та такі втручання передбачена відповідальність, що встановлена законом.

Стаття 48 Незалежність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [14] регламентує і те, що суддя не зобов'язується надавати ніякі пояснення про суть справи, що перебуває у його розгляді, за винятком випадків, визначених законодавством. Суддя має право звернутись із повідомленням до Вищої ради правосуддя і до Генерального прокурора про те, що у його діяльність, пов'язану із здійсненням правосуддя, втручаються.

Також положеннями статті 48 «Незалежність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [14] зазначено, що незалежність судді забезпечена:

- особливим порядком призначення судді на посаду, притягнення його до юридичної відповідальності, звільненням і припиненням його повноважень;
- імунітетом і недоторканністю судді;
- незмінюваністю судді;
- особливим порядком здійснення правосуддя, який визначений положеннями процесуального законодавства, а також таємницею ухвалення судових рішень;
- заборонаю на втручання у процес здійснення правосуддя;
- відповідальністю за неповагу до судді чи суду;
- особливим порядком фінансового і організаційного забезпечення функціонування та діяльності судів, що встановлена положеннями закону;
- особливим соціальним і матеріальним забезпеченням судді;
- спеціальним порядком функціонування органів самоврядування і органів суддівського врядування;
- спеціально встановленими законом засобами, зокрема засобами правового характеру, завдяки яким забезпечується особиста безпека суддів, членів їхніх сімей, а також майна;
- правом суддів га їх відставку.

Згідно положень статті 48 «Незалежність судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [14] поважати незалежність суддів, а також не посягати на неї, зобов'язані органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їхні посадові і службові особи. Положень цієї статті зобов'язані також додержуватись юридичні та фізичні особи.

Згідно статті 126 Конституції України [15] цим Основним Законом гарантується недоторканність

та незалежність суддів. Щодо гарантії незалежності судді, то відповідно до положень статті 126 вона забезпечена особливим порядком обрання осіб на посади суддів чи звільнення суддів із посади. На суддю забороняється чинити будь-який вплив.

Відповідно до статті 129 Конституції України [15], суддя у контексті здійснення правосуддя є незалежним. Водночас статтею 131 Конституції України зазначено, що вжиття заходів стосовно забезпечення незалежності суддів виступає одним із основних обов'язків Вищої ради правосуддя.

Що стосується незалежності суддів Конституційного Суду України, то цей принцип регламентується положеннями статті 149 Конституції України [15]. Так, забороняється чинити будь-який вплив на суддів Конституційного Суду України.

У щорічній доповіді «Незалежність суддів при здійсненні правосуддя та заборона впливу на них у будь-який спосіб передбачені та гарантуються Конституцією України та законами України» [16], представлений на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя, зазначено, що до реєстру повідомлень про втручання у діяльність суддів стосовно здійснення ними правосуддя за 2019 рік було внесено 450 повідомлень, у 2018 році — 436 повідомлень, у 2017 році — 312 повідомлень, а у 2016 році — лише 23 повідомлення.

Акцентуючи увагу на такій динаміці, треба зауважити, що з кожним роком збільшується кількість посягань з боку правопорушників на незалежність суддів у контексті здійснення ними правосуддя.

Серед видів посягань на незалежність суддів, то найчастіше вони трапляються [16]:

- 1) зі сторони правоохоронних органів;
- 2) зі сторони народних депутатів та депутатів місцевих рад, а також інших представників органів державної влади і органів місцевого самоврядування;
- 3) зі сторони адвокатів у контексті учинення протиправного тиску на суддів;
- 4) у випадку порушення правопорядку у судовому засіданні, зриві судових засідань, блокуванні судів;
- 5) у випадку висловлювання різних погроз до суддів;
- 6) у випадку вчинення фізичного тиску на суддів чи членів їхніх сімей, пошкодження їхнього майна, а також майна судів;
- 7) у випадку поширення недостовірної інформації стосовно суддів.

Судова практика показує, що на порушення незалежності суддів впливають також і такі фактори, як [16]:

- а) дефіцит кадрів у судовій системі;
- б) недодержання термінів проведення кваліфікаційного оцінювання;
- в) низький рівень фінансового забезпечення функціонування та діяльності органів судової гілки влади;
- г) неурівноважені взаємовідносини між вищим органом законодавчої влади, тобто Верховною Радою України, і Вищою радою правосуддя у контексті розглядання обов'язкових консультативних висновків Вищої ради правосуддя стосовно проектів законів, у яких розглядаються питання судоустрою та статусу суддів.

У щорічній доповіді «Незалежність суддів при здійсненні правосуддя та заборона впливу на них у будь-який спосіб передбачені та гарантуються Конституцією України та законами України» [16] вказано, що незалежність суддів, окрім Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Конституції України, регламентується також положеннями таких документів (чинного законодавства), як:

- 1) Закон України «Про Вищу раду правосуддя»;
- 2) Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд»;
- 3) Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;
- 4) Закон України «Про очищення влади».

На офіційному веб-сайті Конституційного Суду України [13] вказано, що низький рівень гарантій незалежності суддів чинить опосередкований вплив на зниження можливостей реалізації права на здійснення судового захисту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У ході проведеного аналізу джерел [1–16] розкрито основні аспекти незалежності професійних суддів як конституційної засади їх правового статусу. За результатами проведеного дослідження встановлено, що:

- основні аспекти незалежності суддів як конституційної засади їх правового статусу в Україні регламентуються положеннями Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», Закону України «Про відновлення довіри до судової

- влади в Україні», Закону України «Про очищення влади»;
- незалежність органів судової гілки влади гарантується державою та виступає конституційно-правовою засадою функціонування та діяльності органів судової гілки влади;
- незалежність суддів являє собою ключовий елемент професійного статусу суддів;
- суддя, здійснюючи правосуддя, має бути незалежним від впливу, тиску чи втручання з боку незаконних джерел;
- поважати незалежність суддів, а також не посягати на неї, зобов'язані органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їхні посадові і службові особи, фізичні та юридичні особи;
- суддя у контексті здійснення правосуддя є незалежним, тому вжиття заходів стосовно забезпечення незалежності суддів виступає одним із основних обов'язків Вищої ради правосуддя;
- з кожним роком збільшується кількість посягань з боку правопорушників на незалежність суддів у контексті здійснення ними правосуддя, до прикладу, за 2019 рік кількість повідомлень становила 450 проти 23 повідомлень за 2016 рік;
- найчастіше посягання на незалежність суддів в Україні трапляються зі сторони правоохоронних органів, народних депутатів, депутатів місцевих рад, інших представників органів державної влади і органів місцевого самоврядування, адвокатів, а також у випадках порушення правопорядку у судовому засіданні, зриві судових засідань, блокуванні судів, висловлюванні різних погроз суддям, вчинення фізичного тиску на суддів чи членів їхніх сімей, пошкодження їхнього майна, а також майна судів, поширення недостовірної інформації стосовно суддів;
- низький рівень гарантій незалежності суддів чинить опосередкований вплив на зниження можливостей реалізації права на здійснення судового захисту.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження правових засад порядку здійснення добору та призначення професійних суддів в контексті конституційно-правових вимог до кандидатів.

Література

1. Кулешов Д. В. Конституційно-правовий механізм забезпечення незалежності судової влади України // Проблеми законності. 2018. Вип. 141. С. 43–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2018_141_6 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
2. Кухта М. М. Правове забезпечення незалежності суддів в аспекті забезпечення якісного результату судової реформи // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. Спецвипуск, Т. 2. С. 125–128.
3. Рачинський А. П., Огілько А. В. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія: Державне управління. 2016. № 1. С. 66–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2016_1_10 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
4. Потильчак О. І. Незалежність суддів як гарантія правової держави: міжнародний досвід // Вісник Верховного Суду України. 2014. № 6(166). С. 44–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2014_6_10 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
5. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 6. С. 227–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_6_53 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
7. Organization of American States (OAS), American Convention on Human Rights, «Pact of San Jose», Costa Rica, 22 November 1969. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
8. Африканська Хартия Прав Человека и Народов: Неофициальный перевод с англ.; принята на встрече глав государств — членов Организации африканского единства 26 июня 1981 г. в Найроби; вступила в силу 21 октября 1986. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
9. Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи: Міжнародний документ від 28.02.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text (дата звертання: 01.06.2021 р.).
10. Основні принципи незалежності судових органів: Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (дата звертання: 01.06.2021 р.).
11. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 р.) // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. С. 24–26. URL: https://ipo.naiu.kiev.ua/documents/materiali_dlia_sluhachiv/dovidkova/Судова_влада_незалеж_суддів_2016.pdf (дата звертання: 01.06.2021 р.).
12. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів»: Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text (дата звертання: 01.06.2021 р.).
13. Незалежність // Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygu/55264-nezalezhnist> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
14. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
15. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
16. Незалежність суддів при здійсненні правосуддя та заборона впливу на них у будь-який спосіб передбачені та гарантуються Конституцією України та законами України: щорічна доповідь. 25.06.2020 р. // Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/nezalezhnist-suddiv-pry-zdiysnenni-pravosuddya-ta-zaborona-vplyvu-na-nyh-u-bud-yakuu-sposib> (дата звертання: 01.06.2021 р.).

References

1. Kuleshov D. V. Konstytutsiino-pravovyi mekhanizm zabezpechennia nezalezhnosti sudovoi vlady Ukrainy // Problemy zakonnosti. 2018. Vyp. 141. S. 43–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2018_141_6 (data zvertannia: 01.06.2021 r.).

2. Kukhta M.M. Pravove zabezpechennia nezalezhnosti suddiv v aspekti zabezpechennia yakisnoho rezultatu sudovoi reformy // Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii. 2019. Spetsvypusk, T. 2. S. 125–128.
3. Rachynskiy A.P., Ohilko A.V. Nezalezhnist suddiv yak peredumova funktsionuvannia samostiinoї y avtorytetnoi sudovoi vlady, shcho vidpovidaie yevropeiskii systemi tsinnosti ta standartiv zakhystu prav liudyny // Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia. 2016. № 1. S. 66–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2016_1_10 (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
4. Potylchak O.I. Nezalezhnist suddiv yak harantiia pravovoi derzhavy: mizhnarodnyi dosvid // Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. 2014. № 6(166). S. 44–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2014_6_10 (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
5. Shulhach N.M. Poniattia ta sutnist pryntsyphu nezalezhnosti suddiv // Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. 2011. Vyp. 6. S. 227–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_6_53 (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
6. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku: Ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997 r. № 475/97/-BP (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
7. Organization of American States (OAS), American Convention on Human Rights, «Pact of San Jose», Costa Rica, 22 November 1969. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
8. Afrikan'skaya Khartiya Prav Cheloveka i Narodov: Neofitsialnyy perevod s angl.; prinyata na vstreche glav gosudarstv — chlenov Organizatsii afrikan'skogo edinstva 26 iyunya 1981 g. v Nayrobi; vstupila v silu 21 oktyabrya 1986. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
9. Rekomendatsiia R (84) 5 Komitetu ministriv derzhavam-chlenam stosovno pryntsyphiv tsyvilnoho sudochynstva, shcho napravleni na udoskonalennia sudovoi systemy: Mizhnarodnyi dokument vid 28.02.1984 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_126#Text (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
10. Osnovni pryntsyphy nezalezhnosti sudovykh orhaniv: Skhvaleni rezoliutsiiami 40/32 ta 40/146 Heneralnoi Asamblei OON vid 29 lystopada ta 13 hrudnia 1985 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
11. Rekomendatsii shchodo efektyvnoho vprovadzhennia Osnovnykh pryntsyphiv shchodo nezalezhnosti sudovykh orhaniv (pryiniati rezoliutsiieiu Ekonomichnoi ta sotsialnoi Rady OON 1989/60 ta skhvaleni rezoliutsiieiu Heneralnoi Asamblei OON 44/162 vid 15 hrudnia 1989 r.) // Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva, Kyiv, 2015. S. 24–26. URL: https://ipo.naiiau.kiev.ua/documents/materiali_dlia_sluhachiv/dovidkova/Sudova_vlada_nezalezh_suddiv_2016.pdf (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
12. Rekomendatsiia № (94) 12 «Nezalezhnist, diievist ta rol suddiv»: Ukhvalena Komitetom Ministriv Rady Yevropy na 518 zasidanni zastupnykiv ministriv 13.10.94 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
13. Nezalezhnist // Ofitsiinyi veb-sait Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
14. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
15. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-BP (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вп#Text> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
16. Nezalezhnist suddiv pry zdiisnenni pravosuddia ta zaborona vplyvu na nykh u bud-yakyy sposib peredbacheni ta harantuiitsia Konstytutsiieiu Ukrainy ta zakonamy Ukrainy: shchorichna dopovid. 25.06.2020 r. // Ofitsiinyi veb-sait Vyshchoi rady pravosuddia. URL: <https://hcj.gov.ua/news/nezalezhnist-suddiv-pry-zdiisnenni-pravosuddya-ta-zaborona-vplyvu-na-nyh-u-bud-yakyy-sposib> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).

Хмиз Мар'яна Василівна
доктор філософії в галузі права
Львівський університет бізнесу та права
Хмыз Марьяна Васильевна
доктор философии в области права
Львовский университет бизнеса и права
Khmyz Mariana
PhD in Law
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0003-3553-8022

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-8-7429

ВИМОГИ ЩОДО НЕСУМІСНОСТІ ПОСАДИ СУДДІ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

ТРЕБОВАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО НЕСОВМЕСТИМОСТИ ДОЛЖНОСТИ СУДЬИ С ДРУГИМИ ВИДАМИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

REQUIREMENTS FOR INCOMPATIBILITY OF A JUDGE POSITION WITH OTHER TYPES OF ACTIVITY: COMPARATIVE CONSTITUTIONAL AND LEGAL ASPECT

Анотація. У статті розкрито вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності у порівняльному конституційно-правовому аспекті. Визначено, що вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Законом України «Про очищення влади», Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Регламентом суду, прийнятим Радою Європи та Європейським судом з прав людини, Римським статутом міжнародного кримінального суду, Загальною (Універсальною) хартією суддів. Встановлено, що законодавчими та конституційними вимогами, які висунуті до суддів, виокремлено те, що судді повинні відповідати високим морально-етичним і професійним стандартам. З'ясовано, що особи у період перебування на посаді судді не можуть здійснювати адміністративну, політичну або професійну діяльність, яка є несумісна із їх безсторонністю, незалежністю чи вимогами, якими передбачено виконання на постійній основі посадових обов'язків. Визначено, що перебуваючи на посаді судді, не можна займатись іншими видами діяльності, зокрема здійснювати діяльність у інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування чи діяльність, пов'язану з представницьким мандатом. Доведено, що суддя не може поєднувати діяльність, визначену посадою судді, із адвокатською та підприємницькою діяльністю. З'ясовано, що судді законом забороняється обіймати оплачувані посади та виконувати оплачувану роботу, за винятком викладацької, наукової або творчої. Встановлено, що суддя не має права входити у керівний склад органу або наглядової ради підприємства чи організації, основною метою якої виступає отримання прибутку. Визначено, що суддя не має права належати до політичної партії або професійної спілки, а також виявляти прихильність до такої партії чи спілки. Доведено, що судді заборонено брати участь в передвиборчій агітації, у політичних мітингах, акціях чи страйках. З'ясовано, що суддя зобов'язаний дотримуватися вимог щодо несумісності, які установлені законодавством України у напрямку запобігання та протидії корупції. Визначено, що суддя має право на діяльність, пов'язану із здійсненням правосуддя, на участь у суддівському самоврядуванні, на членство у національних чи міжнародних асоціаціях, а також у інших організаціях, які функціонують з ціллю забезпечення захисту інтересів суд-

гів, підвищення авторитету судової гілки влади у суспільстві чи задля розвитку юридичної науки і професії, на утворення громадських об'єднань, а також на участь у діяльності таких об'єднань з ціллю забезпечення захисту своїх прав і інтересів, а також з ціллю підвищення рівня професіоналізму та кваліфікації. Запропоновано у перспективі наступних розвідок розкрити підстави звільнення судді із посади у порівняльному конституційно-правовому аспекті.

Ключові слова: суддя, суд, несумісність посади судді, судочинство, правосуддя, порушення вимог.

Аннотація. В статті раскрыто требования относительно несовместимости должности судьи с другими видами деятельности в сравнительном конституционно-правовом аспекте. Определено, что требования относительно несовместимости должности судьи с другими видами деятельности в Украине регулируется Конституцией Украины, Законом Украины «О судоустройстве и статусе судей», Законом Украины «Об очистке власти», Конвенцией о защите прав человека и основных свобод, Регламентом суда, принятым Советом Европы и Европейским судом по правам человека, Римским статутом международного уголовного суда, Общей (Универсальной) хартией судей. Установлено, что законодательными и конституционными требованиями, которые выдвинуты к судьям, выделено то, что судьи должны отвечать высоким морально-этическим и профессиональным стандартам. Установлено, что лица в период пребывания в должности судьи не могут осуществлять административную, политическую или профессиональную деятельность, которая является несовместимой с их беспристрастностью, независимостью или требованиями, которыми предусмотрено выполнение на постоянной основе должностных обязанностей. Определено, что находясь в должности судьи, нельзя заниматься другими видами деятельности, в частности осуществлять деятельность в других органах государственной власти, органах местного самоуправления или деятельность, связанную с представительным мандатом. Доказано, что судья не может совмещать деятельность, определенную должности судьи, с адвокатской и предпринимательской деятельностью. Выяснено, что судья законом запрещается занимать оплачиваемые должности и выполнять оплачиваемую работу, кроме преподавательской, научной или творческой. Установлено, что судья не имеет права входить в руководящий состав органа или наблюдательного совета предприятия или организации, основной целью которой выступает получение прибыли. Определено, что судья не имеет права принадлежать к политической партии или профсоюзу, а также выявлять приверженность такой партии или союза. Доказано, что судья запрещено участвовать в предвыборной агитации, в политических митингах, акциях или забастовках. Выяснено, что судья обязан соблюдать требования относительно несовместимости, установленные законодательством Украины в направлении предотвращения и противодействия коррупции. Определено, что судья имеет право на деятельность, связанную с осуществлением правосудия, на участие в судейском самоуправлении, на членство в национальных или международных ассоциациях, а также в других организациях, функционирующих с целью обеспечения защиты интересов судей, повышение авторитета судебной ветви власти в обществе или для развития юридической науки и профессии, на образование общественных объединений, а также на участие в деятельности таких объединений с целью обеспечения защиты своих прав и интересов, а также с целью повышения уровня профессионализма и квалификации. Предложено в перспективе следующих исследований раскрыть основания освобождения судьи от должности в сравнительном конституционно-правовом аспекте.

Ключевые слова: судья, суд, несовместимость должности судьи, судопроизводство, правосудие, нарушения требований.

Summary. The article reveals the requirements for the incompatibility of the position of a judge with other activities in the comparative constitutional and legal aspect. It is determined that the requirements for incompatibility of a judge's position with other activities in Ukraine are regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges», the Law of Ukraine «On Purification of Power», the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rules of Court adopted by the Council of Europe and the European Court of Human Rights, the Rome Statute of the International Criminal Court, the General (Universal) Charter of Judges. It is established that the legislative and constitutional requirements for judges stipulate that judges must meet high moral, ethical and professional standards. It has been established that persons may not engage in administrative, political or professional activities during their tenure as judges, which is incompatible with their impartiality, independence or the requirements for permanent performance of their duties. It is determined that while in the position of a judge, it is not allowed to engage in other activities, in particular, to carry out activities in other public authorities, local governments or activities related to the representative mandate. It has been proved that a judge cannot combine the activities defined by the position of a judge with advocacy and business activities. It was found that judges are prohibited by law from holding paid positions and performing paid work, except for teaching, research or creative work. It is established that a judge has no right to be a member of the governing of the body or supervisory board of an enterprise or organization whose main purpose is to make a profit. It is determined that a judge has no right to belong to a political party or trade union, as well as to show support for such a party or union. It has been proven that judges are prohibited from participating in election campaigns, political rallies, rallies or strikes. It was found that the judge is obliged to comply with the requirements

for incompatibility established by the legislation of Ukraine in the direction of preventing and combating corruption. It is determined that a judge has the right to activities related to the administration of justice, to participate in judicial self-government, to membership in national or international associations, as well as in other organizations that operate to protect the interests of judges, increase the authority of the judiciary, in society or for the development of legal science and profession, for the formation of public associations, as well as for participation in the activities of such associations in order to protect their rights and interests, as well as to improve the level of professionalism and skills. It is proposed, in the future of the following studies, to reveal the grounds for dismissing a judge from office in a comparative constitutional and legal aspect.

Key words: judge, court, incompatibility of the position of a judge, judicial proceedings, justice, violation of requirements.

Постановка проблеми. Вивчення правових засад функціонування інституту, яким визначається конституційно-правовий статус суддів, неможливо провести, якщо немає характеристики його складових частин. Пред'явлення вимог до суддів, у тому числі вимоги несумісності, регламентується у кожній країні спеціальними нормативно-правовими документами. Проте, як показують дослідження, на сьогодні немає цілісних теоретичних засад до формування вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності. Таке питання також не розглядається з точки зору практичного підходу.

З огляду на те, тематика наукового дослідження націлена на представлення теоретико-практичних засад до формування вимог щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей несумісності посади судді з іншими видами діяльності проводили та проводять такі науковці та правники як М. Власенко [1], О. Константий [2], А. Маляренко [3], О. Мартиненко [4] та інші.

Так, суддя О. Мартиненко [4] зазначає, що порушення суддями вимог щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності значно знижує рівень авторитетності судової гілки влади у суспільстві. Окрім того, порушення таких вимог свідчить про неповагу суддів до законів України і, у підсумку, виступає підставою припинення суддями повноважень стосовно здійснення правосуддя.

Суддя О. Мартиненко [4] також зазначає, що вимога, установлена у законодавстві України, стосовно несумісності посади судді із іншими видами діяльності зумовлена насамперед:

- публічно-правовими засадами стосовно забезпечення розподілу повноважень між усіма посадовими особами, що виконують такі повноваження щодо забезпечення незалежності судді у органах законодавчої, виконавчої і судової гілок влади;
- потребами надання гарантій громадянам і фізичним та юридичним особам стосовно здійснення своєчасного, неупередженого та об'єктивного правосуддя.

Окрім того, у праці [3] А. Маляренко відзначає, що з метою не порушення вимог суддею щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності, держава першочергово повинна забезпечити суддям достойний рівень оплати праці.

Своєю чергою, О. Константий [2] розглядає особливості Інституту несумісності посади судді із здійсненням інших видів діяльності. Науковець та практик-одночас відмічає, що Інститут несумісності у органах судової влади характеризується публічно-правовою природою, а також чітко визначає статус суддів. У контексті проведеного аналізу О. Константий зауважує, що Інститут несумісності посади судді із іншими видами діяльності існує не лише в Україні, але і у кожній правовій та водночас демократичній країні світу. Вимоги Інституту несумісності посади судді із іншими видами діяльності поширюються також на суддів, що здійснюють правосуддя у міжнародних судових інституціях.

М. Власенко [1] у контексті розкриття вимог щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності, виходячи із трудо-правового аспекту, зазначає, що вимоги, які проставляються щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності, виступають насамперед юридичними гарантіями стосовно реалізації права суддів на працю. З огляду на вимоги щодо несумісності, то ними має забезпечуватись якісне виконання суддями покладених на них посадових обов'язків.

За результатами аналізу наукових праць [1–4] з'ясовано, що питання розкриття вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності у порівняльному конституційно-правовому аспекті залишаються ґрунтовно не розкритим.

Мета статті. Метою статті є розкрити і дослідити вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності у порівняльному конституційно-правовому аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавчими та конституційними вимогами, які висунуті до суддів, зазначено відповідність високим морально-етичним і професійним стандартам.

Своєю чергою, такі вимоги дозволяють наділяти суддів спеціальними правами, обов'язками та гарантіями, завдяки яким судді зможуть ефективно здійснювати правосуддя. З огляду на це, такі вимоги доцільно розглядати як ключовий елемент конституційно-правового статусу суддів.

Відповідно до статті 21 «Посадові критерії» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5] протягом терміну перебування на посаді судді, така особа не може здійснювати ніяку діяльність, яка не є сумісна із її незалежністю, безсторонністю чи із вимогами стосовно виконання нею посадових обов'язків на постійній засаді.

Визначені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [5] вимоги є більш детально розкриті у Регламенті суду [6], прийнятому Радою Європи та Європейським судом з прав людини. Згідно правила 4, яке має назву «Несумісність діяльності», особи у період перебування на посаді судді не можуть здійснювати адміністративну, політичну або професійну діяльність, яка є несумісна із їх безсторонністю, незалежністю чи вимогами, якими передбачено виконання на постійній засаді посадових обов'язків. Про здійснення іншої діяльності суддя має повідомити Голову Суду. Питання щодо виникнення незгоди між Головою і заінтересованим суддею направляються до Пленуму Суду на вирішення.

У статті 40 «Незалежність суддів» Римського статуту міжнародного кримінального суду [7] зазначено, що судді не мають права здійснювати іншу діяльність, що явно перешкоджає виконанню посадових обов'язків, пов'язаних із здійсненням правосуддя. Виконання іншої діяльності суддею ставить під сумнів їх незалежність.

У Загальній (Універсальній) хартії судді [8], ухваленій 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) вказано, що суддя немає жодного права займатись будь-яким видом діяльності, зокрема приватною, публічною, безоплатною або оплатною діяльністю, якщо така діяльність є несумісною повністю із його обов'язками і статусом, визначеними посадою судді.

Для розкриття порівняльного конституційно-правового аспекту вимог щодо несумісності посади судді слід представити основні засади визначення вимог щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності у законодавстві провідних демократичних країн світу.

Так, у статті 35 Конституції Ірландії [9] зазначено, що суддя не має права бути обраним як член будь-якої палати Парламенту. Також судді заборонено обіймати інші оплачувані посади.

Статтею 127 Конституції Королівства Іспанії [10] вказано, що судді та магістрати, що перебувають на службі, не мають права обіймати публічні посади, за винятком посади судді. Суддям та магістратам заборонено також бути членами політичних партій або профспілок. Законодавством Королівства Іспанії встановлено систему та умови професійних об'єднань суддів і визначено режим несумісності посади судді, яким забезпечується їх повна незалежність.

Згідно статті 178 Конституції Республіки Польща [11] суддя не має права належати до політичних партій, профспілок, а також здійснювати публічну діяльність, яка є не сумісною із принципами незалежності суддів і судів.

Відповідно до статті 89 Конституції Греції [12] судді не мають права надавати платні послуги чи займатись іншою професійною діяльністю. Виняток становить діяльність, коли суддів обрано членами академії, професорами чи доцентами закладів вищої освіти, а також та діяльність, яка передбачає їх участь у спеціальних адміністративних судах, радач чи комісіях, окрім адміністративних рад підприємств і торгових фірм. Суддям дозволяється виконувати адміністративні функції чи паралельно виконувати свої повноваження із відривом від них на певний проміжок часу.

Статтею 113 Конституції Литовської Республіки [13] вказано, що суддя не має права обіймати інші виборні або призначувані посади, здійснювати діяльність у підприємницьких, комерційних та приватних установах або на підприємствах. Суддя також не має права мати оклад, окрім окладу судді і оплати за здійснення ним педагогічної чи творчої діяльності. Судді також заборонена участь у діяльності політичних партій і інших політичних організацій.

Конституцією Естонської Республіки [14], а саме статтею 147, зазначено, що суддя не має права обіймати жодну виборчу чи номенклатурну посаду, окрім випадків, що передбачені у законодавстві.

Своєю чергою, статтею 120 Конституції Республіки Хорватія [15] визначено, що суддя не має права виконувати службові повноваження чи займатись діяльністю, які згідно закону визначені як такі, що є несумісними із посадою судді.

Статтею 88 Кодексу Республіки Білорусь «Про судуострій та статус суддів» [16] зазначено, що на суддю поширюються обмеження, що взаємопов'язані із державною службою. Судді не мають права бути членами Ради Республіки Національних зборів Республіки Білорусь чи депутатами Палати

представників Національних зборів Республіки Білорусь чи членами політичних партій і інших громадських об'єднань, якими переслідуються політичні цілі та завдання.

Деякі обмеження обов'язків суддів визначені також і у законодавстві Молдови. Так, статтею 8 Закону Республіки Молдова «Про статус судді» [17] відзначено, що суддя не має права:

- обіймати будь-яку іншу приватну або державну посаду, окрім наукової та викладацької діяльності;
- бути депутатом Парламенту чи радником органу місцевого публічного управління;
- бути учасником партії чи іншої суспільно-політичної організації чи займатись політичною діяльністю, та діяльністю, яка явно суперечить посаді судді;
- здійснювати підприємницьку діяльність;
- здійснювати інший вид діяльності, що пов'язаний із виконанням службових обов'язків у разі наявності можливого конфлікту суспільних чи особистих інтересів у ході здійснення правосуддя, окрім випадків, коли наявність такого конфлікту інтересів є направлена у письмовій формі голові судової інстанції чи, за певними обставинами, — до Вищої ради магістратури.

Законом Республіки Молдова «Про статус судді» [17] також передбачено допуск суддів до співпраці у виданнях наукового, літературного або суспільного напрямку. Судді мають право брати участь у радіо- та телепередачах, однак їм заборонено висловлювати позицію щодо особливих питань та напрямків внутрішньої політики. Суддям також заборонено надавати представникам ЗМІ дані будь-якого характеру стосовно справ, які розглядаються у судовій інстанції. Таке право не заборонено суддям, які відповідальні за зв'язки із ЗМІ.

У Конституції Португальської Республіки [18], зокрема у статті 216 відзначено, що судді у ході виконання службових обов'язків, не мають права одночасно виконувати інші функції у публічних чи приватних організаціях, окрім науково-дослідної і викладацької діяльності у напрямку юриспруденції, але без одержання винагороди. Судді, виконуючи свої службові обов'язки, не мають права призначатись до службових комісій, які не мають жодного відношення до законом установленної діяльності судів, якщо на те не надано дозволу компетентної вищої ради.

Що стосується вимог щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності у США, то, до прикладу, положеннями Конституції штату Каліфорнія [19], зокрема статті 17, зазначено, що

суддя не має здійснювати юридичну практику, а також не може перебувати на державних та публічних посадах, за винятком судових. Поряд з тим, суддя має право здійснювати викладацьку діяльність, але не на повну ставку, при чому у час, який є вільним від виконання ним обов'язків, передбачених посадою судді. Викладацька діяльність не повинна перешкоджати регулярному виконанню ним суддівських обов'язків. Суддя суду першої інстанції має право обиратися на іншу державну посаду за рахунок виходу у неоплачуваний відпуск. Для цього йому потрібно подати заяву про участь як кандидата на таку посаду. Вступати на іншу державну посаду, суддя може лише із відставкою з судової посади.

Разом з тим, у Конституції України [20], зокрема у статті 127, відзначено те, що суддя не має права належати до політичних партій чи профспілок. Судді також заборонено брати участь у будь-якій політичній діяльності чи мати представницький мандат. Суддя не може обіймати інші оплачувані посади та/чи виконувати іншу оплачувану діяльність, за винятком викладацької, наукової або творчої.

Статтею 54 «Вимоги щодо несумісності» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [21] зазначено, що, перебуваючи на посаді судді, не можна займатись іншими видами діяльності, зокрема здійснювати діяльність у інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування чи діяльність, пов'язану з представницьким мандатом. Особа, перебуваючи на посаді судді, не може здійснювати іншу діяльність, стосовно якої здійснюється процедура очищення влади у відповідності до порядку, що визначений Законом України «Про очищення влади» [22].

Суддя також не може поєднувати діяльність, визначену посадою судді, із адвокатською та підприємницькою діяльністю. Судді заборонено обіймати оплачувані посади та виконувати оплачувану роботу, за винятком викладацької, наукової або творчої. Суддя не має права входити у керівний склад органу або наглядової ради підприємства чи організації, основною метою якої виступає отримання прибутку [21].

Якщо особа, перебуваючи на посаді судді, виступає власником акцій чи володіє іншими корпоративними правами або має інші майнові права чи інший майновий інтерес щодо діяльності будь-якої юридичної особи, основною метою діяльності якої виступає одержання прибутку, то така особа зобов'язана передати такі права та акції незалежній третій особі до моменту, коли закінчиться термін

перебування судді на посаді. Водночас суддя має право одержувати відсотки, дивіденди і інші пасивні доходи від розміру майна, власником якого він виступає [21].

Суддя не має права належати до політичної партії або професійної спілки, а також виявляти прихильність до такої партії чи спілки. Судді заборонено брати участь у політичних мітингах, акціях чи страйках. Особа, перебуваючи на посаді судді, не має права бути кандидатом на виборних посадах у органах державної влади і органах місцевого самоврядування. Судді також заборонено брати участь в передвиборчій агітації [21].

У випадку, якщо суддю призначено на посаду члена Вищої ради правосуддя чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, то такого суддя відряджають до праці у таких органах на постійній засаді. Своєю чергою, за такими суддями, що обрані як члени у Вищу раду правосуддя та Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, зберігаються гарантії соціального, матеріального і побутового забезпечення, які установлені законодавчими положеннями для суддів [21].

Суддя за особистою заявою може відряджатися до праці у Національній школі суддів України. Водночас, суддя, якого було обрано на посаду голови або заступника голови Ради суддів України, відряджається до праці у Раду суддів України, при цьому зберігається розмір його суддівської винагороди, визначений за основним місцем праці, а також розмір установлених законом доплат [21].

Суддя зобов'язаний додержуватися вимог щодо несумісності, які установлені законодавством України у напрямку запобігання та протидії корупції. Сумісництво не визначає відрядження до праці у Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Раду суддів України та Національну школу суддів України [21].

Згідно статті 114 «Звільнення судді з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності» Закону України «Про судуострій і статус суддів» [21] суддю звільняється з посади, якщо ним вчинено істотний дисциплінарний проступок, систематичне або грубе нехтування посадовими обов'язками.

Порушення суддею вимог щодо несумісності виступає однією із підстав звільнення його із посади (згідно статті 126 Конституції України [20]).

У контексті розкриття тематики наукового дослідження варто також представити основні права та обов'язки судді у ході виконання ним покладених нього повноважень, передбачених посадою судді.

Так, статтею 56 «Права та обов'язки судді» Закону України «Про судуострій і статус суддів» [21]

зазначено, що суддя має право на діяльність, пов'язану із здійсненням правосуддя. Судді надається також право на участь у суддівському самоврядуванні. Суддя має право утворювати громадські об'єднання, а також брати участь у діяльності таких об'єднань з ціллю забезпечення захисту своїх прав і інтересів, а також з ціллю підвищення рівня професіоналізму та кваліфікації. Суддя має право на членство у національних чи міжнародних асоціаціях, а також у інших організаціях, які функціонують з ціллю забезпечення захисту інтересів суддів, підвищення авторитету судової гілки влади у суспільстві чи задля розвитку юридичної науки і професії.

Суддя може підвищувати власний професійний рівень і проходити із такою ціллю спеціальну підготовку. Окрім того, суддя зобов'язаний дотримуватись присяги, даної ним у момент вступу на посаду судді [21].

Основними посадовими обов'язками судді виступають [21]:

- забезпечення своєчасного, безстороннього та водночас справедливого розгляду і вирішення судових справ у відповідності до законодавчих вимог та із дотриманням усіх правил та засад судочинства;
- додержання правил суддівської етики, зокрема виявлення та піддержання високих стандартів поведінки у професійній діяльності з ціллю підвищення рівня довіри суспільства до діяльності суду та суддів зокрема, формування позиції упевненості суспільства у чесності і непідкупності суддів;
- подання декларації доброчесності судді і декларації родинних зв'язків судді;
- виявлення поваги до усіх учасників судового процесу;
- не розголошування інформації, яка є таємницею та охороняється законом, зокрема таємницею нарадчої кімнати чи таємницею закритого судового засідання;
- виконання вимог і додержання обмежень, визначених законодавством у напрямку запобігання та протидії корупції;
- подання декларації особи, що уповноважена на виконання функцій держави чи функцій органів місцевого самоврядування;
- систематичний розвиток професійних навичок (умінь), піддержання на високому рівні кваліфікації, яка є необхідною для виконання повноважень у суді, де обіймається відповідна посада судді;
- звернення із повідомленням стосовно втручання у професійну діяльність, пов'язану із здійснен-

ням правосуддя до Вищої ради правосуддя і до Генерального прокурора в період 5-ти днів із того часу, як стало відомим таке втручання;

– підтвердження законності джерел походження майна у відповідності до вимог проходження кваліфікаційного оцінювання чи у порядку дисциплінарного провадження стосовно судді, однак якщо обставини, які матимуть наслідки притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликать сумніви про законність джерел походження майна чи добросовісності поведінки такого судді.

Судді, виконуючи покладені на них посадові обов'язки, та, здійснюючи при тому судочинство, повинні керуватися такими засадами які визначені у статті 129 Конституції України [20]:

а) визнання рівності як перед законом, так і перед судом, всіх учасників судового процесу;

б) забезпечення належної процедури доведення вини;

в) піддержання публічного обвинувачення прокурором у суді;

г) свобода і змагальність сторін у наданні від них суду доказів та у доведенні їх переконливості перед судом;

д) відкритість судового процесу і його повне фіксування за допомогою технічних засобів;

е) розумні терміни розгляду судових справ;

е) гарантування права на проведення апеляційного перегляду справи і права на здійснення касаційного оскарження судового рішення у відповідності до випадків, визначених законом;

ж) обов'язковість ухвалення судового рішення.

Судочинство суддя проводить одноосібно. Існують випадки, коли судочинство проводиться колегією суддів або судом присяжних.

Порушення вимог щодо несумісності посади судді свідчить про те, що особа не може у подальшому претендувати на посаду судді (відповідно до п. 4. статті 69 «Вимоги до кандидатів на посаду судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [21]).

Разом з тим, членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не можуть бути особи, що насамперед не відповідають вимогам, що визначені Законом щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності і не проводили усунення такої невідповідності у період розумного терміну, однак не більше аніж в період 30-ти днів із дня, коли виникли обставини, що призвели до порушення вимог щодо несумісності. Обіймання посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є несумісним із наявністю заборони про те, що та-

кій особі заборонено обіймати таку посаду згідно результатів процедури очищення влади у порядку, встановленому Законом України «Про очищення влади» (згідно п. 8. статті 94 «Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [21]).

Ухвалення рішення про те, що суддя порушив вимоги щодо несумісності, покладене на Вищу Раду Правосуддя (відповідно до статті 131 Конституції України [20]).

Щодо суддів Конституційного Суду, то стосовно них також висувуються вимоги стосовно несумісності посади судді із іншими видами діяльності. Так, статтею 149–1 Конституції України [20] зазначено, що однією із основних підстав звільнення із посади судді Конституційного Суду України виступає порушення вимог щодо несумісності.

З ціллю встановлення сумісності рівня життя судді та членів його сім'ї його доходам, відбувається проведення моніторингу способу життя суддів. Така засада визначена статтею 59 «Моніторинг способу життя судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [21]. Проведення моніторингу способу життя судді здійснюється на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/чи Вищої ради правосуддя і у випадках, що визначені законом. Результати моніторингу способу життя судді після його завершення зразу надсилає спеціальний орган, який проводив такий моніторинг, до органу, який висунув вимогу на проведення такого моніторингу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами опрацювання джерел [1–22] розкрито вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності у порівняльному конституційно-правовому аспекті. Визначено, що:

– вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Законом України «Про очищення влади», Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Регламентом суду, прийнятим Радою Європи та Європейським судом з прав людини, Римським статуттом міжнародного кримінального суду, Загальною (Універсальною) хартією суддів;

– законодавчими та конституційними вимогами, які висунуті до суддів, виокремлено те, що судді повинні відповідати високим морально-етичним і професійним стандартам;

– у період перебування на посаді судді не можуть здійснювати адміністративну, політичну або професійну діяльність, яка є несумісна із їх безсторонністю, незалежністю чи вимогами, якими

- передбачено виконання на постійній засаді посадових обов'язків;
  - перебуваючи на посаді судді, не можна займатись іншими видами діяльності, зокрема здійснювати діяльність у інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування чи діяльність, пов'язану з представницьким мандатом;
  - суддя не може поєднувати діяльність, визначену посадою судді, із адвокатською та підприємницькою діяльністю;
  - судді законом забороняється обіймати оплачувані посади та виконувати оплачувану роботу, за винятком викладацької, наукової або творчої;
  - суддя не має права входити у керівний склад органу або наглядової ради підприємства чи організації, основною метою якої виступає отримання прибутку;
  - суддя не має права належати до політичної партії або професійної спілки, а також виявляти прихильність до такої партії чи спілки;
  - судді також заборонено брати участь в передвиборчій агітації, у політичних мітингах, акціях чи страйках;
  - суддя зобов'язаний додержуватися вимог щодо несумісності, які установлені законодавством України у напрямку запобігання та протидії корупції;
  - порушення суддею вимог щодо несумісності виступає однією із підстав звільнення його із посади;
  - суддя має право на діяльність, пов'язану із здійсненням правосуддя, на участь у суддівському самоврядуванні, на членство у національних чи міжнародних асоціаціях, а також у інших організаціях, які функціонують з ціллю забезпечення захисту інтересів суддів, підвищення авторитету судової гілки влади у суспільстві чи задля розвитку юридичної науки і професії, на утворення громадських об'єднань, а також на участь у діяльності таких об'єднань з ціллю забезпечення захисту своїх прав і інтересів, а також з ціллю підвищення рівня професіоналізму та кваліфікації.
- У перспективі подальших досліджень необхідно розкрити підстави звільнення судді із посади у порівняльному конституційно-правовому аспекті.

Література

1. Власенко М. В. Вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності: трудо-правовий аспект // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». 2020. Вип. 32. С. 46–52.
2. Константи́й О. В. Інститут несумісності посади судді зі здійсненням іншої діяльності // Інформаційний сервер Верховного Суду України. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/5CD85B1DFA3B43AEC22571010039C84B> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
3. Маляренко А. Про відповідальність судді за порушення вимог щодо несумісності // Закон и жизнь. 2012. № 2. С. 43–48.
4. Мартиненко М. О. Порушення суддею вимог щодо несумісності як підстава для звільнення з посади: теоретичні і практичні аспекти // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки. 2018. Вип. 1. Том 2. С. 155–158.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97/-ВР (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звертання: 01.07.2021 р.).
6. Регламент суду / Рада Європи, Європейський суд з прав людини. Страсбург, 01.11.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text (дата звертання: 01.07.2021 р.).
7. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звертання: 01.07.2021 р.).
8. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань): Міжнародний документ від 17.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text (дата звертання: 01.07.2021 р.).
9. Конституція Ірландії. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/ireland.pdf> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
10. Конституція Королівства Іспанії. URL: <http://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf> (дата звертання: 01.07.2021 р.).

11. Конституция Польской Республики. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/poland/poland-r.htm (дата звертання: 01.07.2021 р.).
12. Конституция Греции. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/greece.pdf> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
13. Конституция Литовской Республики. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/lithuania.pdf> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
14. Конституция Эстонской Республики. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/estonia/estoni-r.htm (дата звертання: 01.07.2021 р.).
15. Конституция Хорватии (Республики Хорватия). URL: <https://legalns.com/download/books/cons/croatia.pdf> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
16. Кодекс Республики Беларусь о судоустройстве и статусе судей от 29.06.2006 г. № 139-З. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0600139> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
17. Закон о статусе судьи от 20.07.1995 г. № 544-XIII (Республика Молдова). URL: <http://cnas.md/libview.php?l=ru&idc=183&id=555> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
18. Конституция Португальской Республики. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm (дата звертання: 01.07.2021 р.).
19. Конституция Штата Калифорния (Штат США). URL: <https://avalon-law.ru/2014/07/30/1947-konstitutsiya-kalifornii-shtat-ssha/> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
20. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
21. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звертання: 01.07.2021 р.).
22. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звертання: 01.07.2021 р.).

References

1. Vlasenko M. V. Vymohy shchodo nesumisnosti posady suddi z inshymy vydamy diialnosti: trudo-pravovyi aspekt // Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody «Pravo». 2020. Vyp. 32. S. 46–52.
2. Konstantyi O. V. Instytut nesumisnosti posady suddi zi zdiisnenniam inshoi diialnosti // Informatsiinyi server Verkhovnoho Sudu Ukrainy. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/5CD85B1DFA3B43AEC22571010039C84B> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
3. Maliarenko A. Pro vidpovidalnist suddi za porushennia vymoh shchodo nesumisnosti // Zakon i zhizn. 2012. № 2. S. 43–48.
4. Martynenko M. O. Porushennia suddeiu vymoh shchodo nesumisnosti yak pidstava dlia zvilnennia z posady: teoretychni i praktychni aspekty // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii: yurydychni nauky. 2018. Vyp. 1. Tom 2. S. 155–158.
5. Konventsiiya pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku: Ratyfikovano Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997 r. № 475/97/-BP (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
6. Rehlament sudu / Rada Yevropy, Yevropeyskyi sud z prav liulyny. Strasburh, 01.11.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
7. Rymyskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu: Mizhnarodnyi dokument vid 17.07.1998 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
8. Zahalna (Universalna) khartiia suddi, ukhvalena 17 lystopada 1999 r. Tsentralnoiu Radoiu Mizhnarodnoi Asotsiatsii Suddiv v Taipei (Taiwan): Mizhnarodnyi dokument vid 17.11.1999 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
9. Konstitutsiya Irlandii. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/ireland.pdf> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
10. Konstitutsiya Korolevstva Ispanii. URL: <http://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
11. Konstitutsiya Polskoy Respubliki. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/poland/poland-r.htm (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
12. Konstitutsiya Gretsii. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/greece.pdf> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).

13. Konstitutsiya Litovskoy Respubliki. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/lithuania.pdf> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
14. Konstitutsiya Estonskoy Respubliki. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/estonia/estoni-r.htm (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
15. Konstitutsiya Khorvatii (Respubliki Khorvatiya). URL: <https://legalns.com/download/books/cons/croatia.pdf> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
16. Kodeks Respubliki Belarus o sudoustroystve i statuse sudey ot 29.06.2006 g. № 139-3. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0600139> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
17. Zakon o statuse sudi ot 20.07.1995 g. № 544-XIII (Respublika Moldova). URL: <http://cnas.md/libview.php?l=ru&idc=183&id=555> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
18. Konstitutsiya Portugalskoy Respubliki. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
19. Konstitutsiya Shtata Kaliforniya (Shtat SShA). URL: <https://avalon-law.ru/2014/07/30/1947-konstitutsiya-kalifornii-shtat-ssha/> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
20. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-ВР (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
21. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).
22. Pro ochyshchennia vlady: Zakon Ukrainy vid 16.09.2014 № 1682-VII. (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (data zvertannia: 01.07.2021 r.).

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 8(42)

Головний редактор — *Курило В.І.*

Київ 2021

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38 (044) 222 58 89

Контактний телефон: +38 (067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 31.08.2021. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 8,37. Тираж 100. Заказ № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.